

Часопис за духовни препород

Уместо увода
Догматика
Огледи из канонског и црквеног права
Уметност и историја
Духовни путокази
Библијска теологија
Духовни живот
Из старе црквене штампе
Актуелне теме
Међуцрквена хроника

Година осма / Призрен 2000 – Бр. 1–2 [29–30]

Година осма / Призрен 2000 – Бр. 1–2 [29–30]

Година осма / Призрен 2000 – Бр. 1–2 [29–30]

С благословом Његовог Преосвештенства
Епископа рашкопризренског др Артемија

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
Војислав Јовичић

Уређивачки одбор:
епископ Атанасије (Ракића)
архимандрит Јован (Радошављевић)
пројојереј саврофор Милућин (Тимошијевић)
пројојереј Зоран Грујић
јеромонах Симеон (Виловски)
јеромонах Сава (Јањић)

Технички уредник:
јерођакон Јусћин (Јездић)

Тираж: 1000 примерака

Часопис излази четири пута годишње.
Дозвољено је прештампавање чланака уз обавезно цитирање.

Адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
38400 ПРИЗРЕН, тел. 029/25426

Компјутерска припрема АС, Београд
Штампа: Нови дани, Београд, Војводе Бране 13

УМЕСТО УВОДА

ГЛАС ОТАЦА

Свети Јован Златоуст

ПСОВАЊЕ = ХУЛА

Псовање су окарактерисали као народну страст, велику рану и казну читавог народа. Нови један успех новогрка са светским престижом...¹

Нажалост, и у наше дане псовање продужава да прља својим присуством путеве, улице, предузећа, канцеларије, школе, стадионе, војску... Имена Христа и Богородице, Часни Крст, све што је свето и преподобно у нашој вери, у време – невреме повлаче се и прљају бестидно. Ваистину је реч о страсти која загађује општу атмосферу и прља нашу грчко-православну културу...

Оци наше Цркве истичу псовање (псовку) као најгори грех. Због тога што, како каже свети Василије, „онај који греши преступа божански закон, док онај који псује не поштује тога самога Бога“.

У Откровењу, антихрист је онај који ружи (псује) Бога и Његове Свете: „И отвори уста своја за хуљење на Бога, да хули Име његово, и дом његов, и оне који станују на небу“ (Откр. 13, 6).

„Псовање“, пише свети Нектарије Пентапољски, „је реч страшна, реч одвратна... израз мржње према Богу... знак отпалих демона... ехо тартара!...“ Хулитеље војнике посебно карактерише, називајући их: „зидови трули и готови да се сруше, који не могу да издрже опсаду и најезду“!

Ова свешчица је један скуп из разних омилија светог Јована Златоуста у слободном преводу (на ново грчки) и упућује се добронамерним душама оне наше браће, који из незнања, површности или углавном по рђавој навици остају заробљеници псовке.

Они, опет, који су благодаћу Божјом, ослобођени ове страшне страсти, надамо се да ће бити покренути да предузму један антипсовачки крсташки поход.

¹ Што је овде речено за грчки народ, још са већим правом, нажалост, може се применити и на нас Србе.

Време је већ да сви реагујемо, сви да се побунимо, не би ли нестала ова свенародна казна из нашег места! Зато што псовка не приличи онима који су саградили један Партенон и једну Свету Софију; зато што је срамота за један народ који тежи да стане на чело европског и светског културног простора; за један народ који је већ вековима научио да се бори за правду и врлину, за част и достојанство.

Наша је молитва и нада, да браћа наша, која су под влашћу страсти хуле и псовке, не познавајући тежину и катастрофалне последице тога, да се просвете и да се ослободе те навике.

Пут који води исправци, пролази кроз покајање, исповест, молитву, божанско причешће. То је јединствен пут, који уверава и оне који су најокорелији у неверју за сладост љубави Бога и Творца нашег...

ПСОВАЊЕ – ХУЛА

Ништа горе!

Не постоји ништа горе од псовке! Ниједан грех не може се поредити са њом. Нити ишта друго толико срди Бога, као псовање Имена Његовог. Стога не треба нико да је немаран, да не допусти да буде лично увучен, али и да не буде индиферентан када чује свога пријатеља или непријатеља да псује. Овај грех производи свако зло, узнемирава и смуђује цео наш живот и на крају нам припрема пакао коме нема краја и неподношљиву казну.

Човек који је непобожан и псује Бога, који се супротставља Његовим законима и не жели никада да напусти ову параноичну жељу за победом, личи на пијаног и лудог. Понаша се горе од оних који се налазе у стању лудила и изгубили су свој разум, макар да и сам изгледа да то не осећа.

Псовање и говорење ружних речи ако и потичу из душе, не остају, међутим, у њој, него прљају и језик који их изговара, прљају и слух који их подноси. Као и други отрови, трују и душу и тело.

ЗАШТО ПСУЈЕШ?

Постоје неки који чим нешто погреше, или их изненада неко изгрди или се разболе или их нешто заболи, одмах псују. На такав начин, међутим, нити исправљају своју погрешку, нити се свете ономе ко их је изгрдио, нити ублажују бол своје болести, него поврх свега губе и духовну корист од трпљења.

Реци ми, човече, због чега псујеш и изговараш гадну реч? Можда ће ти бол бити лакши? али, ако чак и претпоставимо да би бол био лакши, зар би смео да жртвујеш спасење душе своје да би добио олакшање за тело своје?

Шта то чиниш, човече мој? Зар Спаситеља и добротвора и заштитника и старатеља свога псујеш? Или зар не осећаш да трчиш ка провалији и гураш самога себе у понор најгоре катастрофе? Ђаво све удешава да те баца у тај понор. И ако примети да у болести псујеш, одмах ће ти увећати бол и учиниће га тежим, да би те довео у очајање. Међутим, ако види да бол подносиш храбро и уколико се бол повећава да све више благодариш Богу, одмах те (ђаво) напушта јер види да те узалуд опседа.

И догађа се оно што и псу који чучи поред стола. Ако он види човека који једе да му баца нешто са трпезе, непрекидно чучи тамо. Међутим, ако један или два пута не добије ништа, удаљује се, јер схвата да је некорисно да више чека.

Тако и ђаво; увек има остворена уста према нама. Ако му бацаш, баш као псу, једну хулну реч, када је уграби, опет ће да наваљује. Међутим, ако наставиш да благодариш Бога, оставио си га гладног, и приморао си га да се одмах удаљи.

ПРОТИВОТРОВ – БЛАГОДАРНОСТ

Уместо, дакле, да псујеш у тешким моментима, ти благодари. Уместо да паднеш у незнање, славослови Бога.

Отвори срце своје Господу, зови снажно молећи се, зови снажно и славословећи Бога. Тако и твоја мука се ублажује, јер ђаво бежи далеко од благодарења, и помоћ Божја долази теби и штити те.

Ако опсујеш, изгубићеш и савезништво Бога, и ђавола ћеш још више разбеснети против себе, али и самом себи ћеш највише нашкодити.

Ни једно добро се не може равнати са благодарношћу, тачно онако као што ништа нема горе од псовке. Благодарност је велика ризница, велико богатство, непотрошиво благо, моћно оружје. Супротно томе, псовка је оно што свако зло чини горим и због онога што смо изгубили чини нас да изгубимо још више.

Изгубио си новце? ако благодариш Бога, окористио си душу своју и стекао веће богатство, зато што си задобио благонаклоност Божју. Ако, међутим, будеш псовао, поред ствари које си изгубио, губиш и своје спасење. Тако, нити изгубљено налазиш, и душу упропашћујеш.

„Али где“, покушаћеш да се оправдаш, „повуче ме у тешким моментима и губим контролу.“

Не, за то нису криве околности, него твоја немарност.

Али, можда је криво сиромаштво?

Ни сиромаштво није узрок псовки. Јер, тада би требали сви сиромаси да псују. Међутим, видимо многе да живе подносећи и велику оскудицу да непрекидно благодаре (Бога), док, видимо друге, који иако уживају богатство и удобности, не престају да грде и псују.

Немојмо, дакле, говорити, да нас на псовку приморавају сиромаштво, болест и тешке околности. Не сиромаштво, већ глупост; не болест, него презир; не учестале невоље, него одсуство побожности води и у псовку и у свако зло, оне који не пазе.

ПРИМЕР – ЈОВ

Доказ свему овде реченоме јесте блажени Јов, који иако се налазио у великој беди, не само да није похулио, него је славословио Бога и говорио: „Господ даде, Господ узе. Као што се показало добро Господу, тако је и било. Нека је благословено име Господње у векове“ (Јов 1, 21).

Када је, дакле, ђаво помислио да је победио Јова, тада је кренуо да бежи посрамљен не могући ни реч да каже.

„Стани, ђаволе“. Зашто бежиш? Зар није било све како си хтео? Ниси ли му уништио сва стада? Ниси ли усмртио децу његову? Ниси ли убогаљио и сво тело његово? Зашто, дакле, бежиш?“

„Бежим“, одговара ђаво, „зато што иако се десило све што сам хтео, ипак оно главно што сам желео, и због чега сам све ово испланирао, то нисам успео. Бежим, зато што Јов није похулио. Нанео сам му толика страдања, да би га навео да похули. Пошто, дакле, то нисам успео, ништа нисам добио; уместо да га уништим, учинио сам га још светлијим и још славнијим“.

Јов се, дакле, похваљује не зато што је много пострадао, него што је све то поднео благодарећи Бога. Други човек пострада много мање, па ипак хули и псује, негодује, проклиње цео свет, гњеви се на Бога... Такав човек осуђује се не зато што је пострадао, него зато што је хулио. И нису га натерале невоље да хули, јер тада је требало и Јов да хули. Хулио је искључиво због своје болесне воље.

Аналогно, дакле, нашем расположењу, све бива или подношљиво или неподношљиво.

ЈЕДНА РУЖНА НАВИКА

Често пута, по навици отима се језик да каже ружну реч. Тада, дакле, пре него што изустити псовку, уједи се јако зубима за језик. Боље је да сада потече и крв, него да у другом животу пожелиш

једну кап воде а да не можеш да добијеш ни тако малу утеху. Боље је сада претрпети привремени бол, него доживети тада вечну казну, тачно онако као што и језик богаташа из јеванђелске приче, који иако је горео у пламену, није нашао никакву утеху.

Који опроштај ћемо имати или који изговор, ако и хиљаде пута наведемо навику као оправдање?

Прича се да је неки стари беседник (мисли на Демостена) имао навику да ходајући непрекидно мрда десним раменом. Међутим, победио је ту навику на следећи начин: Обесио је изнад својих рамена добро наоштрене мачеве и тако, из страха да се не посече, излечио се од ружне навике.

Сећај се тога и ти да укротиш твој језик. И уместо да обесиш мач, стави изнад језика страх од казне Божје и сигурно ћеш победити. Јер је немогуће да будемо побеђени било када, ако се побринемо да са пажњом и усрђем водимо ову борбу.

ВЕЛИЧАНСТВО БОЖИЈЕ

Бог је заповедио да волиш непријатеље своје, а ти се одвраћаш од Бога који те воли? Заповедио је да говориш добре речи за оне који те грде и да благосиљаш оне који рђаво о теби говоре, а ти – зло говориш за добротвора и заштитника твога иако ти ништа нажао није учинио? Ваљда не би могао да те одмах ослободи искушења због којег сада хулиш. Међутим, није то учинио, да би ти постао достојнији.

Није ли, дакле, неразумно да ми без разлога узимамо у уста са непобожношћу и презиром име Господа, светих анђела, у моменту када небеске анђелске силе изговарају свето Име Његово са страхом, усхићењем и дивљењем? „Видех Господа“, вели пророк Исаија, „да седи на престолу високу, и Серафиме који лете около Њега и кличу један другом и сви скупа и говоре: Свет, Свет, Свет си Господе сила; пуно је небо и земља славе Твоје“ (Ис. 6, 1-3).

И док, кад затреба да узмеш у руке свето Еванђеље, најпре опереш руке, а затим га прихваташ са пуно поштовања и побожности, а не стрепиш да Господара Еванђеља носиш у невреме на језику своме и да га понижаваш?

Богу наравно, нико не може да нашкоди увредама својим, нити да Га учини светлијим својим славословљима. Бог увек пребива у истој слави, која не расте помоћу хвалоспева нити се умањује хулом. Код људи напротив дешава се следећи парадокс: Они који Га (Бога) прослављају задобијају сами корист од овог прослављања, док они који Га хуле и ниподаштавају, уништавају сами себе.

Рекао је неко за оне који псују Бога: „Онај који баца камен увис, баца га себи на главу“ (Мудр. Сир. 27, 28). Онај, дакле, који

баци један камен у висину, на крају добија снажан ударац у главу, јер камен не може да прође кроз небо, него се враћа на онога ко га је бацио. Тако, дакле, и онај који одапиње псовке као стреле према небу, Богу неће моћи да нашкоди никада и ниучему, јер је много узвишенији и вишљи, да не задобија никакву штету. Међутим, псовач својом праксом оштри мач против душе своје, показујући неблагодарност према своме добротвору.

ПРАВЕДНА КАЗНА

„Онај“, говори Свето Писмо, „који опсује оца свога или матер своју, смрћу да умре“ (Изл. 21, 16).

Ова заповест је важила у време Старога Завета, када је духовни узраст човечанства био на нивоу одојчета. Шта би смо могли казати сада за оне који, иако живе у време благодати, не само да псују оца свога и матер, него и Самога Бога Који је творац и господар свега?

Која казна ће пасти на њих? Која мука ће бити адекватна њиховој злоћи? Која огњена река, који неуспављиви црв, која крајња тама, који оков и, који шкргут зуба, који плач? Сва мучења, и садашња и будућа, нису довољна да казне као што треба душу која је доспела у такво зло.

Хулитељи чак не заслужују ни сунце да гледају. Недостојни су, дакле, они који псују Бога да се користе Његовим створењима, истовремено када све твари прослављају и поштују свога Творца. Као син који грди и ружи оца свога није достојан да га служе слуге оца његова. Насупрот, достојан је тешке казне.

И опет, ако се кажњавају они што руже земаљског цара, колико већма треба да буду кажњени они који руже цара ангела?

„Али зашто“, упитаће неко, „неки бивају кажњени у овом животу, а неки у другом?“

Стварно, Бог неке кажњава овде, а друге не. Кажњава, дакле, овде неке хулитеље, да би зауставио њихово зло и да олакша њихову казну у будућем животу или да их потпуно ослободи казне тамо. Остали хулитељи, видећи њихово кажњавање као пример другима, могу да се умудре. Неке опет Бог не кажњава, не били се постидели Његовог дуготрпљења, да се покају и тако избегну казну и овде и тамо. Ако, међутим, остану упорни у своме злу, доживеће тада тежу казну за потпуно омаловажавање незлобивости Божије.²

² На крају текста светог Златоуста, наводимо неколико карактеристичних савремених примера – мало од многих – божанског кажњавања тешких псовача.

БОГ НАС ТРПИ

Уклонимо се, дакле, од рђавих, срамних и хулних речи. Не псујмо ни ближњега свога, нити Бога. Зато што многи од оних који рђаво говоре за своју сабраћу, стигли су чак и у ову лудост, да подигну језик свој против Господара све твари...

Примећује се да се Бог ружи свакодневно а да нико не реагује. Шта кажем свакодневно? Сваког часа! Од богатих и сиромашних, од оних који успевају и од оних који су у невољи, од прогоњених и од моћних... Бива ружен иако је присутан и види и чује! Срдимо Га сваког дана без да се кајемо, а Он нас подноси са великим дуготрпљењем.

Обрати пажњу на који начин нам говори сам Бог када је ружен. У Старом Завету каже: „Народе мој, шта сам ти учинио“ (Мих. 6,3), а у Новом Завету: „Савле, Савле, зашто ме гониш?“ (Д.ап. 9, 4). Нити је бацио гром, нити је наредио мору да се узбурка и да потопа хулитеље, нити земљи да се отвори и да их прогута. Него и сунцу заповеда да излази свако јутро и кишу шаље, и све то дарује обилно онима који Га псују.

Господ допушта, дуго трпи и спреман је да опрости хулитељима, ако се покају и обећају да никада више неће псовати. Довољно је само да неко исповеди тај грех свој и да буде ослобођен од божанске казне.

ПОПРАВКА

Плачи, дакле, уздиши, дели милостињу, исповеди се Богу и помири се са Њим. Очисти језик свој и немој Га срдити. Када би неко рукама пуним измета дотакао се ногу твојих и молио те за нешто, не само да не би хтео да га саслушаш, него би га чак ритнуо ногом. Како се сада ти усуђујеш да се приближиш Богу својим прљавим језиком? Зато што је језик рука оних који се моле, и њиме дотичу колена Божија.

Према томе, не прљај језик псовкама, да не би и теби Бог рекао: „ако и умножите молитве своје, нећу вас послушати“ (Ис. 1, 15), зато што „од језика зависи живот или смрт“ (Приче 18, 21), и „од речи својих или ћеш се оправдати или осудити“ (Мт. 12, 37). Чувај језик свој више него очи своје. Језик је као царев коњ. Ако му (језику) ставиш узду и научиш га да се креће послушно, на њему би могао и цар седети. Ако га пак оставиш без узде да лута овде-онде и да буде непокоран, тада постаје средство ђавола и демона.

Мисли да када се причешћујеш, примаш у уста своја Тело и Крв Христову, и чувај чистим језик свој од срамних речи, грдњи, псовки, клетви, итд. Јер је погубна ствар да језик који је обојен вла-

САВРЕМЕНИ ПРИМЕРИ КАЖЊАВАЊА ПСОВАЧА

Прича се да је у рату 1940. божанска сила одговарала непосредно и без милости онима који су изговарали псовке, због чега је ово страшно зло нестало тада са уста Грка ратника.

Било је, свакако, и неких изузетака. У месту Тепелини, нпр. 27. децембра 1940. неколико војника, који су преносили ватрена оружја на прву линију, наишли су на неког рањенка. Био је погођен у подколеницу.

Издржи! кажу му. Вратићемо се да те узмемо...

Онај је тада опсовао Богородицу. Војници су се згрозили.

За име Божије, не псуј! Реци, „Богородице, помози ми“!

Он је, међутим, у својим боловима, наставио да псује. Кад су се вратили, нашли су га мртвог. Било им је жао, што је његова душа отишла на такав начин. На брзину су га сахранили.

Нису одмакли ни двадесет метара, када је једна граната пала на гроб тек сахрањеног мртваца, откопала га и бацила далеко. Војници су пали на земљу да би се сачували, али није било друге гранате. Тада су разумели да је она била послата за псовача... Сахранили су га поново у исту раку и кренули да оду.

Таман што су одмакли опет двадесетак метара, долетела је и друга граната. Опет га је ископала и бацила далеко као и први пут. Сада су војници схватили да псовача неће да прими ни земља. Оставили су га, дакле, непокопана и отишли. Страх и трепет је завладао борцима, кад су то сазнали.

††††††††††††††††
††††††††††††††††
††††††††††††††††
††††††††††††††††

Објављен је пре више година у локалним новинама следећи догађај.

На сами дан Богојављења г-н Д. С. налазио се у лошем душевном стању, зато што је изгубио велики новац на картама. Када му је, дакле, неко пожелео: „На помоћ вам Часни Крст“, онај је одреговао једном тешком псовком против Крста. Није прошло пар минута, он је почео да плаче и да виче упаничено. Беше ослепео!

Испитивања су показала да је болест била неизлечива. Међутим Д. С. покајао се скрушено. Копнио је у молитви, исповедио се, причестио, променио начин живота. И милосрдни Господ му је опростио и – исцелио га.

††††††††††††††††
††††††††††††††††
††††††††††††††††

У суседној нам једноверној и мученичкој Србији, приповеда се до данас следећи догађај.

Августа 1891. године у једном српском селу пао је тако велики град, да је потпуно уништио винограде и њиве. После невремена, многи сељани су се окупили у једној кафани и оплакивали „несрећу“ своју. И док је један проклињао а други псовао, кафеџија, расрдивши се више од других, пошто је изговорио многе псовке, рекао је:

„Идем да упуцам Бога, који нам шаље град“!

Скинуо је пушку своју са зида и изашао напоље да опали у небо! Пратио га је један циганин, страшан псовач и он.

Међутим, чим је кафеџија повукао обарач, један гром је ударио у њих и обојицу убио.

††††††††††††
††††††††††
††††

Превео са грчког
Епископ Артемије

СВЕТИ САВА НА ЖИЧКОМ САБОРУ 1221. ГОДИНЕ И ЛАТИНСКА ЈЕРЕС*

На Жичком сабору 1221. године свети Сава је највећу пажњу усредредио био на сузбијање јереси и воспостављање правоверне догматске чистоте код Срба. Истрајно ревновање у томе потврдио је целокупним својим животом, делом и речју, о чему упечатљиво казују и његови животописци Доментијан и Теодосије. Сва настојања светога Саве у очувању праве вере садржана су у двама глаголским именицама: **исправљеник** и **обновљеник**. Оне, у основи, са додатком именице **вѣра** исказују праву сврху и главнину рада сабора у Жичи.

Научници неуједначено поимају значење речи **исправљеник**. Међу последњима је Атанасије Јевтић (бивши епископ захумско-херцеговачки) писао о њој, оспоравајући преводе: Александра Соловјева, Миливоја Башића, Лазара Мирковића, по којима **исправљеник** код Доментијана и Теодосија значи *исправљање* или *исправљење*¹. Према мишљењу А. Јевтића **исправљеник** пре значи *правило*, па, следствено томе, Савине речи код Доментијана „**исправљеникѣмъ божѣствѣньнимъ**“², упућене цару Теодору I Ласкарису (деспот никејски 1204–1208. и цар 1208–1222) у вези са тражењем да се оснује аутокефална Српска црква, представља као „израз“ за који каже да „највероватније означава: божанско *правило*, то јест, божанску *праву науку* (мање вероватно: божанску *управу*). Можда бисмо – наставља А. Јевтић – у позадини могли претпоставити грчке изразе: $\theta\epsilon\acute{\iota}\alpha \acute{\alpha}\kappa\rho\acute{\iota}\beta\epsilon\iota\alpha$ или $\acute{o}\rho\theta\omicron\tau\omicron\mu\acute{\iota}\alpha$ = божанска исправност, тачност,

* Саопштено у Историјском институту САНУ, 2. децембра 1999. године. Прештампано из Историјског часописа, књ. XLV–XLVI (1998–1999) Београд 2000, стр. 11–29.

¹ А. Јевтић, *Божословље Светиога Саве*, Врњачка Бања 1991, 39, нап. 62.

² Доментијан, *Животъ светиога Симеуна и светиога Саве*, изд. Ђ. Даничић, у Београду 1865, 218; прев. Л. Мирковић, *Животи светиога Саве и светиога Симеона*, Београд 1938, 114.

правилност вере (православност). Исто значење треба дати овом изразу и у мало ниже цитираним речима (код Доментијана стр. 220) али употреба израза *исправљеније* каква је код Доментијана на стр. 282 (два пута) указује већма на значење: *канон, њавило*³. Тешкоћу у поимању речи **исправљеник** осетио је и Томислав Јовановић, преводећи дела светога Саве⁴.

Позната је чињеница о томе да поједине речи могу да имају више значења, али у овом случају глаголска именица **исправљеник** због важног смисла и поруке што носи у себи, не трпи произвољност у поимању и тумачењу њеног значења. Језик је као живи организам и буни се кад се неправилно употреби, односно кад се над њим спроводи насиље.

Пошто је, дакле, „**исправљеник вѣры**“ као радња и мисија нешто што у живот Срба спроводи, међу првима, Стефан Немања, велики жупан (1166–1198), а настављају многи после њега, посебно свети Сава, онда је веома важно да знамо како овај схвата глаголску именицу **исправљеник** и која је грчка реч њој одговарајућа. Најизворнију и најпоузданију подлогу за одговор на то питање представља његово највеће књижевно и црквенографанско правно дело које је сâм, у првој реченици назвао *Законоѡравило* а не *Крмчија*⁵, и које може да служи као узор зналачког преноса грчког језика на српскословенски језик. Ево неколико примера:

а) У 19. правилу Четвртог васељенског сабора (451. године), које прописује да се двапут годишње сазива сабор епископа, каже се да се то чини „**на исправленик възискакмыхъ цр(ь)ков(ь)ныхъ вѣщии**“ („τῶν διορθώσεως δεομένων ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων“)⁶. Пренето на савремени српски језик то значи: „На исправљење потребних црквених ствари“.

б) у уводној речи оци Антиохијског помесног сабора (прва половина IV века) истичу да тај сабор многе ствари у Цркви „**исправи**“ и „**исправлаетъ**“⁸, што чини тачан превод грчких облика „κατὸρθωσεν“ и „κατορθοῖ“⁹.

³ А. Јевтић, *Боѡсловље*, 44, нап. 68.

⁴ Свети Сава, *Сабрана дела*, приредио и превео Т. Јовановић, изд. СКЗ Београд 1998, 195: „управљао си на веру истиниту“; в. овде нап. 18.

⁵ М. Петровић, *О Законоѡравилу или Номоканону свеѡѡа Саве, Расѡраве*, Београд 1990, 7–39.

⁶ Свети Сава, *Законоѡравило, Иловички ѡреѡис*, л. 99а. Фототипију приредио М. Петровић, *Законоѡравило или Номоканон свеѡѡа Саве. Иловички ѡреѡис, 1262. ѡгодина*, Горњи Милановац 1991. *Преѡис* се налази у Загребу, у раније званој ЈАЗУ а сада ХАЗУ под сигнатуром III С 9.

⁷ Ῥάλλη Γ. Α. καὶ Ποτλῆ Μ., *Σύνταγμα τῶν θεῖων καὶ ἱερῶν κανόνων*, т. 2, Ῥαθῆνησιν 1852, 265.

⁸ Свети Сава, *Законоѡравило, Иловички ѡреѡис*, л. 81б.

⁹ Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, т. 3 (1853), 123.

в) У 4. правилу тог Антиохијског сабора говори се о последицама по свештено лице које се не повинује првостепеној одлуци о извргнућу, у времену „**прѣжде исправлениа соуцаго на немь соуда**“¹⁰ („πρὸ διορθώσεως τῆς κατ’ αὐτοῦ ἀποφάσεως“), што је преузето од Аристина¹¹, познатог коментатора канона у XII веку, а значи: „Пре исправљења постојеће одлуке против њега“.

г) На крају Аристиновог тумачења 12. правила истог Антиохијског сабора такође се јавља глаголска именица „**исправленик**“¹², настала од одговарајуће грчке речи „**ἀποκατάστασις**“¹³. Њу је Аристин, у ствари, преузео из самог правила, које искључује сваку могућност враћања у првобитно стање осуђених свештених лица што се за обарање првостепене пресуде жалбом не обраћају вишем црквеном суду већ цару. Одређеније, правило прописује да за такве нема „**исправлениа**“¹⁴ („ἀποκαταστάσεως“)¹⁵, тј. нема поправљања одлуке.

д) Из Аристиновог тумачења 67. правила Картагинског сабора (прва половина V века) сасвим јасно се види да именица **правило** и глаголска именица **исправленик** нису синоними: „**Не покорещи се словеси. ни правилнымъ повелѣником. властельскою рѣчкою да исправлени воудѣтъ**“¹⁶ („Οἱ μὴ πειθόμενοι λόγῳ καὶ τοῖς κανονικοῖς ἐπιτάγμασιν, ἀρχοντικῆς χειρὸς δέονται πρὸς διορθωσιν“)¹⁷, што у преводу значи: Они који се не покоре речима, ни канонским наредбама, властелском руком да буду исправљени“.

Према томе, смисао речи **исправленик** код светога Саве своди се, у суштини, на једно: исправљење или исправљање, поправљање, васпостављање или враћање нечега, а у првом реду вере, у раније стање, што све то потпуно одговара значењу грчких израза: „**διόρθωσις**“, „**κατόρθωσις**“ и „**ἀποκατάστασις**“.

Овако потврђен смисао глаголске именице **исправленик** обавезује да се и у *Савиној служби свѣѣом Симеону* речи „**исправлакъ въ вѣроу ист(ин)ѣю**“¹⁸ преведу: „Исправљајући у веру истиниту“, а не другачије.

Нису другачије ту реч поимали ни Савини животописци, Доментијан и Теодосије, доводећи је у везу превасходно са његовим настојањем да из Србије потисне јерес; да исправи, обнови и учврсти

¹⁰ Свети Сава, *Законоуправило, Иловички ѱреѣис*, л. 82б–83а.

¹¹ *Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα*, т. 3 (1853), 135.

¹² Свети Сава, *Законоуправило, Иловички ѱреѣис*, л. 85а.

¹³ *Ῥάλλη καὶ Ποτлῆ, Σύνταγμα*, т. 3 (1853), 150.

¹⁴ Свети Сава, *Законоуправило, Иловички ѱреѣис*, л. 84б.

¹⁵ *Ῥάλλη καὶ Ποτлῆ, Σύνταγμα*, т. 3 (1853), 146.

¹⁶ Свети Сава, *Законоуправило, Иловички ѱреѣис*, л. 124а.

¹⁷ *Ῥάλλη καὶ Ποτлῆ, Σύνταγμα*, т. 3 (1853), 477.

¹⁸ Свети Сава, *Жиѣѣѣ свѣѣоѣ Симеона*, изд. В. Ђоровић, *Сѣѣѣ св. Саве*, СКА, књ. I, Београд–Ср. Карловци 1928, 176; прев. Т. Јовановић, *нав. дело*, 195.

праву веру, о чему се овде у даљем тексту подробније говори. Тако, на пример, Доментијан казује како Сава у манастиру Филокалу „преписа многе законске књиге о исправљању вере“¹⁹. Смисао ових речи је тај, да се ради о књигама које је унео у *Законоправило*, а не о неким засебним књигама што говоре о исправности, односно о исправљању вере. Да је то тако, потврђује се и казивањем Теодосија док описује рад светога Саве на Жичком сабору, на којем је рукоположио епископе, „давши им законске књиге, да по предању светих апостола и светих отаца уче народ исправљању у вери према Господу нашем Исусу Христу...“²⁰

Реч *исправленик* у значењу *исправљање* употребљена је и на другим местима код Доментијана²¹.

Од кога је била угрожена православна вера Срба па свети Сава мора да је исправља? Од Латина, нарочито због њиховог другачијег учења о Светој Тројици, кварењем *Никејскоцариградског Символа вере*.

Међу многобројним канонскодогматским списима *Законоправила*, које је свети Сава предао Србима да по њима исправно верују и живе, јесте и *Никејскоцариградски Символ вере*²² као основа православног учења о Светој Тројици. Тај *Символ* чини трећу уводну главу и праћен је тумачењем непознатог састављача²³. Сем тога, у 15. глави основног текста *Законоправила* изложен је, у склопу 137. правила Картагинског помесног сабора и *Никејски Символ вере* са додатком проклетства на аријанску јерес²⁴. На појединим васељенским и помесним саборима се истиче важност *Никејскоцариградског Символа вере* и најстроже жигоше свак ко би уводио другачије

¹⁹ Доментијан, *Живои*, 227: „книгы многы прѣписа законныхъ о исправлении вѣрѣ“ уп. прев. Л. Мирковић, *Живои*, 121; в. А. Јевтић, *Богословље*, 46, нап. 72. Свеза и после *законныхъ* у преводу Л. Мирковића, која се налази у *Пејроградском рукопису*, а уочио В. Јагић на кога се позива А. Јевтић, ремети смисао према Даничићевом издању. Уколико би се тражило оправдање за поменути свезу и на том месту, онда би требало трагати за неким посебним Савиним преписима књига „о исправљењу вере“, ван *Законоправила*, а њих нема.

²⁰ Теодосије, *Живои святога Саве*, изд. Ђ. Даничића приредио и предговор написао Ђ. Трифуновић, Београд 1973, 140–141: „Дав же имъ книги законныхъ по прѣданію светыхъ апостолъ и светыхъ отць исправлению оучити люди въ вѣроу ѿже къ господоу нашему Исусу Христу...“; уп. прев. М. Башић, *Старе српске биографије*, СКЗ, Београд 1924, 191.

²¹ Доментијан, *Живои*, 65: „твoимъ светимъ исправленикѣмъ“; 282: „иероу-саллимъскаго исправлениа“; „законноу исправленикѣмъ“; 306: „исправлению дивномуу“.

²² О изворним називима *Символа вере* (Σύμβολον πίστεως, *изложеник вѣры, издображеник, знаменик, вебраз, сложеник*) пишем у раду *Историјскодогматски и филолошки значај Символа вере у Законоправилу святога Саве* (припремљено за штампу).

²³ Свети Сава, *Законоправило*, *Иловички препис*, л. 15а–16б.

²⁴ Свети Сава, *Законоправило*, *Иловички препис*, л. 138а–138б.

догматско учење²⁵. Целовит и непромењен, он је у Источној православној цркви саставни и обавезни део чина свете тајне крштења, божанске литургије и веронауке.

Римокатоличка црква је цела у почетку прихватала *Никејско-цариградски Символ вере*, без икакве измене. Касније међутим, допустила је, и то поступно, по појединим областима и државама, да се у 8. члану дода *Filioque* односно учење о томе да Дух Свети исходи и од Сина. Укратко, први пут је тај додатак озваничен у Шпанији на Трећем у Толеду помесном сабору 589. године. Одатле је пренет у Француску и брзо проширен у Немачкој и даље све до Ирске и Велике Британије. Посебно је Карло Велики (768–814) утицао да се у Француској чита на литургији *Символ вере* са додатком *Filioque*, што је папа Лав III (795–816) одобрио, убрзо после ступања на папску столицу. Попут Карла Великог и немачки цар Хенрик II (1002–1024) је упорно захтевао да се у употребу уводи тај тако измењени *Символ вере*. Под његовим снажним утицајем коначно је и сам Рим попустио 1014. године, када је тамо дошао био да од папе Бенедикта VIII (1012–1024) прими царску круну. Цар је у томе успео можда и зато што се претходно ставио на страну папе Бенедикта VIII, а против његовог супарника – наметнутог папе Григорија²⁶.

У самом Риму је све до те 1014. године званично у употреби био *Никејскоцариградски Символ вере* – без додатка *Filioque*. Нарочито су се папа Адријан I (771–779) и већ поменути папа Лав III истичали као велики поборници да се у Риму на литургији чита неизмењени *Символ вере*. Папа Лав III је чак наредио био да се на сребрним плочама напредо испише грчки и латински текст *Символа* без *Filioque* и окачи у Цркви апостола Петра у Риму²⁷. То су поштовали сви потоњи римски црквени поглавари до папе Сергија IV (1009–1012) који је прихватио исповедање вере у складу са учењем о *Filioque* и, посебно, папе Бенедикта VIII, који је то и озваничио 1014. године.

Сем те разлике у односу на веру и праксу Источне православне цркве, у Западној – Римокатоличкој цркви је од XII века за крштење и за катихизацију у употреби не *Никејскоцариградски* већ *Ајосѿолски символ* (*Symbolum Apostolicum* или *Apostolarum*). Њега нису саставили апостоли Христови, како се дуго на Западу веровало²⁸. Име

²⁵ Видети нпр.: 7. правило *Ефеског сабора* 431. године (*Иловички ѿреѿис*, л. 386); тумачење 47. правила *Лаодикијског сабора*, око 343. године (*Иловички ѿреѿис*, л. 946).

²⁶ В. Феїдѿ, 'Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β', Ἀθῆναι 1994, 155; в. Σπ. Μπλάλλη, 'Н αἵρεσις τοῦ Filioque, τ. Α', Ἀθῆναι 1972, 142–144.

²⁷ Видети: Σπ. Μπλάλλη, 'Н αἵρεσις, 72, 79–80; 82–86.

²⁸ О томе детаљно пишу: И. Чельцовъ, *Древнія формы Символа вѣры православной Церкви, или такъ называемые Апостольскіе символы. Историческое изслѣдование*, Санктпетербургъ 1869, 96–150; Ἰω. Καμίρης, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, т. I, ἐν Ἀθήναις 1960, 35–51.

је настало по томе што тај *Символ* садржи апостолско предање исказано кратким исповедањем хришћанске вере у Свету Тројицу, у крштење ради опроштаја грехова, у васкрсење мртвих и у живот вечни.

Измењени *Никејскоцариградски Символ вере* Рим није каснио да намеће и народима на Балкану, првенствено у Далмацији. Само неколико година после коначног црквеног раскола (1054) састао се познати сабор у Сплиту 1059. године и донео одлуке у духу нових, изопачених учења и погледа Рима на православно исповедање вере и словенски богослужбени језик. На том сабору је словенски просветитељ Методије, који је у Номоканон на словенском језику унео *Символ вере* без *Filioque*, проглашен за јеретика. У вези са богослужбеним словенским језиком, према казивању ђакона Томе и према преводу Никодима Милаша, епископа задарског, одлучено је: „У непријед нека се нико не усуди словенским језиком (*in lingua sclavonica*) служити божанствене тајне него само на језику латинском и грчком, нити смије икакав Словенин бити приведен на свештене степене. Јер се говори, да су готска писмена изнађена од неког јеретика Методија (*a quodam Methodio haeretico*), који је многе ствари лажући написао на истом словенском језику противу правила католичке вере; ради чега Божји га је суд казнио ненаданом смрћу“²⁹.

Таласи таквих кретања у Римокатоличкој цркви допирали су, преко Далмације, не само до православних Срба по Босни, него и до оних у Српској држави. Својеврсну брану против латинског кривоверја подигао је свети Сава први архиепископ српски (1219–1233), учвршћивањем правоверја и истурањем православних епископских седишта у Поморју. До његове појаве, као архиепископа, протекло је више од једног и по века како је проглашен велики црквени раскол између источног и западног хришћанства 1054. године. За то време је не мали број Срба, међу њима и Савин отац Немања, потоњи велики жупан српски (1166–1196), био крштен по римокатоличком обреду.

II

А. Учење о исхођењу Духа Светог и од Сина одвело је Латине – римокатолике у дуалистичку јерес и приближило их старом богомилству. Они су, у ствари, нови богомили. Због тога их свети Симеон Солунски (1410–1429) у спису *Дијалог у Христју ѱроΐΐив свих јереси*, подељеном на XXXII главе³⁰, назива богомилима и кудугери-

²⁹ Епископ Н. Милаш, *Православна Далмација*, Нови Сад 1901, 93; в. и стр. 94–96, 106–108, 122.

³⁰ Συμεὼν τοῦ Θεσσαλονίκης, *Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων*, Migne PG 155, col. 33–176.

ма. Посебно у XI глави говори „и против безбожних Богомила, то јест кудугера³¹, до танчина осуђујући, у многим главама поменутог списа, дуалистичко богомилство латинске јереси, као на пример у XIX, XXII, а нарочито од XXV главе и редом до последње – XXXII. Ту он, излажући чистоту догматског православног учења, истовремено истиче све што уочава „о новотаријама Латина у догматима и у најсветијем Символу“³² вере. О њима говори као савременицима хришћанима које, у ствари, не треба ни звати хришћанима: „Данас, дакле, међу званим хришћанима јеретицима не постоје иконоборци, изузев гнусне завере безбожних Богомила које уопште не треба звати хришћанима“³³. Овде под *богомилима* Симеон Солунски недвосмислено подразумева Латине, за које у XXIII глави наведеног списа наглашава: „Они, претварајући све у новотарију, како је речено, и свете иконе често, мимо установљеног, на други начин приказују“³⁴. Речју *данас* хоће да каже како су некадашње богомиле заменили римокатолици Латини, које због тога не треба ни називати хришћанима. Стога је разумљив закључак: „И гнушамо се, дакле, те *последње* и најлукавије јереси, па је са осталим безбожностима и јересима подвргавамо анатеми“³⁵. Из овога је проистекао нов закључак као упозорење: „Потребно нам је, дакле, да будемо обзриви кад се ради о општењу са њима, а кад се ради о званом уједињењу, то добро треба да се испита“³⁶.

Б. У то време, тј. када је Симеон Солунски писао против јереси, и у Србији се знало да се под богомилима подразумевају следбеници латинске јереси. Један од занимљивих доказа за то јесте писани српски податак о сребреничким богомилима. У литератури неоправдано претеже мишљење о томе да су у XV веку, наводно, „сви становници Сребренице богомили“. А. Соловјев је, на пример, то дословно схватио и свим силама настојао да у Босни открије што је могуће више богомила, истичући: „Сматрамо да је тај податак

³¹ Migne PG 155, col. 65: „καὶ κατὰ τῶν δυσσεβῶν Βογομύλων, ἧτοι Κουδουγέρων“. О историји и пореклу назива *кудугери* в. М. Петровић, *Кудугери – богомили у византијским и српским изворима и „Црква босанска“*, Београд 1998, 11–55.

³² Migne PG 155, col. 120: „περὶ τε τῆς καινοτομίας Λατίνων τῆς ἐν τοῖς δόγμασι καὶ τῷ ἱερωτάτῳ Συμβόλῳ“.

³³ Migne PG 155, col. 89: „Σήμερον οὖν ἐν Χριστιανοῖς λεγομένοις αἰρετικοῖς εἰκονομαχοῦντες οὐκ εἰσὶν, εἰ μὴ ἡ τῶν δυσσεβῶν Βογομύλων μιὰρὰ συμμορία οὐς οὐδόλως καλεῖσθαι δεόν Χριστιανούς“.

³⁴ Migne PG 155, col. 112: „οὗτοι πάντα καινοτομοῦντες, ὡς εἶρηται καὶ τὰς ἱεράς εἰκόνας παρὰ τὸ νενομισμένον ἑτέρῳ τρόπῳ πολλακίς ἀνιστοροῦσιν“.

³⁵ Migne PG 155, col. 176: „Καὶ ταύτην οὖν τὴν τελευταίαν καὶ πονηροτάτην αἴρεσιν Βδελυσσόμεθα, καὶ σὺν ταῖς λοιπαῖς ἀσεβείαις τε καὶ αἰρέσεσι καθυποβάλλομεν ἀναθέματα“.

³⁶ Migne PG 155, col. 141: „Λοιπὸν προσεκτέον ἔσται ἡμῖν τὸ περὶ τῆς λεγομένης ἐνώσεως δεόν καλῶς ἐξετάσαι“.

пресудан за питање ‘босанске цркве’³⁷. Он попут многих других истомишљеника, босанске богомиле сматра изданком старих јеретика дуалиста – масалијана и манихејаца.

Недавно сам објавио, на основу изворне грађе, нова сазнања и поимања о „Цркви босанској“, крстјанима, кудугерима и богомилима, која се сасвим разликују од свих досадашњих мишљења у вези са тим питањима³⁸.

На много коришћени у литератури податак о томе да су у XV веку сви житељи Сребренице били, наводно, богомили, позвао сам се и ја, верујући да је изворни текст тачно пренет и схваћен. При томе сам истакао „да нису ‘сви’ Сребреничани могли бити римокатолици – богомили, јер с почетка XV века у Сребреници столује православни епископ, а то значи постојале су цркве и православни верници“³⁹.

Када и како се у домаћој историографији почело погрешно писати о богомилима у Сребреници? А. Соловјев је, не сумњајући у тачност пренетог тумачења, изнео мишљење: „Податак из Житија деспота Стефана, о томе да су становници Сребренице ‘в’си јереси богомил’скије’, био је објављен од В. И. Григоровича у његовој свечаној беседи, одржаној 1858 г. на Казанском универзитету. У југословенској књижевности постао је познат из чланка К. Невострујева, штампаног 1866. г. у Београду. Тај податак је одмах навео Петрановић при крају своје расправе, а затим Рачки (сасвим кратко)“⁴⁰. У наставку А. Соловјев наводи и друге (Атома [Симу Томића], Ј. Шидака) који су се више или мање задржавали на том податку и извлачили сасвим опречне закључке. Показало се, у ствари, да је податак о богомилима у Сребреници постао повод за многе недоумице, изазвавши међу научницима праву пометњу око питања како схватити то, да су „сви“ Сребреничани богомили.

Ради објективности и расветљавања стварности изнете у изворима које објашњава К. Невострујев, позивајући се на В. Григоровича, потребно је прво да се види како је он схватио и пренео суштину писања о јеретичима у време деспота Стефана Лазаревића. Према преводу П. Срећковића, К. Невострујев каже: „Што се тиче вишечених јеретика, то су били посиливши за владе Стефана *богомили*. При свршетку владе Стефанове град Сребреница, повраћен од Босне, умирен [је] и каштигован како се каштигују бунтовници: **Се** (треба **Си** односно **Сии**) **же** **в’си**, вели се у опису живота Стефа-

³⁷ А. Solovjev, *Svedočanstva pravoslavnih izvora o bogomilstvu na Balkanu*, Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, V (1953) 96.

³⁸ М. Петровић, *Помен боџомила – бабуна у Законойравилу свейџога Саве и „Црква босанска“*, Београд 1995; исти, *Кудугери – боџомили*, нав. у нап. 31.

³⁹ М. Петровић, *Кудугери – боџомили*, 49.

⁴⁰ А. Solovjev, *Svedočanstva*, 91.

нова: **ереси богомильскыє сѣтъ**⁴¹. Из даљег текста се види да К. Невострујев сребреничке богомиле поистовећује са богомилима који не поштују Богородцу, за шта се неосновано позива на Козму, презвитера бугарског, који пише о старим богомилима, односно о дуалистичкој масалијанској и манихејској јереси. Другим речима, богомили XV века из списка Симеона Солунског о јересима, и из *Житија деспота Стефана Лазаревића*, нису исти са оним богомилима о којима пише презвитер Козма у другој половини X века.

Такво виђење К. Невострујева о томе ко су богомили у Сребреници у XV веку битно је утицало на даља закључивања домаћих и страних историчара који су писали о богомилима и „Цркви босанској“. Он, додуше, преноси да су ти богомили „посиливши“, и да су каштиговани „како се каштигују бунтовници“, али је превидео чињеницу да се оно „**Си же вѣси ереси богомильскыє сѣтъ**“ не односи на све становнике Сребренице, него на *све боџомиле*.

Зато је потребно да се види како гласи тај текст, који је из једног рукописа *Житија деспота Стефана Лазаревића* пренео В. Григорович, а тумачио га К. Невострујев. Реч је, у ствари, о изгубљеном рукопису из XV века названом *Григоровичев сѣис* зато што га је он поседовао, о чему су писали В. Јагић⁴², С. П. Розанов⁴³ и други. Из тог рукописа Григорович је објавио неколико одељака, на руском језику, међу којима и овај:

„Стефанъ князь вѣ присутвіи Патріарха на соборѣ архіереевъ и властелей объявляетъ Георгія Бранковича своимъ наследникомъ вѣ Сребреницѣ и *тоу благословляетъ того соборно на Господство*. Городъ этотъ, возвращенный отъ Босніи, отложился отъ Сербіи, но скоро усмиренъ и мятежники его наказаны, *си же вѣси ереси богомильскыє сѣтъ*“⁴⁴.

У науци је изнето мишљење о томе да *Григоровичев сѣис* представља нову редакцију *Житија деспота Стефана Лазаревића*, коју је саставио највероватније Владислав Граматик⁴⁵, познат као „диак от

⁴¹ К. Невоструевъ, *Двије сѣтаринске срѣске молитѣве* (превео на србски П. Срећковић), Гласник СУД, књ. III, св. 20 (1866) 33.

⁴² В. Јагић, *Константиин Философ и његов Живој Стефана Лазаревића деспота срѣског*, Гласник СУД, књ. XLII (1875) 224–225, 228.

⁴³ С. П. Розановъ, *Житіе сербскаго деспота Стефана Лазаревића и рускій хронографъ*, С.-Петербургъ 1906.

⁴⁴ В. Григоровичъ, *О Сербіи вѣ ея отношеніяхъ къ сосѣднимъ державамъ, преимущественно вѣ XIV и XV столѣтіяхъ*, Казань 1859, 52.

⁴⁵ Тако нпр. С.П. Розановъ, *Житіе*, 23, пише: „Такимъ образомъ, разобранный здѣсь Григоровичевъ списокъ Житія Стефана Лазаревића представляетъ собою новую редакцію полного Житія сербскаго извода, составителемъ которой съ большою вѣроятностію можно считать дьяка Владислава Граматика“; в. К. Куев, *Житието на Стефан Лазаревич от Константин Костанечки (Кирилобелозерски црејис)*, София, 1983, 15–16.

Нового Брда“. Он је, у ствари, један од најобразованијих људи свога времена, који је могао бити ђак Константина Философа и очевидац догађаја из последњих година живота деспота Стефана Лазаревића. Посебно је познат по својим списима против латинске јереси⁴⁶. Неколико таквих његових списа српске редакције из XV века налази се, према обавештењу Розанова, у Библиотеци Новоросијског универзитета у збирци Григоровичевих рукописа (по опису Мочуљског) под бр. 15 (41). На 77. л. тог рукописа убележена је 1456. година и подпис: „Владислав диак писа книгу сию, от Нового Брѣда“⁴⁷.

Према томе, основано се верује да је наведену белешку у *Житију десјоѿиѧ Сѿефана Лазаревића* о побуни богомила у Сребреници саставио Владислав Граматик⁴⁸, која у преносу на српски језик гласи:

„1425. кнез Сѿефан у ѿисусѿиву ѿѧѿријарха, на сабору архијереја и власѿеле, ѿроѿлашава Георѿија Бранковића за своѿ наследника у Сребреници, и ѿу ѿа саборно блаѿосиља за ѿосјодара. Тај ѿрад, ѿвращен од Босне, одвојио се од Србије, али је убрзо умирен и бунѿовници њеѿови кажњени; а ови су сви боѿомилске јереси“.

Кога Владислав Граматик у овој белешци назива богомилима? Бунтовнике. За њих, а не за све становнике Сребренице каже да су „сви боѿомилске јереси“. А ко су ти који су најпре могли да се побуне против српске власти у Сребреници? Свакако они који нису Срби и нису православне вере. Познато је да је Сребреница у то време била пуна „среброделаца“ придошлих са разних страна. Међу њима су били, углавном, Саси рудари и трговци из Дубровника и других приморских градова. О бројности тих „среброделаца“ у Сребреници сведочи и *Житије десјоѿиѧ Сѿефана Лазаревића*: „Јер беше место под напред реченим градом Сребреницом, у којем је мноштво среброделаца...“⁴⁹ Њих само, као припаднике латинске – римокатоличке јереси и као бунтовнике у Сребреници, Владислав Граматик назива богомилима, а не све становнике. После оваквих сазнања, природно је да се напоредо размишља, с друге стране, и о мноштву православних Срба у Сребреници тога времена. Ради ових је Георгије Бранко-

⁴⁶ Видети: П. А. Сырку, *Очерки из исторій литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV–XVI вѣкахъ*, С.-Петербургъ 1901, CLXI; С. П. Розановъ, *Житие*, 19–21; А. Solovjev, *Svedočanstva*, 94–95; М. Spremiћ, *Десјоѿиѧ Бѿрађ Бранковић и њеѿово доба*, Београд 1994, 446–447; К. Куев, *Житието*, 19.

⁴⁷ С. П. Розановъ, *Житие*, 20.

⁴⁸ А. Solovjev, *Svedočanstva*, 95: „Стога сматрамо да и глоса опису побуне у Сребреници у пролеће 1427 г. да су становници тог града ‘боѿомилске јереси’, потиче исто од Владислава Граматика, који је био очевидац последњих година живота деспотова. Она има значај пуноважног историског податка, пошто је унета од образованог и пажљивог савременика догађаја“.

⁴⁹ В. Јагић, *Констѧнѿин Философ*, 317: „вѣше во мѣсто под прѣд реченымъ градомъ Сребрѧницѣ, въ немже сребродѣлци множество...“

вић (1427–1456) тамо, у присуству патријарха, сабора српских архијереја и српске властеле, проглашен за наследника на владарском трону.

В. Сада, када знамо: а) у ком смислу су свети Сава, Доментијан и Теодосије употребљавали глаголску именицу „*исправљеније*“; б) чињеницу о томе да је православна вера Срба, како у Босни тако и у Србији, била угрожена од латинске догме; в) податке о томе да Симеон Солунски и Владислав Граматик латинску јерес називају богомилском – може се рећи да је тек после оваквих сазнања прокрчен пут ка лакшем схватању нових одговора на сложена питања, ко су, уистину, богомили које је прогонио Стефан Немања и од које јереси свети Сава на Жичком сабору исправља веру?

Јерес, коју је осудио сабор сазван у време Стефана Немање (непознато које године) представљена је у историографији као богомилска дуалистичка попут старе манихејске и масалијанске јереси. Тако је мислио, на пример, Константин Јиречек, као и многи други после њега, доводећи те богомиле по Србији у везу са богомилима у Босни⁵⁰. Од новијих историчара наводим став Јованке Калић о тој јереси: „Сматра се да је реч о богомилима, који су постали нарочито опасни када су почели стицати присталице и поборнике и међу властелом“, при чему у напомени бележи да Димитрије Богдановић „са резервом прима закључке о богомилској јереси“⁵¹. О чему је, у ствари, реч? Задржавајући се на једном одељку из Првовенчановог *Жиција Симеона Немање*, који је код М. Башића „глава шеста“⁵², Д. Богдановић је написао: „Читав овај одељак носи код Башића наслов ‘Стефан Немања прогони богумилску јерес’. Н. Радојчић такође узима као поуздано да је јерес о којој овај сабор расправља богумилска (*Српски државни сабори у средњем веку*, Београд 1940, 65–67). Мора се, међутим, опрезно приметити да текст нигде не помиње богумиле. Стручна теолошка анализа може на овом месту много пре открити трагове ‘латинске јереси’, дакле римокатолицизма. Не упуштајући се у расправу овог сложеног питања, напомињемо да је код тумачења оваквих текстова потребна крајња обазривост те да и ове ‘богумилске’ интерпретације подлежу озбиљној ревизији“⁵³.

После нешто више од десет година Д. Богдановићу као да измичу памћењу та тако изречена и важна запажања јер, дотичући

⁵⁰ К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. I, прев. Ј. Радонић, Београд 1978, 128–129, 266.

⁵¹ Ј. Калић, *Борбе и његовине великог жујана Стефана Немање*, у: *Историја српског народа*, I, Београд 1981, 261–262.

⁵² М. Башић, *Старе српске биографије*, 38–40.

⁵³ Д. Богдановић, *Старе српске биографије, коментар*, Београд 1968, 269–270, нап. 2.

се *Чина обновљења светије истиније вере ѱравославне у Жичи* 1221. године, више уопштено, без ближег одређења пише о „осуди разних јеретичких учења која су могла да буду актуелна у васељенској или посебно у српској православној цркви, какво је, на пример, богумилство“⁵⁴.

Ако имамо на уму напред изложена казивања Симеона Солунског и Владислава Граматика о томе да у богомилима треба препознати Латине, онда није тешко да исте те јеретике откријемо и у Првовенчановом *Жиѿију светиоѿ Симеона*.

Али не само у време Стефана Немање, него и у време цара Душана (краљ српски 1331–1346. и цар 1346–1355), или, тачније речено, током читавог средњег века па све до данас по Србији има остатака римокатолика. То је разумљиво, јер до српског сабора у XII веку, на којем су најстроже осуђени јеретици, јурисдикционе међе између Источне православне и Западне римокатоличке цркве ишле су преко српских земаља⁵⁵.

Доказа о постојању латинске вере у немањићкој Србији има много, али никаквих трагова нема о постојању богомила са дуалистичким учењем јеретика масалијана и манихејаца. Из Првовенчановог *Жиѿија светиоѿ Симеона* сазнајемо да се Немања бори против јеретика који држе „глухе кумире“, што се не може односити на стару богумилску дуалистичку веру. У српским земљама се уврежила била хришћанска јерес, против које је он сазвао сабор и, пошто је осуђена, без милости прогонио њене следбенике. Ради тога се свети Сава пита како да назове свога оца: „Учитељем правоверја“? „Пастиром који вером сачува поверено му стадо“? „Наставником правоверја и учитељем благоверја и светлилом чистоте васељенске“?⁵⁶ Одговор даје сâм у *Служби светиом Симеону* кад каже да овај, „исправљајући у вери истинитој“ стадо отачаства⁵⁷ и „православном вером прогонећи јеретичку таму“⁵⁸ постаде „верницима утврђење“⁵⁹.

Стефан Првовенчани (велики жупан српски 1196–1217. и краљ 1217–1228) истиче да Немања „обнови народ свој силом и делом Духа Светога, који, *избавивши се од јеретичке ѱреваре*, слави једно-

⁵⁴ Д. Богдановић, *Историја стiare српске књижевности*, Београд 1980, 95.

⁵⁵ Уп. Д. Богдановић, *Преображај српске цркве, у: Историја српског народа*, I, 315; в. и 317.

⁵⁶ Свети Сава, *Жиѿије светиоѿ Симеона*, изд. В. Ђоровић, 160; прев. М. Башић, 12; изд. Т. Јовановић, 162–165.

⁵⁷ Свети Сава, *Служба светиом Симеону*, изд. В. Ђоровић, 176; изд. Т. Јовановић, 194.

⁵⁸ Свети Сава, *Служба светиом Симеону*, изд. В. Ђоровић, 183; изд. Т. Јовановић, 214.

⁵⁹ Свети Сава, *Служба светиом Симеону*, изд. В. Ђоровић, 178; изд. Т. Јовановић, 200.

га Бога у Тројици“, и да „српом вере искорени и исече трње преварно“⁶⁰.

Посебно Доментијан велича Немањино ревновање за чистоту вере, јер „истреби успомену злославних јеретика по своме отачаству“⁶¹; „прогна безбожне вукове који нападају на стадо“⁶² његово.

Непосредни повод Немањи за сазивање сабора ради осуде јеретика, који је у манастиру Сопоћани са разлогом осликан уз васељенске саборе⁶³, био је, према казивању Стефана Првовенчаног, тај, што „дође један од правоверних војника његових, и клекнувши... јави да се вера коју не волиш, и триклета јерес, већ укоренује у држави твојој“⁶⁴. На сабору је Немања, у присуству: архијереја Јефтимија, монаха са игуманима својим, свештеника и великих и малих велможа, исповедио своју веру „у једнобитну нераздељиву Тројицу“, истичући: „Господ Бог и Пречиста Владичица Богородица удостоји мене најхућег... да чувам ово стадо што ми предадоше, које и видите сада, да се не посеје кукољ лукавога и одвратнога ђавола. И никако нисам мислио да је он у области мојој, а слушам да се брзо укоренио и наноси хулу на Свѣѣога Духа...“⁶⁵

„А док је овај свети све то говорио и расправљање било велико, дође кћи једнога од правоверних велможа његових, која је била заручена за мужа од тих кривоверника, и била међу њима, и сазнала нечисте гнусности њихове... те павши пред ноге светога, исповедаше јасно, говорећи му: Господару, Господару мој, ево видим како твоја власт испитује о овој мрској ствари и неправој вери. Заиста, Господару мој, бих испрошена, по брачном закону, од оца мога – слуге твога који је мислио да је једноверство у држави твојој. И бих код тих законопреступника и заиста их видех, Господару, да служе отпаднику славе Божије, самом сотони. И пошто нисам могла трпети смрада глухих кумира и мрске јереси, истргавши се из руку њихових и прибегавши, вапијем моћи твојој: порази крстом оне који се боре ѡрошив нас, да схвате нечастиви непријатељи, Господару, како је моћна вера твоја“.

„А свети, извевши ову пред сабор свој, сабран против те лукаве јереси, изобличи кривоверје њихово, и договоривши се са светитељем Јефтимијем и са часним монасима, и са велможама својим и, не

⁶⁰ Стефан Првовенчани, *Жиѣије Симеона Немање*, изд. В. Ђоровић, Светосавски зборник, књ. 2, Београд 1938, 67; прев. М. Башић, 68; Л. Мирковић, *Сѣиси свѣѣога Саве и Сѣевана Првовенчанога*, Београд 1939, 215–216.

⁶¹ Доментијан, *Живоѣи*, 22; в. и стр. 30–31, 32, 48, 64; прев. Л. Мирковић, *Живоѣи*, 240, 246–247, 248, 261, 274.

⁶² Доментијан, *Живоѣи*, 64; прев. Л. Мирковић, *Живоѣи*, 275.

⁶³ В. Ј. Ђурић, *Срѣско сликарсѣиво на врхунцу*, у: *Историја српског народа*, I, 419.

⁶⁴ Стефан Првовенчани, *Жиѣије*, 27; прев. М. Башић, 38; Л. Мирковић, 180.

⁶⁵ Стефан Првовенчани, *Жиѣије*, 28; прев. М. Башић, 39; Л. Мирковић, 180.

закаснивши ни мало, посла на њих, наоружавши од својих славних, говорећи: ‘Ревнујући, поревновах за Господа Бога Сведржитеља’⁶⁶, као што је некада пророк Илија, уставши на бестидне јереје, те избличичи њихово безбоштво, и једне спали, а друге казни разним казнама, треће прогна из државе своје и куће њихове, и све имање сакупивши, раздели прокаженима и сиромашнима. А учитељу и начелнику њиховом уреза језик у грлу његову што не исповеда Христа Сина Божијег, а књиге његове нечастиве спали и њега посла у изгнанство, запретивши да се уопште не исповеда нити помиње триклето име. И сасвим искорени ту проклету веру тако да се она ни не помиње уопште у његовој држави, него да се слави једнобитна и неразделна и животворна Тројица, Отац и Син и Свети Дух сада и увек и у векове векова. Амин’⁶⁷.

Осуђену на сабору хулу на Духа Светога; дељење недељивог божатства и неисповедање, односно погрешно исповедање Христа Сина Божијег треба довести у везу са латинским кварењем учења о Светој Тројици, додавањем у 8. члан *Символа вере* Filioque. А што се тиче „глухих кумира“, односно идола, о којима говори заручена девојка, у вези са тим треба се присетити казивања Симеона Солунског о Латинима као богомилима: „Они, претварајући све у новотарију, како је речено, и свете иконе често, мимо установљеног, на други начин приказују“⁶⁸.

Немања је, дакле, према казивању Стефана Првовенчаног који у хагиографском духу тежи да свога оца овенча потпуним успесима, „сасвим искоренио ту проклету веру“⁶⁹. О томе нас у сличном духу обавештава и Доментијан, наглашавајући да је Немања то искорењивање јереси спровео „по целом свом отачаству“⁷⁰. На основу таквих података научници су закључивали да од тада у Србији нема богомила. Тако К. Јиречек, на пример, пише: „Од тога доба не чује се више ништа у Србији о Богомилима“⁷¹. А Ј. Калић закључује да они „после тога нису више представљали значајнију опасност за Србију“⁷².

Међутим, такви закључци нису у складу са историјском стварношћу. Латинско кривоверје је и после Немањиног сабора пред-

⁶⁶ I књ. о царевима, 19, 10.

⁶⁷ Стефан Првовенчани, *Житије*, 28–30; прев. М. Башић, 39–40; Ј. Мирковић, 181–182.

⁶⁸ Migne PG 155, col. 112: „οὗτοι πάντα καινοτομοῦντες, ὡς εἴρηται, καὶ τὰς ἱεράς εἰκόνας παρὰ τὸ νενομισμένον ἑτέρῳ τρόπῳ πολλακίς ἀνιστοροῦσιν“.

⁶⁹ Стефан Првовенчани, *Житије*, 30: „И ѿноудь искорѣнии проклетоуѣ тоу вѣроу“.

⁷⁰ Доментијан, *Живои*, 30: „по вѣсемь своємь отъчьствѣ“; исто, 64.

⁷¹ К. Јиречек, *Историја*, I, 129.

⁷² Ј. Калић, *Борбе и ѿековине*, нав. дело, 262.

стављало итекако озбиљан повод за **исправљеник вѣры** у српским земљама. Свети Сава је, као оснивач Српске цркве, морао највише од свих да посвети бригу у сузбијању кривоверја. Његов став према римокатоличкој вери постаје јасан првенствено на основу тога што је у *Законоуправило* унео списе који говоре о недопустивим, са православног становишта, новотаријама код Латина. Тако, 49. главу *Законоуправила* чини *Посланица Никииѣ Сѣиѣиѣиѣа, монаха и презвиѣтера сѣудийскоѣ* (XI век) *Латѣинима о оѣресњаку* (бесквасном хлебу)⁷³; 50. главу чине поглавља која се исто односе на Латине: *о ѣосѣу субоѣом, о браку свеиѣеника, о сѣрижењу браде, о коси и ѣрсѣену*⁷⁴; 51. глава је насловљена: „*О Франѣцима и о сѣалим Латѣинима*“⁷⁵, где је садржано и описано 27 њихових заблуда.

Немогуће је било, дакле, да Немања потпуно и заувек искорени латинске вернике из српских земаља. О њиховом живом присуству највише говори то што је свети Сава непрекидно и на разне начине исправљао, ограђивао православну веру од утицаја римокатолицизма. Наставио је, у ствари, оно што је започео био његов отац, али са једном разликом – без примене силе; чистотом и снагом догматскоканонског православног учења. У том смислу Теодосије преноси речи Стефана Првовенчаног, упућене Сави када се у Студеници говорило о његовом повратку у Хиландар: „Не остављај нас... умољен светим оцем нашим Симеоном, остани на челу браће цркве... да штогод добро узакониш... међу свим људима отачаства својега. Јер на то те и посла Бог, како ја мислим, *да недовршено од оца нашеѣ ѣрчасноѣ ѣи исѣунши*“⁷⁶.

Благодарећи великом ревновању за правоверје, Сава је код Доментијана, Теодосија и у написаним *службама* представљен као објавитељ, обновитељ, поборник чисте и истините вере⁷⁷, ради које су залутали па обраћени обавезни јавно да се одричу јереси, проклињући уз њу и њене учитеље⁷⁸.

Језгро Савине науке против јереси, као наставка Немањиног труда да искорени јеретике, представља његова беседа на Жичком сабору 1221. године, коју је о Спасовдану изговорио на литургији одмах после читања Јеванђеља. Главнину беседе чине догме садр-

⁷³ Свети Сава, *Законоуправило*, Иловички препис, л. 255а–259б.

⁷⁴ Исто, 259б–262б.

⁷⁵ Исто, 262б–264б.

⁷⁶ Теодосије, *Живоиѣ*, 93.

⁷⁷ Видети нпр.: Доментијан, *Живоиѣ*, 233, 235, 239, 241–243; Теодосије, *Живоиѣ*, 96, 128, 139, 140–141, 146, 147–149, 151–152, 158; Теодосије, *Служба свеѣоме Сави*, Србљак, књ. I, СКЗ, приредио Ђ. Трифуновић, прев. Д. Богдановић, Београд 1970, 287; в. и стр. 299, 345, 391; Д. Богдановић, *Најсѣтарија служба свеѣом Сави*, Београд 1980, 103: „*рад(о)ѣи се правовѣрнымъ поборниче. и кретиномъ низложителю*“.

⁷⁸ Доментијан, *Живоиѣ*, 233, 238; Теодосије, *Живоиѣ*, 150–151, 158.

жане у *Никејскоцариградском Символу вере*. Доментијан је ту беседу насловио: „О обновљењу свете истините вере од преосвештеног кир Саве, и о проклињању безбожних јеретика“⁷⁹. Кад је реч о вери, глаголска именица **обновљеник** у суштини значи исто што и **исправљеник**. Обе ове речи имају смисла само утолико уколико радњи о којој говоре уследи и проклињање јереси, које су и изазвале потребу за *исправљањем*, односно *обнављањем* вере у српским земљама. Због тога Доментијан и доводи Савин рад на *обновљењу вере* у непосредну везу са *проклињањем свих јереси* од стране обраћених. Исправљање *Символа вере* од римокатоличког додатка *Filioque* сведочи о превасходном задатку светога Саве, који се сводио на то да Срби своју веру у Свету Тројицу исповедају тачно по учењу потврђеном на седам васељенских сабора. У вези са тим Доментијан преноси Савине речи: „И прво вас дакле ово молим, браћо и чеда, положивши сву нашу наду на Бога, најпре да се држимо праве Његове вере... која је на седам светих васељенских сабора утврђена и проповедана... верујемо дакле у Оца и Сина и Светога Духа...“⁸⁰

Према Теодосијевом казивању, Сава на Жичком сабору у *Беседи о правој вери* истиче: „Хоћу, дакле, исповедајући сву веру, да се обавестим како верујемо. Знам, дакле, да се сматрате за вернике, и да смо најпре светим и преподобним оцем нашим Симеоном насађени правоверјем, али Бог је и за нас благоволео да се оно што је отац насадио и залије, хоћу рећи, ‘Павле засади, а Аполо зали, али Бог даде да узрасте’⁸¹. Зато ни отац мој, који вас је насадио вером, ни ја, који вас напајам учењем, нисмо нешто, него Бог који вас узраста. А онај који вас је насадио и залио – отац мој и ја, једино смо служитељи Богу коме веровасте“⁸².

После тих уводних речи Сава открива шта је, у ствари, главно оно што хоће да каже присутном народу: „Наумих да вам говорим беседу о јересима, јер многе њих од почетка *иа до сада* ђаво умисли посејати...“⁸³ Речи „па до сада“ казују да он има на уму одређену јерес тога времена, називајући јеретике, према Доментијану и Теодосију, „безбожним“ и „тешким вуковима“⁸⁴. Од њих хоће да одбрани вернике као своје духовно стадо. У том смислу, према даљем кази-

⁷⁹ Доментијан, *Живоић*, 233: „О обновљении светыи истинныи вѣры прѣосвештеныи мь кирь Савомь и проклетии безбожныи хъ кретики“.

⁸⁰ Исто, 235: „И се пръвои молю вы оубо, брати и чеда, надеждоу нашоу вьсоу на бога възложыше, првѣи же правыи вѣры кго да дръжимь се... иже светыи ми седмию вьселкньскыи ми съворы извѣштена и проповѣдана... вѣроу кьмь оубо вь отьца и сына и светааго доуха...“

⁸¹ I Кор 3, 6.

⁸² Теодосије, *Живоић*, 146–147; в. прев. М. Башић, 195.

⁸³ Теодосије, *Живоић*, 147; уп. Доментијан, *Живоић*, 238.

⁸⁴ Доментијан, *Живоић*, 275; Теодосије, *Живоић* 147.

вању Теодосија, истиче: „Тога ради се ја и бојим да нешто нечисто и кукољно од таквих учења не буде у вама; хоћу у вама да обновим свету истиниту божаствену веру у Оца и Сина и Светога Духа; јер, и поред било које јереси, они који се обнављају правоверним *Символом светије вере* који свети богоносни оци наложише изговарати сваког дана, и увече и ноћу, а већма је корисно и пред спавање се њиме оглашавати и лукавих нам противника дух застрашивати, и учинити их бегунцима од нас...“⁸⁵

„И сада, дакле, – наставља Теодосије да преноси Савине речи – сви сабрани данас, ако је ко од вас још обузет нечистим учењем јереси, исповешћу болест да разобличи, а ми ћемо са Богом, вером православља ускоро тога излечити. Јер немогућно је, не одвојивши се од оног што је рђаво, навикнути се на оно што је добро, нити испуњеном јереси *чистио* исповедати божаство Свете Тројице, као што се ни на воску друга писмена, док се прва не загладе, не могу на прави начин поставити. Тога ради сваког од вас молим да не утаји у себи богомрске јереси, ако је којом ко међу вама до сада из незнања био испуњен...“⁸⁶

Пошто су присутни чули праву науку и савете, сви рекоше: „Верујемо онако како заповедаш и исповедамо онако како нас ти, Владико, научиш“⁸⁷. Уследио је чин изговарања „самог Обрасца свете вере, то јест Верујем у једнога Бога...“⁸⁸ и то, како је већ речено, на светој литургији, а одмах по читању *Јеванђеља. Символ вере* је наглас читао, члан по члан, архиепископ Сава, а за њим су понављали самодржац Стефан Првовенчани и сви присутни. Читање је било *иприкрајно*, што значи поновило се трипут⁸⁹. Зашто трипут? Требало је проверено научити, утврдити и запамтити да *Никејскоцариградски Символ вере* нема римокатолички додаток *Filioque*. „А оне који су исповедали јерес – по речима Теодосија – задржа са собом у цркви и насамо их подробније испита“⁹⁰.

После ових и других обавештења Теодосије казује нешто што је особито важно. Открива, у ствари, латинску јерес коју Сава не именује али исправља: „...А онима који су крштени у латинској јереси – такође уз претходно проклињање њихове зле јереси, и исповедање *Обрасца вере* – прочитати молитву за свето миро и тако их

⁸⁵ Теодосије, *Живой*, 147–148; уп. прев. М. Башић, 196.

⁸⁶ Теодосије, *Живой*, 148; уп. прев. М. Башић, 196–197.

⁸⁷ Теодосије, *Живой*, 148.

⁸⁸ Исто, 149.

⁸⁹ Исто.

⁹⁰ Исто, 151: „исповѣдавшихъ же ересь съ собою оу цръкве оудръжавъ, и весовъ ихъ испытнѣе испытавъ“.

са тим светим миром по свим чулима помазати, и за вернике са нама имати“⁹¹.

Трикратно и гласно читање *Символа вере* на Жичком сабору, дакле, сврсисходно је било у борби против нових богомила дуалиста – Латина римокатолика, које су историчари неосновано заменили са непостојећим у Србији богомилима следбеницима манихејске и масалијанске јереси. Ти стари богомили се не примају у Православну цркву на начин како се примају нови богомили – римокатолици – само миропомазањем, којем претходи проклињање јеретичког учења и исповедање православне вере у Свету Тројицу, већ и крштењем.

Свети Сава није именовано латинску јерес, али из свега недвосмислено проистиче то да управо њу тада сузбија, како помоћу унетих у *Законоуправило* византијских списа, тако и обраћењем људи у православну веру. Додуше, он у начелу говори против свих јереси, јер су као такве подједнако опасне, али притом добро зна која је у његово време била веома бројна и по православне вернике у Србији најопаснија. Знао је, несумњиво, са којим се јеретичким његов отац, Стефан Немања, немилосрдно обрачунао. Ти толико умножени јеретички не могу бити други до они који су латинске вероисповести. Доментијан их такође не именује, али из његовог казивања није тешко схватити о коме се, у ствари, ради, за шта јасну потврду имамо у напред наведеним Теодосијевим речима. Због јереси у коју су упали, Латини су изједначавани са богомилима или бабуницама. Они су ти који су једно време у IX веку узели били под своје Бугарску цркву, наметнувши јој *Символ вере* са додатком *Filioque*. Историја те вишевековне опасности по правоверје свакако је позната била Немањи и Сави. Могли су бити обавештени о томе како су, на пример, света браћа Ђирило и Методије, словенски просветитељи, били прогањани од Латина, или како је цариградски патријарх Фотије (858–867. и 878–886) био принуђен да на Цариградском сабору 867. године баци анатему на папу Николу I (858–867) зато што је проширио своју јурисдикцију на Бугарску и подржавао увођење римокатоличких обичаја и новотарија⁹².

* * *

⁹¹ Исто: „...соуштіиѡхъ же крѡштениѡхъ въ латинцѣи ересы такожде съ прѣжде проклетикѡмъ злыѡ ихъ ересы, и вбразѣ вѣры исповѣдавшимъ и мѡроу светомоу молитвоу прочѣсти, и тако тѣмъ светымъ мѡромъ сиѡхъ по всѣхъ чювьствѣхъ помазати, и вѣрныхъ съ нами имати“; в. прев. М. Башић, 199.

⁹² 'Ιω. Ράιφου, 'Η ἐκκλησία Βουλγαρίας (865–1938), 'Αθήνα 1957; Β. Στεφανίδου, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία. 'Από ἀρχῆς μέχρι σήμερον, 'Αθήνα 1959, 353–354; Β. Φειδᾶ, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία Β', 'Αθήνα 1994, 62–63, 112–114, 122.

Најглавнији задатак светога Саве на Жичком сабору 1221. године био је тај, да се сузбије ширење латинске јереси међу Србима и да се очува православно догматско и канонско учење. Ради тога су често у употреби биле две кључне глаголске именице: **исправљеник** и **обновљеник**, које је обично пратила именица **вѣра** са значењем – *исправљање* односно *обнављање вере*.

У то време православна вера у Србији била је угрожена посебно од римокатоличког или латинског учења о томе да Дух Свети исходи не само од Оца него и од Сина. Држећи се таквог учења Рим је одступио од текста *Никејско-цариградског Символа вере* тако што је у 8. члан додао реч *Filioque*. Било је и других одступања и новотарија у крилу Римокатоличке цркве у односу на раније, заједничко са Православном црквом, учење. О томе сведоче, с једне стране, византијски списи уперени против латинске јереси, које је свети Сава унео у *Законом правилу* и, с друге стране, *служба и живиција* што су их написали Сава, Стефан Првовенчани, Доментијан и Теодосије.

Због учења да Дух Свети исходи и од Сина Латини су у своју веру увели својеврсни дуализам; постали су нови богомили, како их у XV веку, као такве, разоткривају свети Симеон Солунски, Владислав Граматик и други.

Најпре је у Шпанији, на Трећем у Толеду помесном сабору 589. године озваничен додаток *Filioque*. Није се дуго чекало да се то из Шпаније прошири на Француску, Немачку, Ирску и Велику Британију. Рим је тек 1014. године званично избацио из употребе непромењени текст *Никејскоцариградског Символа вере* и прихватио додаток *Filioque*, настојећи да га прошири и на православно део Балкана. Оне који су пружали отпор називали су шизматичима, патаренима, јеретицима. А ови су им, као православно, узвраћали најчешће називом – богомили.

На латинским саборима какав је био, на пример, онај у Сплиту 1059. године, када је свети Методије, словенски просветитељ, због православног учења проглашен за јеретика, разрађиване су одлуке о томе како обратити православне и ставити их под јурисдикцију римског папе. На то се у Србији касније одговарало такође саборима, на којима су доношене одлуке о супротстављању латинском кривоверју. Такав задатак је имао и чувени сабор што га је сазвао Немања, после којег су уследила прогањања и физичка кажњавања јеретика. Насупрот физичком кажњавању, Савин сабор у Жичи је снагом правоверног учења сузбио јерес Латина. Немања је, као световни владар, могао да употреби силу, а Сава се у складу са свештеним канонима, као црквени поглавар, послужио духовним оружјем. Српског владара и сав народ просветио је поукама о правој вери, захтевајући да трипут гласно изговоре *Символ вере* како се не би чуо додаток *Filioque*.

Посебну пажњу је Сава посветио био, по речима његовог животописца Теодосија, „крштенима у латинској јереси“, које је, пошто су проклели ту јерес и прочитали православни *Символ вере*, помазивао светим миром и примао као чланове Цркве.

Трипут поновљено и гласно читање *Символа вере* на Жичком сабору уперено је било против Латина римокатолика као нових богомила дуалиста, које су историчари неосновано заменили са старим – непостојећим у Србији богомилима као следбеницима манихејске и масалијанске јереси. Ти стари богомили се не примају у Православну цркву на начин како се примају нови богомили римокатолици – само миропомазањем, којем претходи проклињање јеретичког учења и исповедање православне вере у Свету Тројицу, већ и крштењем. Другим речима, када се не би радило о римокатолицима као новим богомилима, него о старим дуалистима богомилима, Савин поступак са јеретицима на Жичком сабору био би другачије описан.

Миодраг М. Петровић

МОЖЕ ЛИ ЧЛАНСТВО ЦРКВЕ У СВЕТСКОМ САВЕТУ „ЦРКАВА“ БИТИ ЗАМРЗНУТО

У принципу, замрзнути чланство у некој организацији значи прекунути све активности у истој, али не иступити из њеног збора, што имплицира признавање дотичне организације. До замрзавања чланства долази најчешће услед жеље да се организација принуди на уступак (дакле, као тактички потез). Наравно, могуће је и да сама организација замрзне чланство једне (или више), своје чланице из неслагања са делатношћу исте. Замрзавање чланства може претходити иступању из односног чланства, у ком случају се конфликт чланице и организације испољава као непремостив, а претходно замрзавање као много више од тактичког потеза.

Све речено важи и за могуће замрзавање чланства Цркве у Светском Савету „Цркава“.

Солунским закључцима из 1998. године (усвојеним од Сабора Српске Цркве) чланство Помесних Цркава у ССЦ је у извесној мери акционо сужено, у том смислу да представници истих до испуњења услова (приступање реорганизацији ССЦ) неће учествовати у молитвеним и другим заједничким богослужбеним манифестацијама са осталим чланицама Савета (одн. са јеретицима) на Скупштини ССЦ, и да неће учествовати у одлучивању, тј. у гласању, осим када се ради о Православнима, и ако се међу представницима постигне договор о гласању.

Поменути закључци нису одлука о замрзавању чланства у ССЦ, али би теоретски могли бити корак у том правцу. Ипак, морамо изнети наше уверење да постојећи конфликт, по схватању нажалост преовлађујућих и водећих личности међу Православнима, није такве тежине да би узроковао право замрзавање чланства, или иступање из ССЦ. Уверење је настало из чињенице да, према тексту закључака, неучествовање у молитвеним и другим заједничким богослужбеним манифестацијама са јеретицима, јесте ограничено на Скупштину Савета, и временски до испуњења услова. Неучество-

вање, дакле, у реченим заједничким молитвеним и другим богослужбеним манифестацијама, овде није надахнуто сазнањем да су исте скверне, мрске Богу и да су јеретичке по суштини, о чему смо већ писали у више наврата. Како иначе да схватимо такве активности митрополита Јована Павловића у Риму по одлуци Синода Српске Цркве. Таквих екуменистичких деловања представника наше јерархије било је много од Солунских закључака до данас. То сведочи да се конфликт Православних и ССЦ не види као догматски и канонски неприхватљив однос Православних и јеретика, те да се конфликт налази у сфери одлучивања у ССЦ, али да ни ту није пресудан, што се види по томе, да су Православни дали своје представнике у радна тела ССЦ.

Допустимо да нисмо у праву, да Православно крило ССЦ замрзне у пуном смислу своје чланство у том Савету, и да прекине све активности (нарочито молитвено-богослужбено општење са јеретицима) у истоме. Да ли би такав однос замрзнутог, али ипак чланства Помесних Цркава у ССЦ био еклисиолошки прихватљив?

Треба имати у свести чињеницу, да већ самим чланством у ССЦ, Црква заузима однос, боље рећи има општење са јеретицима, којим јасно сведочи да признаје екуменистички Светски Савет „Црква“. То је супротно темељу Предања, које и примисмо, у коме и стојимо, кроз које се и спасавамо, ако га држимо онако како нам се предаде (упор. I Кор. 15. 1.2.).

„... мора бити предана анатеми свака јерес ...“ (1. канон II Вас. Саб.)

Свака јерес јесте свако искривљено, тј. лажно учење вере. Анатемисати сваку јерес – то значи изобличити свако лажно учење и извргнути га из Цркве да са њом нема ништа заједничко.

„Али ако вам и ми или анђеоски неба јави јеванђеље друкчије него што вам ми јависмо, анатема да буде! Као што смо већ рекли, и сада опет велом, ако вам неко јави јеванђеље друкчије него што примисте, анатема да буде! (Гал. 1.8.9.)

Као што је Господ један, тако је и вјера једна (в. Ефес. 4.5.). Ни апостол, ни анђеоски неба, ни ма који проповједник, није изнад вјере да може да је мења. Као што се анатемише свако учење јеретичко, тако се анатемише и сваки онај који јавља, тј. шири лажно учење. Нема јереси без јеретика! Због тога – анатемише се и јеретичка организација и сваки њен члан. А последице су:

„... А ако који не чува и не прима све споменуте догмате благочестија, не мисли и не проповиједа тако, него хоће да их пориче, нека буде анатема... и из именика хришћанскога, као туђин, нека буде искључен и избачен...“ (1. канон Трул. Саб.)

Свако, ко не чува, тј. не брани веру Православну и не прима је, шта више, не мисли и не проповеда, односно не исповеда Православље, нека буде анатема. А то значи – нека буде из именика хришћанског искључен, јер се више не може ни сматрати Христовим; и још из Сабора и друштва оних који Христа љубе, нека буде као туђин избачен. Оци, очито је, јеретике сматрају невјерницима.

Суштина антеме јесте у искључењу дотичних из броја оних, који се спасавају, тј. из Цркве. „Шта је друго анатема, него да се такав ђаволу предаје и да му нема већ никаква спасења, и да је туђ са свијем Христу“, пита се у хомилији против аномеја, у потврдном смислу, Свети Јован Златоусти.

„Ко не љуби Господа Исуса Христа, да буде анатема,“ (I Кор. 16. 22.)

„Шта је анатема? Чуј њега истога шта говори: – Ко не љуби Господа нашега Исуса Христа, нека је анатема; то јест, нека се одлучи од заједнице и нека је туђ свима. Јер, као што оно, што је Богу посвећено, не смије од никога рукама бити такнуто, нити се ико томе смије приближити, тако исто и онај, који је од Цркве одлучен, – мора бити далек од свију, који су Цркви вијерни, нити се ико усуђује њему приступити, грозећи се чак од његова додиром.“ (Свети Јован Златоусти, 16 хомилија на посланицу Павла Римљанима, Homel. XVI in Ep. ad Romanos)

Искључење из Цркве и отуђење од Христа, јеретику, као анатемисаном, доноси још и то, да је туђин свим члановима Цркве. Не само у молитвеној и богослужбеној заједници, него и у свакидашњем животу. Такав мора бити далек од свију верника, и њему не сме нико приступити, грозећи се чак и од његова додиром!

О истоме свети Атанасије Велики пише:

„Одлучите га од Цркве и од вијерних, и нека је удаљен од народа сваки онај, који не вјерује.“ (Athanas. de parabolis Scripturae, quest. CV)

Дакле – са јеретцима се не сме имати никакав однос! Забрањено је са њима чак јести и обичну храну. У каноничком одговору Светог Теодора Студита монаху Методију стоји следеће:

„9, питање: Презвитере, који су један пут, или два пута јели заједно са јеретцима, а нијесу били у црквеном опћењу са њима, нити су се потписали за јерес, да ли треба допустити заједничкој трпези и појању светих песама?

Одговор: Овдје треба видјети да ли су свештеници они, који су јели, чинили то са јеретичким свештеницима ил свјетовњацима, и да ли опет са онима, који су правилно вјеровали, али који нијесу били у црквеном опћењу са јеретцима; а свакако већи је пријеступ за свештена лица. У осталом, и једне и друге треба

примити послије приличне епитимије, и допустити их у заједницу јела и молитава“.

Светитељ преступом сматра јести заједно са јеретцима, чак и без црквенога општења са њима. Тежина тог преступа зависи од тога, ко је јео – правоверни свештеник или мирјанин, те са ким је јео, са јеретичким свештеником или мирјанином.

Сваки однос, а не само црквени, са јеретцима и њиховим организацијама јесте мрзост Богу. Анатема на сваку јерес, на сваку јеретичку организацију, на свакога јеретика; – то значи: нужно, сваковрсно и потпуно удаљавање православних од јереси, јеретичких организација и јеретика!

Поштовање анатеме на сваку јерес обезбеђује Цркви аутентичност.

Постоје, међутим, случајеви када се у примени анатеме на сваку јерес може и треба учинити диспензација, а да се сама анатема и дакле, аутентичност Цркве не наруши.

Тако, уколико неко има родитеља јеретика, тај се не сме грозити и туђити тог свог родитеља. „Поштуј оца својега и матер; ово је прва заповијест с обећањем: да ти добро буде, и да дуго поживиш на земљи.“ (Ефес. 6. 2. 3.). Слично је и ако ко има дете залутало у какву јерес и секту. „И ви очеви, не раздражујте децу своју, него их подижите у васпитању и науци Господњој.“ (Ефес. 6. 4.). Добрим поступањем можда ће деца придобити родитеље, и родитељи децу за Православље.

Исто, нити муж жене, нити жена мужа, не треба да се грози или туђи у мешовитом браку, особито ако је склопљен у складу са 72. канонем Трулскога Сабора. „Јер шта знаш, жено, можда ћеш спасити мужа? Или, шта знаш, мужу, можда ћеш спасити жену.“ (I Кор. 7. 16.).

Јеретици не могу присуствовати литургији „осим ако обећају да ће се покајати, и да ће оставити јерес“ (9. канон Тим. Ал.). Присуствовање богослужењу условљено је обећањем јеретика да ће оставити јерес у покајању своме.

И уопште, кад год се опази да јеретик није утврђен у јереси и духу противљења, треба с њим поступати сношљиво и благо, јер можда ће се обратити Цркви и сам анатемисати сваку јерес, почевши од оне, од које се обраћа (в. 66. канон Карт. Саб. и 7. канон II Вас. Саб.).

Сви примери попуштања у примени анатеме на сваку јерес оправдани су могућношћу и то реалном – а не апстрактном, да ће се јеретик у покајању од јереси обратити Цркви. Ако то није изгледно, анатема на сваку јерес се мора применити у пуној мери. „Не може се допустити јеретицама, који остају упорни у јереси, да улазе у Дом Божији.“ (6. канон Лаодик. Саб.). Ово треба упоредити са 9. канонем Тим. Ал.

Ваља знати, да и када се благоразумно попушта у примени, попушта се само у односу према човеку јеретику. Наиме, и тада анатема на сваку јерес остаје у свом пуном значају у погледу самог лажног учења и у погледу јеретичких организација. Црква не може попуштања ради признати лажно учење, или јеретичку организацију са њеним називи тајнама, и њеним називи свештенством, учитељима, телима и поглаварима.

Чланство Цркве у Светском Савету „Цркава“, у тој свејеретичкој организацији, макар и замрзнуто, макар и у статусу посматрача, значи признање тога Савета, и уважавање јеретика који остају упорни у јереси идући све даље и даље у лаж. А шта то значи, него да Црква уважава и јереси, све јереси тога Савета. Чланство, макар и замрзнуто, Цркве у јеретичком ССЦ нарушава анатему на све јереси!

И тако, без анатеме на све јереси, постала су без дејства сва она многобројна правила Цркве, која осуђују молитвену и литургијску заједницу са јеретичима. Уједно, неосуђено у Цркви пролазе изјаве цариградског патријарха Вартоломеја и других епископа Цариградске патријаршије о „два плућна крила“, о „сестринској Римској Цркви“, о исповедницима вере и Светим Оцима као о жртвама „старе лукаве змије“. Овоме следују сличне изјаве многих других архијереја, међу којима и оних из Српске цркве.

Свејерес екуменизма није могла ући у Цркву, док прво није уклоњена анатема на све јереси. А она је уклоњена под изговором да се попушта у строгој примени канона ради сведочења истине, како би се јеретици обратили.

Свети Оци, када су признавали крштење из јеретичких организација да би олакшали обраћање јеретика Цркви управо су се трудили да истакну анатему на сваку јерес.

„Који се из јереси обраћају у православље и к броју оних, који се из јеретика спасавају, примамо по слиједећем обреду и обичају: Аријане, и Македонијане, и Саватијане, и ... примамо пошто представе од себе писмено и анатемису сваку јерес, која друкчије учи, него што учи Света Божија, католичанска и апостолска Црква, знаменовавши их, то јест помазавши им најприје светим миром чело, очи, ноздрве, уста и уши, и док их знаменујемо, кажемо: Печат дара Духа Светога...“ (7. канон II Вас. Саб.)

Није признато крштење у оквиру ових и других још јеретичких организација, него оних људи, „који се из јереси обраћају у православље и к броју оних, који се из јеретика (јеретичких организација) спасавају“. И ти људи који се обраћају морају најпре сами писмено анатемисати сваку јерес. У томе покајању јесте оправдање попуштања, тј. признавања крштења из јеретика.

Заједничарење Цркви јеретика у организацији ССЦ нема оправдање. Организационо заједничарење води признању и уважа-

вању јеретика. Зато они и јесу глуви за ставове православних у ССЦ, што је и констатовано Солунским закључцима.

Питамо се, какав акт покајања јеретика је понукао Православне, да се понадају обраћању јеретика? Да ли су јеретици обећали да ће оставити јерес? Или су можда они писмено анатемисали сваку јерес? Зашто их је Црква прећутно, а понекад и мање прећутно признала?

После овог искуства, Црква мора напустити чланство у свејеретичком ССЦ, и јасно предати анатеми сваку јерес.

„Не упрежите се у исти јарам с невјерницима; јер шта има праведност са безакоњем; или какву заједницу има свијетлост с тамом?“ (II Кор. 6. 14.).

Жељко Которанин

ТЕОЛОГИЈА УМЕТНОСТИ

Знање о духовној, складној, психичкој, богочовечанској синапсној енергији проучавало се у византијском православном свету, иако су хришћани-подвижници на Светој Гори најревностије чували знање о богословесности, логосности, иконопису, фрескопису, светом језику и светлости филозофије Смысла живота. Иако ће Св. Јован Дамаскин (650–754) написати „Одбрану светих слика“ а Св. Теодор Студит (759–826) изложити теорију неопходности („Христ се не само може него и мора представљати... Порекнемо ли ово, црквено тумачење Христовог спасења света је практично уништено“) – тек са Св. Григоријем Паламом (1296–1359), Светогорцем, знање о божанским енергијама се преображава у својство катафатичког православног погледа на свет, од посебног значаја за православни живопис и православну поетику. Утолико је светогорска тишина темељ интелектуалном напору тумача Светог, вишегласју теологије уметности и одређених школа, па тако и неремећења предаје канона.

Хиландарски молитвеници, баш зато, за Србе представљају стожер изворнохришћанског источника, јер нема православне филозофије уметности изван тих, словесних, светогорских постулата. Хиландарци чувају светост ликовног рукописа, упућују вековима на позната Ерминија (Поуке о живопису) јеромонаха Дионисија Фиуроаграфиота, на молитвено сабирање као услов бављења и тумачења књиге живота. Без обзира на технику и место настанка икона је (у словенском „образ“) сведочанство духовне пуноће; њен садржај је важнији од материјала, ма колико он био разноводан (дрво, метал, кост, текстил, зидна слика), важнији од технике и умећа – јер се само њиме преидентификујемо у свевременом. Исто тако, поредак и правила иконописа и фрескописа чувају се од искушења новотарија: тачно се зна где долази ред патријараха, ред пророка, ред празника у иконографији; или место сложене олтарско-литургијске композиције, или Деизиса, или зоне светих ратника у фрескопису. Међутим, сликарске зоне у фрескопису, или низови икона на иконостасу (чију разраду православни дугују Русији, у XV веку), и сами су подложни вишем реду и поретку – светој уметности чију филозофију „обрнуте перспективе“ ујашњава једино Тајна светлости.

Свака друга врста надградње јесте разумевање методологије историје уметности али не и историје христоцентричности. Супротно западној црквеној уметности, која није избегла замку човекоцентричности, Света Гора је (након александријског узора и извора), до данас, сачувала значај опомене памћења; на исти начин, из блиске повезаности светогорских и српских тиховатеља и јесте настала саборна, неодступајућа и симфонијска особеност (међусобност) школе српских зографа.

Саборну аксиологију најбоље потврђује хиландарски зограф Георгије Митрофановић, чије изображење (1620) Благовести (ликови Богомајке и арханђела Гаврила) плени неодољивом милосношћу и неописивом лепотом. Од синопије у манастиру Добрићево, до радова у Крупи, Завали, Морачи, Пећкој патријаршији, или Испосници св. Саве (Студеница) – траје тај саборни дух хиландарског монаха Георгија (Митрофановића).

Света Гора (Атос), чувала је и преносила, између осталог, знања о теологији уметности, никад не одступајући од завета изворног хришћанства то јест православља. Ово наглашавамо управо због чињенице да је Атос, уз Метеоре, не само сачувао стилове палеологовске уметности (XIII–XIV век) већ и критски иконопис (такозвани „итало-грчки“ стил). У доба исихастичког покрета Атос има најактивнију улогу заштитника хришћанских завета, па није ни чудно да ће баш у XV веку најпознатији цариградски аутори иконописних дела (Никола Филантропинос, Емануил Уранос, Алексије Апокавкос) боравити на Криту. Тако ће се исихастичка теологија светлости (XIV век) изнова потврђивати у византијском црквеном сликарству.

Светогорски утицај се, тим више, понављао и одржавао у времену јер су и други православни народи у њој имали своје монашке лавре. Зато су и посете хиландарских духовника завичајној или матичној заједници имале виши смисао, представљале нераскидиву и светрајну нит којом се духовно чувало да не западне у јерес. Јер, када Габриел Мије тврди да је српска средњовековна уметност у неким својствима (импозантни портрети, камена пластика) на трагу црквене уметности Италије – то онда значи да је она на трагу истоветног духовног искуства, а никако не и прихватања „новина“ из западног хришћанства, страних православном погледу на свет.

Везе хришћанских народа су у мисији, у значењу, у смислу филозофије саборности – али ако их се, и када, православни одричу, разлог треба тражити увек у темељним разликама. И као што на догматском плану православци не прихватају учење римске цркве по коме је благодат створена (јер је од Бога дата благодат нестворена), тако исто не прихватају и друга искуства човекобожне цивилизације Запада. Конкретно, православни на својим иконама или фрескама не приказују Исуса Христа као обичног човека, те зато и нема у

њиховим живописима ни трага телесној и душевној патњи. Штавише, сликање иконе Христа Спаситеља у људском облику никако не значи одвајање његовог тела од суштине божанског, које се ту сјединило. Сликати Спаситеља значи исповедати његово обожено тело, како сведоче и V, VI и VII Васељенски сабор.

Оно што поједини теоретичари (К. Вајцман) виде као наглашавање емоционалности (чиме фрескопис у Нерезима, после 1164. настао, позитивно вреднују у еволутивном развоју православне уметности), или чудовишну ликовну драматичност (каква се јавља на фрескама из Курбинова, 1191.), јесте само покушај умањивања непремостивих разлика у хришћанској уметности Истока и Запада. Одсуство разумевања „литургијске слике“ и догматског иконописа изворног хришћанства (православље) условљава ликовна упрошћавања историчара уметности који прате егзегезу ликовног рукописа (Вајцман, Герхард), без да се он, у хришћанству, не може разумети сам по себи – јер се мора тумачити у заједништву са православним богословљем. Тако је и сцени Оплакивања Христа (у Нерезима) придодато значење психологизирања, патње, бола (иако се у православлу не приказује чулно, пропадљиво већ преображено тело) уместо уочавања сугестивне нарације о Духу Утешитељу, као што се у вертикалном смислу (од видљивог ка невидљивом – доследно спроведено у Курбинову), односно „осној симетрији“ (М. А. Алпатов) – исхитрено уочила „драматика маниризма“ и заталасаних набоја на тканинама.

За разлику од западњачке религиозне уметности, ствараоци православног хришћанства се држе халкидонске догме, и увек проносе славу Богочовека Христа, чак и у тренуцима „његовог највећег понижења“ (Л. Успенски). Истина о оваплоћењу, као истина спасења, не би могла да постоји ако би Христос имао две одељене природе, ако би као човек душевно и телесно патио. Разумљиво, то не значи негацију људског лика, већ успостављања православног учења и разумевања нераздељености двоједне природе Исуса Христа. Прецизније, када православни не живопису Христа који пати и који је у мукама – то не значи да се они одричу и његовог људског лика, већ да његово страдање тумаче као прослављење, па зато и крст на коме је извршено распеће не разумеју и не приказују као обичан већ прослављени крст.

Доказ поштовања и људске природе Исуса Христа део је мистичне истине, јер се иначе не би могло представљати божанско које није ни „описиво ни представљиво“. Према томе, када Марко Подвижник, тумачећи јеванђелисту Јована (Јн. 1,14), каже: „Реч је постала тело да би тело постало реч“ – он указује на пут човековог спасења баш тиме што је на себе Свето узело и људску природу (тело), без да је икада изгубило своје божанствене енергије. И управо зато што Логос постаје тело ми можемо описивати неописиво,

можемо (због људске природе) представљати, изображавати онога ко је узео и људско обличје – можемо да живопишемо Богочовека по телу, пошто је и људска природа његове мајке описива.

Светогорски тиховатељи чувају изворне хришћанске завете обзиром да се једино тако може чувати истина о Логосу и логосној природи. Бити изван, мимо завета доиста представља могућност стварања нових упутстава, канона, катехизиса, или нарцисоцентричне уметности као хришћанске уметности. Супротно човекобожној црквеној уметности, и ревнујући заветима, постоји света уметност као духовни напор, жудња и вера. Не би могло постојати, уосталом, ни хришћанско порекло иконописа, ни мистично уверење у смисао, преображај и спасење, ако би се догматика мењала примерено егцентричној филозофији уметности.

То значи да црквена уметност, али не одступајућа у односу на христоликост света, нема потребу да афирмише умеће и моћ бића у стварности – већ да приказује скривену стварност. Иконе и јесу прозор у небеско и јесу интеракција смислених светова, као и стварност упућена према надстварности. *Ergo*, излазак из појавног света у духовни симболишу иконе, јер оне приказују увек скривену стварност, вишу стварност.

У православној црквеној уметности у видљивом посматрамо невидљиво, у временском вечно, у историјском литургијско – јер је Господ човекова сен (Пс. 121,5). Напросто, без таквог уверења распрхнула би се вера у смисао реалног, земног и објективног постојања. Уједно, и смисао људског трајања и трајања реалног света потврђују и чине убедљивијом спознају идеје о два света. Нити је обесмишљено трајање у спољњем, буквалном, сензуалном и појавном простору и времену, нити су укинута жудња, озарење и мистично искуство који теже ка унутрашњем, неограниченом и надстварном. Бити у скривеном свету, најзад, значи приступити изворном, бесконачном, односно духовном свету – чему је усмерен и сав напор постојања иконописа и фрескописа.

СВЕТА УМЕТНОСТ

На иконама и фрескама приказана су на чудноват начин обележја спољњег света а то због тога што су унутрашња обележја значајнија: ликови светитеља јесу ликови особа које су стварно постојале, али њихови ликови не одсликавају објективну стварност њиховог свеукупног живота у спољњем свету већ преобразену истиниту стварност њиховог живота достигнуту у духовном успењу. Божанска енергија је и у космичком пејзажу и унутар зидова постојећих и видљивих здања, па зато тродимензионалну визију, дотад премоћну, замењује упрошћена и наивна једнодимензионалност

односно мистична једноставност и јединосущност. Упростијеност као очигледност добија вредност надградње уместо сложеније способности која, ипак и само, припада нашем ограниченом чулном опажању.

Поруке свете уметности, наиме, доносе вишу истину: духовни прелазак у свет бесконачности, свеблагородности и узвишене стварности, у коме не обитавају болест и смрт. Па ипак, ова карактеристика учења о љубави и саборности није била довољно утицајна да асимилује сав хришћански простор. Штавише, ова карактеристика свете уметности представља важећу разлику у односу на „слике светих“ у западној црквеној уметности, која се покорава перспективи, тродимензионалности, дидактици и „светости“ тла, човека и умећа.

А шта уистину ујашњава света уметност и по чему је та путања успења огледива у догматици изворног хришћанства? Одговор је лако проверљив: ове уметности и нема изван православних догмата. Наиме, духовна лествица надилажења ограниченог и трагичног постојања доследно је спроведена управо у иконографији. Својствено томе, православна теологија уметности не представља на икони човека заробљеног тиранијом чула већ обоженог човека који је надишао физичка својства и остварио духовну целосност. Тачка тог преласка, и успења, догађа се онда када смо досегнули тварну зрелост, јер „кад једном достигну физичку зрелост, морамо почети са трагањем за поновним рођењем у духу“ (Р. Темпл).

Ова духовна аксиологија уједно и ограничава уобичајену стваралачку слободу уметности, и у томе и јесте сва разлика између религиозне и профане уметности. Не мање, разлика је и у слободи као допуштености и пуноћи слободе, коју доноси мистично искуство. Свецелосност и свеприпадност спиритуалној и непролазној свесуштини важнија је од слободе у допуштености, која припада само бићу и оставља га, без обзира на чин самосвојне одлуке, осамљеног, очајног, чак обесмишљеног. Самосвојна одлука уједињавањем у хармонијску сферу тек је пуноћа слободе. То и јесте разлог што зографи нису канонска ограничења доживљавали као ограничавајући фактор или спутаност у изражавању уметничке слободе.

Из истих разлога духовне аксиологије проистичу и друга ограничења, надасве присутна у православној теологији уметности. То не значи да је православље у свим временима духовно аутентично, али то значи да се оно, захваљујући непроменљивим узорима, увек враћа – након евентуалних искорачења у слободу допуштености – светоотачким узорима, саборским одлукама и јеванђелској догматици. То је и разлог што су у православном хришћанству забрањене иконе са ликом Бога Оца, обзиром да није допуштено исликавање невидљивог и неоваплоћеног. Како је Бог Отац непреставив он се не може иконописати, па је (због импортоване моде у право-

славној цркви од XVII века) овако усклађен став са црквеном традицијом и црквеним предањем потврђен и Великим московским сабором 1666–1667. године. Истоначно, и Дух Свети се може приказивати само у откривеној, видљивој, препознатљивој форми: у облику голуба (призор Богојављења) или у облику пламених језика (призор Педесетнице).

Одступања од ових законитости се не могу правдати другачијом хришћанском аксиологијом јер је Црква знак и икона Бога (Св. Максим Исповедник) што значи да свету уметност не можемо подредити нарцисоцентричној профаној уметности. Разумљиво, стваралац је неограничен у свим другим видовима уметничког саопштавања. Ми се нећемо бавити подробније односом Уметник–дело највише због тога што саучесника у мистичком доживљају (живописца) не оптерећују канони, он и сам тежи духовној уцелињености, не реметећи правила Цркве која јесте знак Савршенства. Уједно: језик Светог могуће је тумачити али не и мењати што јасно потврђује и покораване Богородице том језику („Нека ми буде по речи твојој“). Приговор либералних догматичара да то представља негацију божанског материнства треба одбацити јер се култ западне Мариологије разликује од предаје хришћанског изворника о Богородици.

Наша свест и наших пет чула служе за опажање света али и разумевање ограничености тог истог света. На неки начин, то важи и за језик живописа. Није погрешно, онда, што из истих разлога теологију иконописа и фрескописа доводимо у везу са теологијом ослобођења – што црквено сликарство потенцира ликовима анђела, иако тзв. ангелоидицеја захтева посебну расправу. Па ипак, на скали виших истина, теоретичари у светој уметности виде пресудно метафору изласка, који није ограничен тачком краја (траума смрти), односно метафору преласка у бестрасни свет.

Биће зато и верује у другу стварност, реалнију од објективног света, јер у рукопису свете уметности оно препознаје безграничну христолику љубав. Христодицеја, у ствари, представља спону божанског и земаљског, космичког и људског, пошто Исус Христос јесте по својој божанској природи јединосущтан Оцу али је по својој људској природи сличан нама у свему, изузев греха. Христово „обличје Бога и обличје слуге“ (Фил. 2,6–7) сједињено је, међутим, у њему све време његовог земаљског живота, па зато смисао оваплоћења и није ништа друго до смисао Светог у тајни о човеку. Мимо христодицеје човек не би разумео речи Св. Василија Великог по којима човек јесте створење које има налог да постане Бог.

Значи ли то да у православном живопису егзистира само та друга стварност, изастварност и да реални свет није заступљен у приказивању човекове преидентификације? Дабоме да би такав закључак био погрешан, јер предмет сликареве наратије увек јесте

стваран догађај (преузет из Библије или црквеног предања) – али циљ уметника није умеће, вештина приказивања предмета, већ откривање духовног збивања. Иконопис или фрескопис, са свим наративним детаљима, има истинско значење тек у алегоријском тумачењу. Зар у случају изображавања Св. Ђорђа (сукоб са аждајом) није реч о особеном искуству, духовном – не, дакле, о овоземаљској победи већ победи духовне силе, унутрашњег човека, победи света свејединства („Ја сам врата; ко уђе кроза ме спашће се, и ући ће и изићи ће“ – Јн. 10,9).

Шта је то што је пресудно својствено теологији уметности ако не могућност, датост слободе преидентификације – што управо илуструју ликови анђела метафизичког оптимизма, попут анђела из композиције Ваведења (купола цркве Св. Апостола у Пећкој патријаршији, 1260.) или анђела-ђакона са рипидом (главна апсида манастира Ресаве, пре 1418.). Наиме, стварност црквених слика јесте преображењска стварност пошто срости у меру раста Христовог значи бити у трагању за новим животом, почетнобесконачном енергијом. У тој намери треба разумети и приказивање деце и у оквиру тема које не одговарају наративном библијском исказу (пример испливавања Господњег уласка у Јерусалим).

Духовно искуство не подлеже законима обичне стварности, оно се одликује изласком из буквалног, чулног света, улажењем у космичку надстварност. Уверљивост приказивања црквеног сликарства није стварносна већ духовна уверљивост коју оличавају „не-физичка архитектура“, не-логична анатомија или не-доследна стварност. Зато, и само у тој сфери испуњења, нестварна својства подлежу законитостима особене фантастике (чудновата здања), особених физичких карактеристика (уши необичног изгледа, као и читава скала неприродних представљања, имају за циљ да опомену како смо сем запажања физичког света упућени и на запажања духовног света), или особене космодицеје, изван времена (чему су намењене плаве или ружичасте прстенасте сфере око Христа у сцени Распећа или Узнесења).

У светој уметности све је у функцији прелажења у сфере склада, излажења из света искушења, одлажења ка бићу својственој исконској и прапочетној монади. Управо због тога у честим иконографским сценама Богородица није везана за тварно, земаљско и видљиво (симболично приказано малим стопалима која једва да и додирују тло) – какав је случај у сложенијим композицијама, од ране синајске иконе из VI века (Богородица на престолу са Св. Теодором и Св. Ђорђем) до иконе из српске цркве Св. Стефана Дечанског у Чипу из XVIII века (сада у збирци Будимске епархије, Сент-Андреја).

ИДЕНТИФИКАЦИЈА СА ПРАЛИКОМ

Старост религиозног записа теоретичари иконографије налазе у сличности са паганском уметношћу (присуство ореола), тражећи лук који спаја, као духовну надградњу, Платонов космос као вечни праузор са тумачењем апостола Павла о Богу пре свих афирмација (појава). Заговорници овог опредељења примећују да ће слободну статуу замењивати плитки рељеф да би и он био потиснут сликом. „Ова тежња је најучљивија у мистичним религијама које су, полазећи од свог трансценденталног становишта, нашле прикладнију представу божанства у дематеријализованом приказивању људског тела“ (К. Вајцман).

У духовном одговору за тајним, изасветом, смислом који небиће афирмативно твори бићем – православни живопис ствара сопствену историју верно хришћанском историјском оптимизму. Свака икона понаособ, рукотворена или нерукотворена (ахиропитос), јер их није створила људска рука, или низови истородног епитета (типови Богородице), или стилизовано усмерење на одређено својство надсуштаствене моћи (представе Деизиса, са Христом између Мајке Божије и Јована Крститеља, којима су упућене молитве заступништва) или улазак у „царство“ Цркве као божанске установе и људске институције (царске двери кроз које свештеник улази у олтарски простор украшене су сценом Благовести) – служе као мистични мост између човекове чулне ограничености и човековог дара припадања духовној мистерији. Откровење духовне суштине значи условавање, нарастање и прерастање у симфонију сфера и времена ван сваког времена.

Нас неће занимати егзегеза појма иконе (чије порекло М. Татић Бурић налази у јудео-гностичко-хеленистичкој традицији) већ хришћанска икона као сведочанство духовне суштине, охристовљеног уцелињења, филозофије љубави и живота, то јест као сведок симфонијског сусрета божанског и људског. Као прозор у свето и тајанствено, она представља синапсну суштину нествореног са створеним. За разлику од човека који може, има ли потребу за тим, да сведочи Творца, икона свепостојеће ујашњава невидљивог Бога, и тиме упућује на тајну коегзистирања. Давнашњи приговор иконокласта да се спиритуална суштина не може представити и одговор иконофила о двоједној суштини немају значаја за теологију уметности, јер не умањују тајанственост иконописа. Жудња за просветљењем надилази и приговор да икона није тапија макрокосмоса већ микрокосмоса (човека), пошто жудња која не тражи објашњење но уточиште није ваљан аргумент за умањивање чудесног.

Зато Леонид Успенски с правом, у позивању на VII Васељенски сабор, оваплоћење Сина Божијег разуме као „остварење онога што први Адам није могао да испуни“. Дар бесмртности који се

„више неће моћи одузети“ (Христовим, искупитељским, узимањем на себе људске природе нови Адам је ослобођен исконског греха и смрти као тачке коначности) – потпуно заокупља човека у свету искушења. Он би да успостави ту сличност, и да осећање пролазности које у њему превладава потисне и да промени своју, болести и смрти склону, природу. И то је оно што рукопис црквене уметности значи, и то је разлог човековој прозби или метанији пред иконама – а што не показује ништа друго сем жудњу за просветљењем.

Разумљиво, духовно коегзистирање јесте могуће у светој уметности јер икона/фреска није портрет неке личности већ слика просветљене личности. Ми се, у ствари, саображавамо таквоме пралику (испуњеном божанским животом светитеља) желећи да уз његову помоћ премостимо јаз између света искушења и света уцелињења. На тај начин ликови светих и као православна азбука излажу и потврђују искуство Цркве и искуство духовног усавршавања.

Духовно коегзистирање са просветљеном, свеобоженом личношћу и јесте разлог што сликање икона није допуштено према сликаревој машти. Иконописац, или фрескописац, мора да изобрази, представи баш тај (одређени) и тако обожени лик, пошто само у случају верно приказане пуноће духовног успења, верно приказане свепотпуности пралика – човек може да доживи преидентификацију. Светитељев пралик (стање обожења, просветљења, испуњења) и јесте нада да носимо слику небеског као што носимо и слику земаљског. Према томе, икона не представља божанство већ човеково учествовање у божанском животу, као и учествовање у узвишеном преображавању светитеља. Својствено томе, икона је и пут духовне лествице и законоправило долажења и учествовања у духовној стварности (молитвоцентризам).

Наша обожена монада, суштаствена а скривена природа која јесте слика божија, буди се вољном жудњом или тек на призив духовног савршенства. Пут до духовног савршенства успостављају иконоцентризам и молитвоцентризам (уистину христоцентризам). А шта то значи и како се догађа тајанствено?

Енергија духовног савршенства, то јест божије подобје, дотиче човека религијским озарењем, као што може и да га сабира тако што ће сва његова својства просветлити, а личност уобличити као узвишено стање (монадоцентричност), створено да сведочи припадност другом простору и другој стварности. Овакву духовну пуноћу садржи животни пут сваког светог (они су је у одређеном тренутку достигли, послали светоцентрични) и та духовна чистота је једнака код свих светих, иако није сасвим иста (персоналистичке разлике) – па се зато и свети лик мора увек једнако да приказује. У том смислу (и иконографском и строго духовном) нема, не може и не сме бити никакве разлике ни између „првојављене“ (пралик, изворник) иконе и копија светог лика. Увек једнако приказиван (да не

би дошло до произвољности и изменљивости) он не губи божанствену суштину и траје кроз време и простор. То и јесте разлог што се духовна једнакост иконе не мења без обзира на бројне копије, јер се апсолутна не-истост не тиче духовне пуноће већ персоналистичке разлике самих иконописаца. Обзиром да иконописци теже духовној једнакости тешко је уочити те минималне разлике на небројано пута урађеним „новим оригиналима“ исте иконе.

Само у теологији уметности лица исијавају магнетном силом (своје божанске пуноће), милосношћу (свете лепоте), прихватањем и пригрљеношћу сродног бића и заштитом истопрепознатљиве духовне симфоније. Са лица светих, или анонимних богоугодника, или анђела недовољно сазната чистота и блаженост се посипају по онима који саучествују у преласку (сажимању) у духовну честицу јер се пралик светитеља ујединио са проточулом бића, које ће само једном испунити авантуру појавног живота. Уједно, то је свеистинито разумевање тог хармонијског дијалога, коегзистирања онога ко је у свету са оним ко је у изасвету.

Одсуство вере, осиромашење за мистично сусретање, никада неће изазвати осећања блискости са тајном или разумевање лепоте чудесног (свети лик) – када и настају једино теоријска усхићења пред вештином и умећем сликара, уместо ујашњења његове молитвености, посебне духовне припреме за рад на иконографији и његовог духовног одгласја (утискивања) на сусрет са благородном природом. Протестанти који су се одрекли светих слика, па тако и светаца, духовно одгласје сведоче произвољном изменљивошћу, па њихова духовна стрепња, подрхтавање (чак очај и апсурдност) и свест о несавршенству – у ствари јесте у директној вези са одсуством искуства једнаке духовне пуноће, духовне једнакости светих икона.

Одлика светих лица (а не портрета) садржана је у препознавању истородне, истоприпадајуће суштине – што доприноси особеној сугестивности и сугестибилности светих ликова. То препознавање је истоветно, без обзира о ком светом лику је реч: хиландарска Богородица Одигитрија (престона икона из некадашње старе цркве, XIII век), Бели анђеол на гробу Христовом (милешевска фреска, 1234.), хиландарско Богородичино Ваведење (празнична икона из XIV века), каленићка Свадба (Чудо) у Кани (фреска из 1407–1413, детаљ), или Св. Евфросиније Теофана Ватаса са Крита (фреска, 1527), или пивско Успење Богородице (икона, детаљ), рад зографа Козме из 1638/39. године.

СВЕИСТОВЕТНА СТВАРНОСТ

У реалном свету православне уметности сва створења, предмети, животиње, биљке постоје сједињено, јер је у живопису успоста-

вљен обновљен свет, који ће доћи, који долази. Уобичајени природни неред се на иконама и фрескама претвара у поредак божанског склада и делује као свеиствоветна, јединствена стварност.

У уметности изнова успостављеног реда јединство стварности не ремети ни фантастичка, нефункционална и нереална архитектура пошто је све подређено демијуршком смилсу, који се очитује у стварању човека. Штавише, рукопису икона и фресака више значе пренаглашене форме ликова које приказују но позадина, или здања, или чак пејзаж у истом плану са светитељем. Оно што, међутим, изненађује (и чини разлику спрам искуства западног хришћанства) јесте блискост и хармонијска логичност јединствене, равне плохе стварности. Ова врста рајске тајанствености (све тежи да се уобличи као слика Творца) једини је тумач ликовног рукописа, обзиром да нема, сем теолошких, других убедљивих објашњења за магнетну силу склада који, на плану постојеће рационалности, није моделован од свејединствених делова.

Карактеристичну свеиствоветну стварност православна уметност тумачи светошћу ликова и појава стога што се сва иконографија православне филозофије живота тиче преобразене стварности и века који треба да настане (1 Кор. 15,44–49). Света стварност, по принципу природног првенства, припада иконама а то значи да човек сједињен с Богом представља лик и лице на икони, за разлику од портрета који приказује човека најразличитијих својстава, па и удаљеног од Бога (1 Петр. 1,17).

Свети је увек у централном делу композиције, његово лице потпуно окренуто молитвенику (сем код оних који нису стекли пуну светост, попут мудраца и пастира, који су на икони Христовог рођења приказани са профила – Л. Успенски), јер свеиستا стварност не допушта диктат перспективне селекције и перспективистичког примордијализма. Заблуде и ограничености чулног опажања не постоје у светој уметности: у њој нема перспективе, у мистичном свету предмети нису осветљени само са једне стране, као што нема ни сенки с обзиром да на ликове светитеља, насликаних особа или архитектуру кућа, атријума, градова, ходника, утврђења – пада, подједнако и свеприсутно, божанска светлост.

Функцију свеиствоветне блажености (дивље звери поред особа) и демијуршке симфоничности поседује само светлост која све појаве, предмете и створења испуњава подједнако чинећи их уцелињеним у хармонијској равнотежи са свима. Нестварна, нестворена (по Св. Григорију Палами), свеиспуњавајућа светлост не обузима само човека (његово духовно преображење), или природу (благосиљање природе) већ и сваку форму (предметна стварност). Зато нема албертијевске перспективе у православној ликовној галаксији, зато је и ослобођено биће само оно које се из егзистенцијалне слободе уздигло до есенцијалне слободе. Такав духовно слободан

човек, сростајући у монаду сопствене суштствености, слободан је од стрепње пошто зрачи божанском енергијом.

Пут мистичне жудње се, ако и започиње просветљеношћу, завршава у потпуној победи над конкретним светом, неминовном смрћу и царством таме – јер је човек у успењу сада већ у другачијој стварности, христоцентричној стварности, која поништава свет искушења („Ја сам светлост света“ – Јн. 8,12). Није ли, онда, тачна тврдња по којој је немогуће ограничити свеиспуњавајућу светлост чулним и земаљским принципом, физичким простором и бићима заробљеним страстима? Божанска светлост се, на тај начин, не може повинovati законитостима перспективе нити човекодицеје: она јесте нестворена, божанска, свеиспуњавајућа сила Највећег Смисла.

Прослављеност светитеља и ту „одећу непропадљивости“ иконописац постиже не издвајањем различитих планова и перспективних облика већ најчешће геометријским облицима, сугерисаним у начину разсветљености, потенцираним гестовима, линијама набора или Златним акцентима. Стремљење хармонији појачано је и потпуно измењеним разумевањем уобичајеног распореда на сликаној површини, или „златног пресека“ – пошто се искуство спиритуалне космогоније примерава једино рајској тајанствености. Тако је и било могуће да архитектурални садржаји, који одређују где се и шта се догодило (кућа, град и сл.), не само што нису реални (пропорције) у односу на ликове већ су увек део пејзажа, као позадина – макар је приоритет њихове историјске истине неприкосновен. Међутим, духовни догађај, препород, надилази историјски, као што хармоничност превазилази необухватност места радње. Анатомијски и архитектонски смисао замењен је општим смислом који се огледа у појединачном (лику светитеља), због чега појединачно, и на тајанствен начин преображено, јесте жижна тачка свих смислова. У тој жижној тачки се сабирају све дијагонале, уместо да се од ње разилазе, па се у том обрнутом процесу (преображеном) и занемарена перспектива ујединила са узвишеним које самог посматрача поставља у центар тачке сабирања, у реперни пресек свих пресека алфе и омеге, у чудесно поље хармонијске силе.

Перспективност је или обрнута или сасвим занемарена: на предметима се виде три или све четири ивице, подвлачења су (колорна линија) у супротности са основном комбинацијом боја, свети лик је постављен тако да нас његово око прати без обзира на промену места посматрача, учесника у молитви, благородни амфаз је не ретко приказан заједно са теменом, код оборених, погнутих фигура лица су окренута напред, особеност цртежа лица чине детаљисане слепоочнице итд. Ове и сличне законитости не говоре о нарушавању перспективности већ и о самој природности теме којом се икона бави. Баш зато што живопис „нема задатак да усваја“ реал-

ну стварност већ тумачи удаљивање од стварности, он не почива на илузији већ духовној лествици; икона има „свој особити центар перспективе а понекад и свој особити хоризонт“ док други делови, у сложеној разради ракурских перспектива, могу да буду „представљени и с применом обратне перспективе“ (П. А. Флоренски).

Света уметност укида поимање простора у име трансцендентне свеистине, пропорционалност подређује унутрашњој логици као што се и издваја из еволутивног поретка уметности у име величанствености богословесне уметности. Безграничност и вечност не могу уважавати принципе центра познатог простора и коначног времена, јер се илузија моћи човека и заблуде очаја човека искључује посвећеном стварношћу, која поима свет на начин сопствене аутентичности. Једино тако иконописац поима и време и простор, поима кроз јединство космичког и земаљског, „поима и осећа свет начином који иманентно укључује у себе и тај метод сликовитости“, поништавајући ограничења и афирмацију бића као чула туге.

Шта, у ствари, увек показује контраперспектива, тај чудан проналазак старих сликара, ова искривљена, „лажна“, обрнута објективност света? Напросто, аутор живописа не робује спољашњем, па су и његове мере сасвим непознате реалном свету. Зато је и могуће да су кућа и човек исте величине а да прилике у истој ситуацији и на истој даљини нису подједнаких мера, да композиција није студија детаља, јер све стреми сажимању бесконачности и неограничености. С тим циљем зограф плута ка свом духовном гласу, „суштини“ простора, а не према спољашњем свету кога стваралачка перспектива бележи у свој реалности – као простор који постоји независно од наших осећања.

И док „природна“ перспектива приказује смањивање свега што се удаљује и сугерише меру ствари и појава, ограничења, дотле перспектива свеистовестне стварности, узвишеног, чудесног и сферичног космоцентризма, не сажима, не ограничава, не ствара илузију, не мења истинитост стварности (удаљене куће само на нивоу чула изгледају мале, док се објективно нису смањиле). Мере теологије уметности нису мере уметности, чак ни када их сведочи један од највећих генија сликарства (Дирер, 1525, пише Упутство за методе мерења), па зато Христос у иконографским представама, без обзира на додељено место (и без обзира на природне разлике међу људима), надилази својом висином остале особе. То је због тога што живописца не занима спољашњи свет већ доживљај гледања у унутрашњи простор, што значи да њега занима важнија, дубља, суштина простора то јест духовна тајновитост, духовна неограниченост, духовна кеноза.

И стваралац богословесних слика и посматрач – јер су се додирнули метафизичке привлачности – трагају само за „дубинама душевног и духовног живота“. Проматрач је, тим више, у светој

уметности препознавао и мистично својство које се, истоветно, сусрело и са полетом ствараоца – јер су и један и други на икони запажали, откривали и утискивали у себе управо то што се не „гледа телесним очима него оком душе“ (М. Радојчић). Очито, мистичко својство је верно унутрашњем опажању, покушају раскривања нових простора, неограничених, и покушај преидентификовања у времену које се не дели на тренутке, већ све траје у сферама симфоничне бесконачности. Бескрајност иконе је у духовној дубини света, и то је њено мистичко својство, макар је Флоренски сасвим у праву (што ће потврдити и анализе Е. Панофског) када наглашава „да би било погрешно да се мисли да само мистички садржаји захтевају нарушавање простора“ односно перспективичност простора.

СВЕТЛОСТ

Духовна лествица којом се успиње човек, у тренуцима озарења (лествица Јаковљева, Рајска лествица Св. Јована), није ништа друго до покушај надвладавања хоризонталне егзистенције. Напор духа да премости ограниченост и смртност у ствари јесте путања животног искуства које открива вертикални смисао човековог посланства на земљи. Исто такво значење има и храм (духовни пут од припрате до олтара, неба), па је онда природно што ће се православна уметност ујашњавати и огледати на путу од видљивог ка невидљивом, од земаљског ка космолошком.

Несклад између видљивог и невидљивог не дели већ уједињује, уз помоћ психологије знања и духовне лествице, само светлост: она најочигледније показује разлике (царство материје живописац приказује као статичне, стрме стене које потенцирају осећање духовног пада, и смрти), као што потврђује и исправну путању човековог успона (уцелињену свест о бесконачности, јер је наш свет најбољи међу свим познатим световима, може имати само биће које је прошло кроз искуство чула, попут беживотног семена које даје род) и која, најзад, сведочи да се све што расте „удаљује од земље ка бескрају“ (М. Радојчић), верно апостоловој изреци: „Јер све што је објављено, светлост је“ (Еф. 5,13).

Слика и реч су сведочанства духовне стварности јер, како то потврђује Седми васељенски сабор, „указују једна на другу“. У томе се и крије важност иконе као изласка у натприродни свет. За разлику од природне перспективе, која има ограничавајућу функцију и моћ (смањује се све што се удаљује), икона представља превазилажење ограничености, искорачење у сферу смисла, тачку редефинисања света, прозор у вечност, центар свих пресека видљивог и невидљивог – који скупља и упија у себе све оно што се по природним законитостима удаљује. Утолико пре, икона јесте најочиглед-

нија онтологија, и најнеобичнија онтологија, јер се не може разумети мимо откровења Духа.

Лишен језика духовног памћења човек не разуме иконолошка својства нити препознаје граматiku спиритуалне стварности; последично, упућен на хоризонталну, биолошку егзистенцију он се лишава прожимања божанским енергијама, он остаје заробљеник своје чулне биографије без могућности, или слутње, да напором препорода „све што је у њему било неред постаје ред“ (Св. Дионисије Ареопагит). Успостављањем духовне равнотеже, силе ограничене (неред) се преображавају у смисао (ред) јер, од тренутка буђења духовне монаде, „живот зрачи снажном светлошћу“ (Ареопагит).

Унутрашњу светлост човековог уравнотежења у Светом, и Тајном, иконографија је симболично приказивала уз помоћ синтетичке стварности (светлосни дискос, ореол), макар што икона није ништа губила од унутрашње просветљености и без симболичног назначења. Док је некада овај симболни знак, као четвороугао, упућивао на особу која је „још за живота била представљена“, дотле се у слободи потоње употребе симбола ишло до злоупотребе духовне суштине. Тако је сведочанство свете светлости у црквеној уметности Запада сасвим погрешно приказивана симболом круне уместо ореола. Једначење земаљског, властодржачког, политичког ауторитета са небеским, универзалним и нествореним на најбољи начин потврђују устројство таквих „хришћанских“ заједница.

Христос са атрибутима земаљских краљева није новина у земљама неаутентичног хришћанства (од средњовековних иконографских формула везаних за теме: Распећа, Крунидбе Богородице или иконографског типа Христа у слави), иако се посебно успоставља од установљења (1925) празника „Криста Краља“. Штавише, мотив приказивања Богородице и Христа са круном, у западном хришћанству није успутна већ константна појава уздигнута на пиједестал догмата. Христос са знацима краљевског достојанства је преуређена иконографска представа православног Христа Пантократора; грчка реч „свевладар, свемогући“ (у значењу универзалног космоцентризма) проширена је искључиво на земаљски ауторитет па се отуда Христос могао, иконографски сведено, приказивати са царским жезлом и круном.

Представљање Богородице са круном (заснованој на легенди из 6. века у Француској) меродаван је део западне иконографије, посебно од 12. до 17. века. Програмска делатност латинског хришћанства је утолико занимљивија што она доследно „брани“ своја одступања и у другим случајевима и у потоњем времену, када црквено сликарство престаје да бива једини вид уметности. Тако је, на пример, изопачени папски догмат, или антиканонска новотарија Пија IX (1854) о непорочном зачећу Богородице (*Ineffabilis Deus*)

пратила адекватна иконографија Богородице са натписом: „Ја сам безгрешно зачеће“.

Али, наше преображавање к божанској суштини крајњи је смисао енергија садржаних у светој уметности, што православље као изворно хришћанство никада није изневеравало. И то не само у догматици. То значи да икона није сама по себи лепота већ да божанске енергије, оличене у преображеној природи, зраче лепоту непознатог, узвишеног и апсолутног. Земаљским ауторитетом није могуће заменити надсуштствени ауторитет, па је човекова посебност у његовом просветљењу и тек од тренутка рађања у Духу он постаје предмет иконопишчеве пажње. Испуњен „божанским подобием“ и човеков лик се мења у молитвен или свети лик са свим особинама које носи нестворено и надсуштствено. Супериорност „лепоте божанског подобија“ исијава управо иконописна светлост: необична, тајновита, благородна и ненаметљиво привлачна.

Ова светлост је подједнако заступљена у свим садржајима иконе, па тако и у приказаном, преображеном и прочишћеном телу. То није само тело инстинкта и нагона (пут), нити само астрална материјалност, него приказана његова двоједна природа (божанска и људска), по чему се икона и разликује од других уметничких жанрова обзиром да, истовремено, износи две стварности.

За разлику од овако приказаног тела, из кога избија унутрашња светлост јер је то тело са одликама вишим од физичке лепоте, уметност западног хришћанства се амбивалентно односила према схватању човековог тела: час се приклањало историјској реалности (тело које чува дух није недолично) час прогањало наготу као нечистоту и недоличност. Нарочито после Тридентинског концила (1563) отпочињу хајке и прогони обнаженог тела у религиозној уметности, па папа Павле VI наређује прекривање копреном Микеланђелових ликова из Страшног суда. Напросто, римска религијско-политичка организација чак и када је хтела да буде црква била је само инквизиторска, ауторитарна, декретска институција. Православну уметност талас религијског камелеонства није ни могао захватити јер она није ни приказивала пројавно човеково време (тело само по себи) већ духовно човеково време.

Божанско и људско, космичко и земаљско, баш као светлост и материја, у сталном су прожимању, интеракцији, даровању и разумевању. Тоналитети боја немају функцију приказа богатства оспољеног света већ тајне светлости без које не би било нити тонова нити форме. То је и разлог што се и различите иконографске школе – попут Новгородске, Московске, Строгановске – могу разврставати по геометријској стилизацији, детаљима златне боје или фигуративном мистицизму али не и по поступку коришћења светлости. Она је подједнако заступљена на свим плановима иконографске композиције, без обзира на припадајућу школу.

Светлост је, значи, *spiritus rector*, она исписује рукопис зачуђујуће лепоте милосног, а јер јесте показујући симбол беспочетног порекла (Творца) она говори о тајном, духовном, светом поретку. Наиме, света лепота није исто што и лепота уметничких представа, чији поредак почива на умећу а не вери. Светлост као *spiritus rector* свих појава успоставља преименовање, происхођење, филозофију метаморфозе: живопис у нама покреће, ослоњен на мистичну жудњу или божанску монаду, нови систем тумачења и разумевања света.

Светлосни зрак јајчане темпере (која одликује византијску технику исликавања и подсликавања), и независно од тога да ли сабира честице мрке, зелене, ружичасте, плаве или беле боје, има само један задатак: да сугерише осећање божанског зрака, прозирни космос, топлину као светлост. То значи да светлост сугерише а не открива божанску суштину, као што открива духовни преображај светог и сугерише сазнање о човековој суштини. Законоправило светлости припада законитостима светости, и творац живописа је био свестан те и такве улоге разсветљавања људи, појава и предмета. Прикази одређених тема (наративни моменат) увек су у складу са вишим духовним збивањима (теолошки моменат) јер се, баш захваљујући светлости (ликовни моменат), за човека одиграва видљив облик наклоњености Светог, Апсолута, Логоса.

У неким композиционим целинама појављујући и наглашени сноп светлости условио је различита теоријска тумачења: од тврдњи о самосвојној моћи светлости до произвољности сваке врсте. Па ипак, реч је једино о божанском зраку и, разумљиво, ни о каквој граници између огреховљеног и обоженог света, пошто божански зрак није антиподан човековој суштини. Исто тако, обележја божанског зрака јесу обележја вечности а не само продирања у физички простор. Такође, божански зрак обједињује натприродно и природно јер бића не припадају ноћи нити таме (1 Сол. 5,6).

Сила неограничености је сама бит филозофије склада (не-тамe коју одржавају сјај и слава), па божански зрак није физичко светло које делом разграничава таму већ свето и апсолутно својство које се разлива на „сва тамна места“. Међусферично изливање божанског зрака садржано је у смислу преобраћања нестварног у стварно, смрти у живот (што је основа наратије о Лазаревом васкрсењу), коначног у бесконачно и разасутог у хармонијско. И надасве, смисао приказивања Христовог силаска у Пакао јесте смисао неограничене љубави, јер божански зрак превасходно припада филозофији спасења.

ФИЛОЗОФИЈА ИКОНЕ

Јединствена изсветљеност православних икона потврђује да појаве и људи не постоје независно једни од других већ у хармони-

јском коегзистирању (светлост је унутрашња енергија и колористичког пигмента и природног пејзажа и онтолошке тајне), као што потврђује и разлику видљиве од божанске светлости. Па ипак и та се видљивост, необичношћу и предодређеношћу, сливала ка најоптималнијем својству наше психофизичке спреме да разумемо макар само божанску нит скривену у природној, сунчевој светлости.

Према томе, предмет иконолошке филозофије није божанска светлост, јер се она и не може изображавати неголи њено одражавање у материјалној (сунчевој) светлости. То је, уједно, учење о божанској, невидљивој нити у пуноћи светлости која помаже рукопису иконописа и фрескописа да убедљиво сведочи другу стварност, пут к Творцу и смирење. Иконописац жуди да божанственост нити светлости, као енергију а не природу Јединосушног и Тајног, подражава на ликовима, у појавама и догађајима које приказује у преображеном стању.

Сасвим прецизно: не треба једначити изсветљавање предмета на иконама (снага опште метаморфозе) са наводним приказивањем природе божанске светлости – чега у ствари на иконама нема. Сав напор уочавања духовне космогоније садржан је у *ојису* божанске светлости, постигнутом аутентичним сликарским средствима која, несумњиво, само *сугеришу* скривено својство и постојање божанске светлости. Овај сликарски поступак је доследно спроведен динамичним односом светлих и тамних површина, лазурношћу бојених површина, необичношћу композиционог јединства и својствима перспективе коју не ограничавају наша чула. Оригинални, персоналистички допринос сликара, сводив на пример на различиту изсветљеност портрета (или наноса преовладивог колорита по површини целе иконе): нијанса плаве у раној Византији, смеђе на Криту, зеленкасте код Грузијаца или скоро обезбојена прозирност код Руса – такође потврђује трагање за најскладнијим описом божанске светлости.

Било би занимљиво, анализирајући детаљно сликарски поступак трагања за најаутентичнијим, и могућим, описом божанске светлости – да се изврши преиспитивање изсветљености на иконама под скупним називом „Нерукотворени образ Христов“. Можда највише због проучавања подлоге, било да је урађена техником златних листића или сродним тоном. Или, већ и зато што у овом наративном и богословесном догађају икона најупутније сведочи о прихођењу божанских енергија, пошто се икона јавља у функцији „божијег снисхођења човеку и човековог полета према Богу“ (Л. Успенски).

Тајну пута до молитвене сугестивности икона дугује упорном трагању рукописа сликара-посвећеника. Напор иконописа да нит (коју слути) пуноће светлости подражава природном светлошћу највећи је духовни подвиг у историји људске интелигенције. Јер,

доиста, енергију божанствености нити светлости сликар-посвећеник је подражавао природном светлошћу на најбољи могући начин: зато та светлост све више губи природност а прераста у надприродност, па из целосне, макар и минијатурне, иконе зрачи непознат хармонијски језик. А то значи да нас не просветљава природна светлост иконе већ божанска благодат те светлости, и то на следећи начин: изсветљеност на икони (са свим својствима ближења и препознавања божанске симфоније) најближа је божанском подобију у нама (духовна монада) које тим сусретом тежи усуштињењу. Пут к Творцу јесте пут одговора духовне монаде којој језик иконе омогућава да се у целини јер се тим сусретом и „ми преображавамо у Његово подобије“ потпуно и неповратно, како нас учи Свети Григорије Палама.

Посебност изсветљавања, која једина може да прикаже посвећено стање, најбоље ћемо уочити ако смо у стању да разумемо декларативно поређење свете светлости („која сија јаче од сунца“) са сунчевом светлошћу, коју превазилази. Иконописац, дакле, уз помоћ светлости тежи да прикаже *превазилажење* светлости. Оваква посебност се постиже доследно спроведеним просветљавањем целе површине иконе, свих актера конкретне нарације, па свеопшта изсветљеност исклижава из наше стварности ка зони непознатог, неизбежно неописивог и Светог. Ова светлосна посебност се, тако, једначи са „светлошћу познања“ (Св. Симеон Богослов) и то је најоптималнији приступ у божанско и тајно, и он се не може остварити без искуства благодати. Зато и нема и не сме бити одступања у сликању икона, јер се иконопис у свему мора равнати примерено делу светих иконописаца односно верно искуству „светлости познања“, којом је и сам аутор живописа био обухваћен.

Зато и јесте важно, а чини се најупутнијим, испитивање феномена православног сликарског језика уз помоћ благодатног искуства и енергија сачуваних икона „Нерукотворени образ Христов“. Тако би се откриле и оне законитости које су нам, до сада, остале недоступне. Различита сликарска особеност код ових икона не би смела да нас помете јер је она (будући антропоцентрична) мање важна у односу на премоћне заједничке елементе изображавања (принцип теоцентричности). Иако различите по колористичком фону ове иконе су најближе истоветности по узору „светлости познања“. Такве разлике и заједништво показује било која временска или персоналистичка упоредљивост коју уочавамо и на примерима икона из истоветног молитвеног круга: „Нерукотворени образ Христов“ руског сликара из XII века (икона из цркве Успења Богородице, сада у Третјаковској галерији) и истоимена хиландарска икона руског сликара Ефрема (из XVI века) – јасни су примери припадништва „светлости познања“. То важи за ову врсту икона и изван православних простора, а поготово у случајевима истоветног духо-

вног круга, а различите припадности (порекло аутора): такав је случај са иконом „Нерукотворени образ Христов“ (западна варијанта назива: Христ на убрусу – ?!) из катедрале у Лану, за коју Андре Грабар тврди да је српска икона и да припада православној иконописној школи.

Према томе, светлост је неопходност разлучивања и разобличавања света (Еф. 5,13), једини систем вредности уз помоћ кога се изражава невидљиво, и будући да је и она божанског порекла, светлост омогућава да се у видљивом открију својства невидљивог. У томе се и налази сва привлачност исихастичке теологије светлости Св. Григорија Паламе која сведочећи доступност и видљивост Бога по енергијама (утемељеност катафатичког богословља) није довела у питање неизрецивост и неприступност Богу по суштини (апофатичко становиште немогућности познања божанске суштине).

Суштина филозофије иконе није у њеном приказивању црквених мотива већ мистичном узроку свих појава и поредака у свету. Без односа божанског и људског, преображења које исказује сваки атом светлосне честице на свеукупној плохи иконе – може да постоји једино еклектичка, противречна, религиозна али не и хришћанска уметност. Зато је разумевање теологије светлости, као свеприсутности божанских енергија, и средиште свесупстанција тајновитог рукописа светих икона. Флоренски је, очито, у праву када разликује „филозофски поглед на свет“ од филозофије вере која је свесуштина иконописа и фрескописа. Јер следећући духовну стварност сликар-јасновидац не може бити изван јеванђељске истине: „И засја се лице Његово као сунце а хаљине Његове постадоше бијеле као светлост“ (Мт. 17,2).

Христоликост, мистичност и теоцентричност рукопис иконе је разврставао на неколико начина: композиција поштује појединачну и скупну вертикалну осу, осветљење се не врши у деловима но у целости а занемарена перспектива служи испољавању преображене стварности. Нестваран изглед целе композиције упућивао је на објективно испуњење света Творчевим енергијама, као што је необична блаженост и сугестивност светих ликова сведочила о моћи индивидуалног просветљења. Својствено молитвеном искуству, сопственом верском осећању и опредељењу, уметник је, надаље, употребљавао јаке боје у кратким наносима које су појачавале слућену намеру – мистичност атмосфере. Ликовима се није подражавала њихова људска већ духовна сличност, без да је то резултирало анемичну мултиплицираност светих ликова. Необично исту разноликост издвајала је посебна а обједињавајућа лепота, као остварен двоједан феномен симфониčnosti. И то је тајна христоликог иконописа православне теологије уметности.

Особеност свепродуховљених ликова најједноставније је уочити код истог аутора. Тако, на пример, код Теофана Грка (који иста

уверења није напустио ни делајући у Русији) запажамо ту разлику између источног, мистичног црквеног сликарства и натурализма западне црквене школе. Унутрашњи преображај све његове ликове уоквирује у духовну сличност, али их не чини безличнима пошто творачка сила уједињује а не обезличава, уцелињује а не поништава. Духовна сличност није условила, јер по својој природи није ни могла, мултиплицираност. Свети ликови Теофана Грка сведоци су божанског устројства, теoантрополошког смисла и саучесници преображаја у идентификовању са сопственом духовном ауром и важношћу постојања. Човек, који није изгубио духовно суштво, није чуло туге већ чудо Божије промисли. У томе је и садржана симболична функционалност светих ликова, чије преображење нема снагу сведочанства земаљског очаја али има снагу свесмисленог узора.

Пространство конкретне реалности (богословесне) не би било појмљиво без светлости. Зато је светости светлости творац живописа посветио сву пажњу свестан спознаје да степен реалности унутрашњег човека (духовна монада) не би могао бити исказан мимо светлости. Она мора да се излива и клизи формом фреске или иконе, да се, истовремено, сабира и шири у златној сфери троструког ореола (златна, тон па бела линија) или да се слика говором речи, знака – какав је случај са представом арханђела Гаврила у Дечанима, који држи Сферу са уписаним Христовим знаком.

Унутрашњи, духовни преображај мења физичка својства па онда није никакво чудо што је ликовни посвећеник извршио дематеријализацију људског тела. Милосност и блаженост зографских светих ликова или икона истог епитета (Богородица) треба налазити управо у духовном садржају неограниченом грубом физичком формом. Мекота израза и молитвена благост појачавају ту лебдљивост и физичку чудовишност. Из исте метафизичке логике долази и ликовни посвећеник који је узвисио нежност нестварно стварне „Богородице Тројеручице са Христом“ (олтарска преграда Богородичине цркве у Карану, 1342, фреска српског живописца); њену тајанственост наглашавају и основни плави тон фреске, и исти тон олтарске преграде, затим све три руке постављене тако да, са главом, затварају један искошени троугао кога прихватају космичке сфере што и назначавача златна боја великог Богородичиног ореола и ореола малога Христа. Драматичну вертикалност сликар је појачао и издуженошћу мањег огртача, и необичном прозирношћу правоугаоног постоља на коме Богородица стоји, као што је сугестивним издуженим наборима увећао већ постигнуту чудесност.

За приказивање метаморфозе бића припадник црквене уметности је користио осну симетричност, као што је дематеријализацију тела препознао у неприродном издужењу људске фигуре („Обући ћете се у силу висине“ – Лк. 24,49). Вертикално устројство понекад,

као у руском црквеном рукопису, даје ликовима тајанствен изглед сени (духовно свејединство), потенцирајући тако привидну важност материјалног света. То је и крајња тачка моћи приказивања безвремене суштине, духовне ауре, која се, као човеков двојник, као дух душе, у иконографском луку, најзад осмелила да се представи у свој прозирности тварне нетварности – опомињући биће на опасност одељивања од сопствене нематеријалне суштине.

Па ипак, несумњива сугестивност није тежила поништавању филозофије живота но, пресудно, успостављању филозофије наде у човекову егзистенцију као почетнобесконачну и пројавну у тајни рађања и сведочења Смисла. То је и објашњење магнетне силе светих ликова нежне лепоте и безграничне наклоњености (Љубав је бескрајни Бог – 1. Јов. 4,16) према онима који живе с друге стране постојања, који живе у свету искушења.

Ако је истинита синтагма Светог Дионисија Ареопагита да су иконе „видљива изображења тајних и натприродних призора“, онда је не мање истинито сведочанство о тајновитости светлости којом се антропоцентрично претвара у теоцентрично биће, испуњавајући своју мисију непоновљиве и чудовишне стварности. Изван објективног света биће не би могло да укине природу сумње нити да разуме природу слободе. Није ли, онда, рукопис православне иконе и православне фреске рукопис за човека коме је, уз сва искушења допуштености, намењена света светлост која га води изван граница материјалног круга.

Предраг Р. Драгић Кијук

МИЛАН РАКИЋ И СРПСКА РАНА КОСОВСКА

Милан Ракић, аутор песама *Божур*, *Симонида*, *На Гази-Месџану*, *Наслеђе*, *Јефимија*, *Најушићена црква*, *Минаре* (насталих од 1905. до 1911. године) – најлепшег циклуса српске родољубиве поезије, ком је дао наслов *На Косову*, рођен је 30. септембра 1876. године у Београду.

Правни факултет започео је у Београду, завршио га у Паризу 1900.

Године 1904. постављен је за писара у Министарству иностраних дела Краљевине Србије.

Од маја 1905. Ракић је у Српском конзулату у Приштини, у својству писара друге класе. Пет месеци доцније видимо га као вице-конзула у Скопљу, где ће остати до октобра 1906, па се враћа у Конзулат у Приштини, и ту ради до средине идуће године.

Од јула 1907. Ракић је дипломатски представник Србије у Солуну.

На Космет по трећи пут долази у септембру 1908. и у Приштини проводи три наредне године – испрва, годину и три месеца, у ранијем звању, затим као шеф Конзулата.

Октобра 1911. Ракић је добио унапређење и крајем децембра исте године из Приштине је премештен у Министарство иностраних дела у Београду.

По проглашењу мобилизације за рат с Турском и ослобођење Старе Србије, приступа 3. октобра добровољачким одредима под командом Алимпија Марјановића, и креће на Косово. У Прокупљу пролази оштру двонедељну војну вежбу под командом војводе Војислава Танкосића, па се с првом четом Војина Поповића – Војводе Вука упућује на српско-турску границу, на онај њен одсек са ког се отвара пут према Приштини.

У Првом балканском рату учествовао је до уласка српске војске у Приштину 22. октобра 1912. године.

Током последње недеље новембра и у првој половини децембра опет је у Старој Србији: прати аустроугарског изасланика Тео-

дора Едла, који на Космет долази да би утврдио истину о такозваној „Призренској афери“.

Остатак месеца децембра 1912. Ракић проводи у Лондону, као члан српске делегације (Стојан Новаковић, Андра Николић, Миленко Веснић, Ракић) на Конференцији о миру међу балканским државама и Турском. Био је задужен за питање разграничења с Албанијом.

За учешће у Првом балканском рату, краљ Петар I Карађорђевић одликовао је Милана Ракића *Златном медаљом за храброст*.

Освајало је пролеће увелико, почињао је мај кад је Милан Ракић, новонаименовани секретар Српског конзулата у Приштини, ступио на тле Старе Србије.

Још који сат и обреће се у средишту Косовскога вилајета.

Мора да је у тим тренуцима мислио о својој новој служби и о симболици што се као звезда даница уздизала над годином оснивања Српског конзулата у Приштини: 1889. године – тачно пет векова по пропасти Царства на Косову.

Да ли се Ракић, тад, присетио да је 1889. уједно година када се у Србији први пут *службено* поставило питање шта и како да се ради за ствар Старе Србије?

Је ли помислио и на огорчење, на бес Турака и Арбанаса због отварања *Српског* конзулата? Тај бес и то огорчење ни до овога се часа нису стањили, камоли да су прошли. Напротив, покушаји да зграду Конзулата запале настављали су се, није се престајало с обрањем и цепањем српске заставе, камењем су – више Арбанаси, може бити на турски наговор – кидисали на службене просторије, а приштински мутесариф понављао је претњу народу да у Конзулат не иде „јер то је капија кроз коју ће Србија доћи на Косово“...

Лука Маринковић, први српски конзул у Вилајету косовском, није у свом службовању навршио ни годину дана – јуна месеца 1890. убили су га Арнаути насред чаршије, испред самог Српског конзулата.*

Влада је тад хитно послала у Приштину Владимира Карића, конзула у Скопљу, да смири духове узбуњених Срба и да припреми што треба за пренос тела убијеног конзула у Београд.

Онда је, недељу дана по атентату, стигао у косовско средиште нови српски конзул, Тодор П. Станковић; Турци и Арнаути имаће да га гледају три године, све до његовог унапређења и премештаја, како свакодневно, у пратњи само једног каваза, слободно шета Приштином не презајући да зађе ни у коју од махала, ни у један од сокака.

* Иста судбина сустигла је и храброг руског конзула у Косовској Митровици Григорија Степановича Шчербину: године 1903. убио га је, с леђа, Арбанас из села Жегра код Ѓњилана, турски анбаша.

Станковић је фанатичима арнаутским и турским одмах по доласку поручио да они „могу убити Луку и Тодора, али српског конзула никад, јер ће после сваког убијеног српског конзула доћи други на његово место“.

Зар је Ракић, на путу према Приштини, могао а да убиство Луке Маринковића не повеже с туробним упозорењем Нушићевим, из 1896, Стојану Новаковићу – тада министру иностраних дела Краљевине Србије – да „Консулат за ово шест година постојања није ни мало успео да промени расположење Арнаута од онога које је донело убиство пок. Маринковића, нити ће то кад постићи“?

У истом извештају, само мало даље, Нушић додаје да у Српском конзулату Турци и Арнаути отпочетка „виде само агенцију која припрема завере да једнога дана отвори српској војсци границу“:

О непомирљивости њиховој према овом Консулату имам масу примера, а иза убиства једнога консула не изостајем ја још и данас ни из једнога списка о људима које треба у Приштини убити. За три и по године како управљам овим Консулатом, ја сам већ седам пута осуђен на смрт на њиховим скуповима и најзад тешко да неће ма кад још један од управљача овога Консулата потврдити својом смрћу неповерење које ја хоћу овде да преставим.

Путујући доле, је ли Ракић, опет, само о Конзулату, само о службеницима Конзулата мислио: о подозрењу и мржњи са којима су их Турци и Шиптари дочекивали, о поносу, радости и надама староседелаца Срба што су они ту, што је Србија дошла и што остаје међу њима – или су му се у глави мешали, помућујући му ум, гласови и јауци на изгубљење, на нестанак осуђенога Српства са Косова и Метохије, сачувани на страницама вапајне књиге архимандрита Серафима Ристића *Плач Сџаре Србије*?

Мора да је Ракић, тад, помислио: још мало и пола века ће се напунити од објављивања *Плача Сџаре Србије*, а променило се није ништа.

И морао му је, тад, у памет доћи Андра Николић. Пред његов полазак у Приштину, изнео му је он, у скупштинском кабинету, *Bulletin d'Alliance française* из априла 1903. године: нека види и нек зна како је српско стање на Косову доживео један страни историчар, пријатељ Срба, познавалац Балкана – Албер Мале.

По свом боравку на Космету 1902, Француз је свету телеграфски реферисао:

У Старој Србији, у албанском паклу, у Приштини и у Призрену. Ту на хиљаде несрећних српских сељака нестају сваке године, једни натерани у емиграцију, други побијени: ту уистину хришћанин у сваком часу осећа да смрт корача у његовој сенци. То је као неки кутак конгоанске шуме или као парче сред-

њег века пренето у ову нашу Европу и заборављено у нашем двадесетом веку.

Неки Хилми-паша организовао је одмах фронтални, синхронизован напад на Малеов извештај: оптужили су га да агитује за Србе, да претерује, да измишља.

Није то Малеа поколебало. У листу *Le Matin*, који је муслиманску кампању започео, он је – оживљујући своја ранија образложења из париских ревија *Илустрација (L'Illustration)* и *Око свећа (Autour de monde)*, оснажујући властите доказе аргументима Виктора Берара – мирно одговорио:

Рекао сам и остајем при томе, пошто имам доказе у руци, да је месеца јула 1901. у Старој Србији, у дну Косова поља, на обали Ибра, у крају код Колашина, тридесет и три српска села уништено од Албанаца, а да турске власти нису ништа учиниле да то спрече, као што нису нашле ни најмањи изговор. [...] Поново тврдим да могу да докажем да већ двадесет година у читавом крају од Скопља до Новог Пазара и од Приштине до Призрена, Албанци приређују прави лов на хришћане, а да турска влада није учинила ништа до ових последњих месеци како би заштитила Србе. [...] У рукама имам списак напада, крађа, пљачки, отмица, насилних верских преобраћања, силовања, убистава, које су Албанци муслимани извршили над Србима. [...] Рекао сам и остајем при томе, да ако је у Македонији стање страшно, у Старој Србији је *ужасно*.

У две наредне године, од маја 1903. кад је Мале ово написао, зар се ишта могло променити, зар се променило?

Променило се, у ствари – то је нови секретар Конзулата знао – али нагоре!

Нагоре?!

И Ракићу се ту вратило у свест очајничко писмо најодлучнијега краљевског конзула српског у Приштини, Светислава Симића, у којем он, године 1898, износи влади у Београду „непоколебљиво уверење“ до којег је по обиласку Космета дошао:

Наши сународници у овим крајевима, услед арбанаских злочина с једне, и нехата турске власти с друге стране, ако хоће живот и имање да очувају, доведени [су] већ пред страховиту по својим последицама алтернативу = да се турче или да се расељавају емиграцијом у Србију. Трећега им излаза нема, ако ми не успемо наћи брзо лека њиховим патњама.

На какав је *лек* мислио, тада, пре само седам година, дипломата Симић – то се, верујем, питао сада Милан Ракић. Како су Ракићу, нагнутом, тамо у Београду, над овим Симићевим више него упозо-

равајућим извештајем, те речи могле звучати? Овај *неогређени* сми-сао је, додуше, у извештају мењао „лица“, од параграфа до параграфа, али губио се није. Потцртана места изоштравала су, штавише, баш оно *пришћено* значење:

Ја нисам могао замислити жалоснију слику клонула и материјално пропала народа, од ове коју гледам сад сваки дан. Ако је његово величанство султан Абдул Хамид то желео постићи [...], доиста је успео. А тај ће му успех бити и коначно крунисан – *несћиајањем Срба са Косова ако не ујошребимо сва средсћива која нам сћије на расћоложењу, да га прво паралишемо, па онда и сасвим осујетћимо.*

Ово писмо Владану Ђорђевићу, председнику Министарског савета Србије, упућено је 30. новембра [12. децембра] 1898. године, а два месеца доцније, 2. па 3. фебруара 1899, конзул Симић пише др Ђорђевићу да пред Владу изађе с предлогом да матица-земља наоружа косовске Србе како би се, кад већ другачије не иде, сами могли супротставити турско-арнаутским злочинствима, насилном преваравању, пљачки, отимању и силовању жена – иначе ће све бити готово...

Тим и таквим обраћањем Светислав Симић је, заправо, свесно „ставио“ потпис на комитски захтев од 8 [20]. августа 1896 – исто онако како су комите са старосрпских простора својим позивом српској влади у Београду да подигне нови устанак против Турака оверили онај „један одзив и један обшти глас“ становника Гњилана и околине, упућен 23. априла [5. маја] 1878. кнезу Милану Обреновићу, одзив и глас који су се могли, како веле, „од старца до детета у колевци чути“:

Били смо и осћиаћемо на веки Срби; а желили смо и желимо неизмерно да се сјединимо с нашоом браћом у Кнежевини Србији; и ова жеља пресћијала би шћек онда, кад би пресћијала куцајћи срца у нама.

Стога молимо Те, Светли Господару, заступи се за нас и помоћу нашег моћног покровитеља велике Русије, даруј и нама ону слободу, коју си даровао браћи нашој у Нишу, Пироту, Лесковцу, Врањи и другим осталим српским крајевима, и прими нас у заједницу народа слободне Кнежевине под Твоје господарство – под круну витешког ослободиоца српскога народа Обреновића IV.

Иначе, ако то не буде, за нас већ нема опстанка, нема живота!

Година 1878!

Меморандуми, писма, молбе, вапаји из Старе Србије – цару рускоме, енглеском конзулу, конгресу у Берлину...

И опет српскоме кнезу Милану Обреновићу, ког из тамног Косовскога вилајета Срби виде као светлог краља (а он краљ још није био, него кнез):

Ваше Величанство, наш Светли Краљу, Господару!

Ми једини и несрећни Срби Твоји у нахијама: приштинској на Косову, пећској, ђаковачкој и призренској у Метохији, надамо се и очекивасмо Те, наш светли величанствени Господару, као озебли сунце, да нас избавиш и да се са Твојом храбром војском поклониш моштима светога нашег Краља Стефана Дечанског и свете наше Краљице Јелене у чудним и дивним Дечанима, најсавршенијем створу и украсу неимарском откад је света и људи, да се поклониш толиким нашим православним светим моштима наших православних српских архијепископа и патријараха српских у манастиру пећском; моштима светога Јанићија и св. архијепископа у Девичу, дивној и прекрасној Грачаници на Косову тужном и чемерном; развалинама св. Уроша Нејаког у Неродимљу; светога Аранђела изнад Призрена, задужбини и вечној кући нашег цара Стефана Душана Силног.

Да видиш и покајеш Косово, гробницу српског царства и државе... [...] С тога Те, премилостиви наш Господару и Краљу, са крвавим сузама у очима молимо и преклињемо да нас, што пре, како знаш и можеш, ослободиш, док још ово мало има нашег православног српског народа у овим крајевима Твоје Србије, да опростиш поганичких ланаца свете мошти ваших великих светаца, јер ако само још неколико година останемо под Турцима, онда... неће остати ни једног православног Србина, јер све, не само што је се назвало него и мисли се да је српско, сад се најбрже, живље и силније искорењује, па и сами људи и жене, деца и старци, што ти је највећи доказ...

Ракићу је, разумљиво, све то било познато, чак више него добро знано: из владине документације, из књига, из штампе, из живих прича – првенствено Нушићевих и Симићевих, али и Стојана Новаковића, који је често свраћао у кућу свога кумашина Љубомира Ковачевића, Ракићевог таста. И живело је све то у њему, у Ракићу, одвајкада, само некако неприметно, као да претрајава негде под прагом свести. Полазећи, међутим, из роднога града, зар је могао и претпоставити да ће при сусрету с Косовом *све* још једанпут проживети, и да ће га у том часу, ту на Косову, у путу, посред груди пресећи оштар и дубок бол: дах је изгубио.

Слушао је он о том болу много пута, још као дете: од оца, деде, њихових многобројних пријатеља: *бољка косовска* била им је рана неболна; штавише, до суза су га доводиле песме о косовским јунацима и о пропасти Царства на Косову, али да ће, тако, сада, овде, баш тај, баш такав бол сустићи и њега – Милана Ракића, по-

знатог с оптимизма који су, не у његовим песмама него у свакодневном животу, у његовим дакле речима, понашању, уверењима, сви видели и наглашавали – у то, онда, ако је о сличноме нечем икада размишљао, није могао веровати.

А бол је сад ту.

Уздићи се над стварност и, с њој недостижне висине, поразити је – никад то није био Ракићев вјерују. Идеја-водиља његовог живота била је друкчија, чак супротна: *Ући у срце ствари и одаиће је победићи.*

И Ракић је схватио:

Бол отуда што су Мита Ракић и Милан Ђ. Милићевић, Љубомир Ковачевић и Милојко Веселиновић, Јован Ристић и Стојан Новаковић, Бранислав Нушић и Светислав Симић... што су сви говорили из *најскривеније* дубине свога бића, из *средњића* историјскога и духовног постојања Српства, с источника највиших националних и животних *идеала*, из *срца* једне већ надвремене стварности коју су као завет наследили од неизбројних прошлих нараштаја; што су српско предање, мит и народна песма – у сликама, у мудрости, у сновима, у симболима – одвајкада, од почетка славили то *знање* и такав *говор*, будући на тај начин у људима осећај *више* правде, *вишње* истине, и што су предавали српски свет таквој жили *йравдољубља*, тој *истици*.

Тај оштар бол, што га је одједанпут пресекао, одузимајући му дах, открио је тако – Милану Ракићу, ту на Косову, усред горчине што је, који ли пут, зацарила у њему чим се сетио конзулских писама, и стала да му поново, који ли пут, притиска душу – баш је тај бол, ту на Косову, док се приближавао Приштини, запалио у њему нечувен неки пламен *наде*, учврстио веру у вредност људског и народног *самойошћовања*, оснажио вољу за *слободом* и *стваром славом*, потврдио спремност на *жртву*.

И први пут Ракић препознаде у писмима и депешама српских конзула из Приштине зрна таквог једног смисла.

И увиде да су зрна пала у земљу.

И да дају рода.

(Огломак)

Јован Пејчић

ПРОТОПРЕЗВИТЕР ЈОВАН МАЈЕНДОРФ (1926–1992)

ЖИВОТ И ЛИЧНОСТ

Јован (Теофилович) Мајендорф је црквени историчар и патролог светског гласа, један од врхунских носилаца „паламистичке обнове“ савременог православног богословља. Ученик је Николаја Афанасјева, Владимира Лоског, Кипријана Керна и Георгија Флоровског, коме је био достојни наследник, и животни сапутник Александра Шмемана.

Јован је рођен 17. фебруара 1926. г. у Нејлију на Сени у Француској, у аристократској руској породици. Његов отац, успешни ликовни уметник, портретиста доселио се у Француску после револуције. У породици Јовановој се говорило само руски и до своје седме године, када је ступио у француску школу, он није знао другог језика. Васпитаван је у православној атмосфери „руског Париза“, поред митрополита Евлогија, преко кога је одржавана веза руских емиграната са Мајком-Црквом. Од овога митрополита је произведен у чин чтеца и у чин ипођакона. Већ у раним годинама Јован је почео да изучава класичне језике, историју Византије и патрологију. Студирао је у исто време на Париском универзитету (Сорбони) и на Богословском институту Св. Сергија. На Институту је дипломирао 1949. г. а 1958. г. докторирао је на Сорбони са докторском дисертацијом под насловом „Увод у изучавање Григорија Паламе“. Потом је постављен за професора црквене историје на Институту Св. Сергија. На дан Св. Григорија Паламе (14. новембра) 1958. рукоположен је у чин свештеника.

Идући за примером Флоровскога, Верховскога и Шмемана, о. Јован је 1959. г. прешао у Америку и постављен је за професора историје Цркве и патрологије у Академији Св. Владимира. Америка је била поприште његових највећих подвига, – предавачких, научноистраживачких, богословских, мисионарских и других. Поред обавеза у Академији држао је предавања на Харвардском универ-

зитету, Дамбартон Оуксу, где је 1977/78. г. имао функцију вршиоца дужности директора студија, предавао је историју Византије на Фордамском универзитету 1967–1992. г., често држао предавања као професор по позиву на Колумбија универзитету и у Обједињеној богословској академији. Био је председник Православног богословског друштва Америке, председник Америчког патристичког друштва, члан Извршног одбора за византијске студије, дописни члан Британске Академије наука, почасни доктор Нотредамског универзитета и Опште теолошке академије.¹ Дуго је уређивао чувени часопис „Световладимирски богословски тромесечник“ (*St. Vladimir's Theological Quarterly*) и званични месечни лист Америчке православне цркве „Православна Црква“ (*The Orthodox Church*), за које је редовно писао уводнике, чланке, огледе и приказе.

Као што је била широка научна делатност о. Јована таква је била и његова ангажованост на важним црквеним, међухришћанским и уопште међуљудским односима. Њега је дубоко мучио проблем деоба унутар саме Цркве и нејединства хришћана. Тим питањима занимао се целог живота. Још у студентским годинама Јован Мајендорф започиње своју каријеру православног екуменисте, када је са групом православних студената основао „Синдесмос“ – Братство православне омладине света – и постао његов први генерални секретар. Дуги низ година је учествовао у раду Светског савета цркава, представљајући Америчку православну Цркву. Од 1967. до 1975. г. држао је функцију председавајућег у Комисији за веру и црквено устројство при овој екуменској организацији. Екуменизам Јована Мајендорфа је носио два важна обележја: строго чување православних догмата Цркве и настојања на проналажењу путева за савлађивање постојеће подељености хришћанских конфесија. У извесним круговима у Цркви о. Јована – неосновано – оптужују за либерализам у односу према „дохалкидонским“ хришћанима.

Целога живота о. Јован је држао јаку духовну везу са Русијом и пратио је живот Руске Цркве. Пред крај живота је више пута имао прилику и да путује у Русију. Том приликом је држао предавања у њеним Духовним академијама и на универзитетима, проповедао у храмовима, наступао на телевизији. Последњи пут је посетио Русију у јуну 1992. г. А у новембру 1991. г. је руски патријарх Алексије II, када је посетио Академију Св. Владимира, одликовао о. Јована „Орденом Светога равноапостолног кнеза Владимира“.

После упокојења о. Шмемана (1983), о. Јован је 1984. г. изабран за његовог заменика на дужности ректора (декана) Световладимирске академије, коју ће обављати до краја живота. Као декан, о. Јован је особит значај придавао богослужбеном животу школе. Ње-

¹ О томе шта је све био у: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 1992, No. 3, pp. 180–182.

говим старањем је новоподигнути храм академије живописан у византијском стилу. Његова омиљена фреска је „Небеска Евхаристија“, на којој Христос причешћује Апостоле. Пред том иконом о. Јован је служио Литургију и пред њом је највише волео да се моли.

Протопрезвитер Јован Мајендорф је изненада напустио овај свет. Упокојио се 22. јула 1992. г., ускоро после повратка из Русије и открића рака поджелудачне жлезде од стране лекара. Последње његове речи биле су: „икона Евхаристије“.

Јован Мајендорф је био веома благ и трезвен човек и одличан црквени пастир. Као духовни руководиоца других на путу спасења поседовао је искуство и мудрост руских монаха „стараца“. Са својом супругом Маријом је живео у савршеној брачној хармонији, – она му је у домаћем практичном животу, за који је имао мање смисла, била важна допуна.

КЊИЖЕВНА ДЕЛА

Јован Мајендорф је био човек огромних радних способности и одличан писац. Његов књижевни опус је обиман и разноврстан, обухвата дела из патрологије, историје Византије, опште историје Цркве, канонског предања Цркве, догматског богословља, пастирског богословља и других области. Међутим, главно интересовање Мајендорфа посвећено је светоотачком богословљу, особито богословљу Св. Григорија Паламе. Сва његова дела одликују се дубоким познавањем извора од стране писца и применом научног метода. Мајендорф је писао на руском, француском и енглеском језику, а преведен је на петнаестак светских језика.

Ово су његова најпознатија дела:

Увод у изучавање Св. Григорија Паламе (1959), његова докторска дисертација; *Св. Григорије Палама и православна мислишка* (1959); *Христос у источној хришћанској мисли* (1969); *Византијско богословље* (1973); *Брак: православно виђење* (1975); *Византија и раћање Русије* (1980); *Увод у Светоотачко богословље* (1982); *Јединство царства и поделености хришћана: Црква 450–680* (1989).

Од бројних чланака о. Мајендорфа објављених у разним часописима и на различитим језицима склопљене су следеће књиге:

Православље и католичности (1966); *Живо предање* (1978); *Византијско наслеђе у Православној Цркви* (1981); *Католичности и Црква* (1983); *Сведочанство свету* (1987); *Виђење јединства* (1987).

Једна од особености Мајендорфа као писца јесте и писање научних приказа на дела других аутора из разних научних дисциплина и многих предговора. Тешко да се може наћи иједан савремени богослов који је сачинио толико приказа. У овом послу Мајен-

дорф се може мерити са Св. Фотијем Цариградским, писцем познате „Библиотеке“.

Свој истраживачки рад на светоотачком богословљу Мајендорф је започео превођењем на савремени француски језик главног дела Св. Григорија Паламе „*Тријаде у одбрану свјетих исихасија*“ са критичким издавањем његовог оригиналног текста (Лувен 1959). Уз учешће Мајендорфа припремљено је критичко издање и других Паламиних списа.

БОГОСЛОВЉЕ

Јован Мајендорф је изразито христолошки богослов. И у тријадологији, и у христологији и у сваком другом аспекту богословља он као основу свега истиче истину о Христу коју је исповедио Апостол Петар: „Ти си Христос, Син Бога живога“ (Мат. 16,16). Петрово исповедање Христа као Бога наводи се на многим страницама Мајендорфових књига. То је његов омиљени текст и кључна истина Светога Писма. Полазећи одатле, Мајендорф излаже личносну тријадологију и сотириолошку христологију Православне Цркве, које почивају управо на чињеници ваплоћења Бога.

У делима Мајендорфа налазимо потпуни историјски пресек православног богословља од времена Апостола до савремених учитеља Цркве. Он показује да су *историјски континуитет*, *доследност*, *интегрисаност* и *ауθενичност* сталне и суштинске одлике православног богословља. И свака будућа генерација хришћана дужна је да чува своју прошлост и да буде у сагласности са Црквом Апостола и Светих Отаца.

Православно богословље, како показује Мајендорф на примеру Св. Григорија Паламе и других Отаца, има своју мистичку усмереност, а православна мистика, за разлику од нехришћанског и окултног мистицизма, представља целосно приопштење човека Богу и, у општењу са Богом, „објективно виђење Бога од стране човека“. Божанска светлост сија у самом телу обоженог човека. „У нашим телима морамо тражити Духа Светога, у нашим телима освешћеним светим тајнама и преко Евхаристије утканим у Тело Христово. Бога сада можемо наћи у себи... Стога ми унутар самих себе налазимо светлост Горе Таворске“.² Богословље и мистика, – „богословски егзистенцијализам и мистика исихазма“ код Паламе се не могу делити, то су два аспекта исте стварности. Мајендорф истиче да се управо у овој повезаности и јединствености православног богословља и мистике састоји основна разлика источног богословског предања од латинског. „У историји источног хришћанства, каже

² *Свјетии Григорије Палама и православна мистика*, Београд 1983, стр. 85.

Мајендорф, мистичко сазерцање Бога и богословље увек су стајали у тесној вези, никада нису ишли једно без другога. Зато се богословље на Истоку није претворило у суву науку, док је, са друге стране, западно богословље примило схоластички карактер и претворило се у науку у Аристотеловом смислу ове речи.³

Па ипак православно богословље не сме да буде „источно“ богословље у уско конфесионалном смислу. Говорећи о задацима православног богословља у савременом свету, Мајендорф каже: „Сви хришћани стоје пред изазовом једног истог и до корена расцрквљеног света. Том изазову треба гледати у очи, као проблему за себе, којем се мора дати богословки и духовни одговор. За млада покољења, ма где она била, није битно од које управо духовне генеалогije је зависи тај одговор – од западне, источне, византијске или латинске – него само да им он зазвучи као истина и живот. Стога ће православно богословље или бити истински „католичанско“, то јест корисно за све, или оно неће бити богословље уопште. Оно има да себе схвати као „православно богословље“, а не као „источно“, и оно може то чинити, не одричући се својих источних корена.“⁴

Протојереј Јован Мајендорф је био достојни ученик Георгија Флоровског и настављач његовог светоотачког богословља. Флоровски и Мајендорф су „два гиганта савременог богословља“, чије је дело, због његових уистину васељенских размера, тешко обухватити и оценити.⁵ Јован Мајендорф је побудио општи интерес у свету за исихастичко богословље и духовност. Својим савременим тумачењем исихазма пружио је ваљане одговоре на духовне изазове нашега времена.⁶ Његовом смрћу завршена је једна од најблиставијих епоха у историји руске православне мисли – епоха руске религиозне ренесансе.⁷

Преводи на српски: Свeтiи Григoрије Палама и њравoславна мислiика (са енглеског Јован Олбина), Београд 1983; *Византијско бо̀ословље* (са енглеског Јован Олбина; на жалост превод је врло лош), Крагујевац 1985; *Империјално јединствo и хришћанске геобе* (са енглеског Јован Олбина, доста лош превод), Крагујевац 1997; *Христoс у истoчно-хришћанској мисли* (са енглеског Богдан Лубардић), Манастир Хиландар 1994; *Брак у свeтлoстiи њравoславне шeоло̀ије* (са енглеског Јован Олбина), Теолошки погледи 1974, бр. 3, стр. 153–207; *Бо̀ у истoрији* (са енглеског Радомир Ракић), Тео-

³ *Вoвeдeниe в свeтoтeчeскoе бoгoслoвиe*, Нjу Џoрк 1982, стр. 324.

⁴ Зборник *Правoславна шeоло̀ија*, Београд 1995, стр. 315.

⁵ Јеромонах Иларион Алфејев, *Памјати прoтoпрeсвитeра Иоанна Мeйeндoрфа*, ЖМП, 1993, јанвар, стр. 107.

⁶ Јеромонах Иринеј Буловић, *Правa сiвaр у њравo вpeмe*, Правoславни мисioнар 1983, бр. 5, стр. 231–239.

⁷ Алфејев, цит. дело, стр. 104.

лошки погледи 1985, бр. 1–3, стр. 147–155; *Православно бо̄гословље у савременом свейу* (са руског епископ Данило Крстић), зборник Православна Теологија, Бгд. 1995, стр. 315–330; *Месалијансѝво или анѝимесалијансѝво? – ново разматрање „макаријевскоѝ“ ѝроблема – и Свейи Василије Велики, месалијансѝво, и визанѝијско хришћансѝво* (са енглеског јеромонах Атанасије Ракита, Богословље 1981, бр. 1–2, стр. 1–22.

СХИИГУМАНИЈА ЈОВАНА

Лидија Атанасијевна Сањина, у монаштву схиигуманија Јована, настојатељица женске обитељи св. Јована Шангајског у Суздаљу, која је основана пре пет година, упокојила се августа ове године.

Матушка Јована је проживела живот пун патњи. Свет је угледала 1917. године у Украјини у побожној породици. Када је породица прешла на Кавказ, тамо је стекла педагошко образовање. Помињала је родитеље, подвргнуте репресалијама и прогоњене због верности светом Православљу. Отац, Атанасије Сањин, био је од безбожне власти доведен пред одлуку која је била тешка, да ли да призна отпадничку декларацију митрополита Сергија или не. Умро је у затвору. Мајка, Анастасија (у монаштву Агнија) четврт века је провела у совјетским мучилиштима и изашла отуда несломљена, не попуштајући пред насиљем.

Сама мати Јована такође је цео свој живот провела између гоњења од безбожне власти и Московске патријаршије. Она није признала декларацију митрополита Сергија и заједно са другим истинско-православним хришћанима повукла се у тајни, катакомбни живот.

Ухапшена је била 1947. године и на питање приликом истраге да ли признаје „совјетску цркву“, одговорила је: „Не, ја признајем само Свету, Саборну и Апостолску Цркву“. У судској пресуди њена кривица је била формулисана као: „Припадање нарочито опасној секти ИПХ“ – тј. истинско-православних хришћана.

Касније, као резултат наредног судског процеса, матушка је била осуђена на смрт стрељањем. Како је сама написала у свом духовном завештању, које је саставила годину дана пред смрт, када је чула реч „стрељање“ није се уплашила, већ обрадовала, што ће коначно престати мучења и она ће отићи Господу, страдајући за веру и Истинску Цркву. Но последњег тренутка смртна казна је замењена са 25 година рада у логору и поново су почела нечовечна мучења и неподношљива страдања. Само Божја помоћ је дала снаге матушки да издржи до краја.

Матушка је целог живота била строга подвижница и чак за време боравка у логорима, упркос бедној храни и тешким условима живота, трудила се да пости. У дане Великог поста њој су нарочито давали само масну храну, а она је вадила месо из супе и пила једино сам буљон.

Изашавши на слободу, 1960. године, Лидија Атанасијевна се замонашила, а 1974. је била пострижена у малу схиму са именом Серафима. Чувши 1990. о појави прве легалне парохије у Суздаљу, која није подчињена Московској патријаршији, већ је под јурисдикцијом Руске Православне Заграничне Цркве, мати Серафима је без одлагања дошла из Вјатке, где је живела, у Суздаљ. Ускоро се око ње формирала монашка општина, која је 1994. преименована у женски манастир посвећен новопрослављеном светитељу Јовану (Максимовичу). Мало пре смрти мати Серафима је примила велику схиму са именом тога великог светитеља Заграничне Цркве. У недељу, уочи деветог дана по упокојењу схиигуманије, након литургије у цркви Св. Цара Константина у Суздаљу, епископ Теодор Борисовски (Владика Руске Православне Аутономне Цркве назване „Суздаљска група) са амвона је објавио духовно завештање матушке Јоване, у којем говори о свом животу.

Суздаљски верници су веома поштовали матушку као истинску подвижницу и молитвеницу, исповедницу Христову. У свом тестаменту матушка позива све да у првом реду чувају истиниту веру и да не одступају ни пред каквим страдањима и недаћама.

ИЗ ДУХОВНОГ ЗАВЕШТАЊА СХИИГУМАНИЈЕ ЈОВАНЕ

Наша општина, руковођена духовником, јеромонахом Серафимом, бившим житељем драндског манастира, свето је чувала традиције и завете патријарха Тихона. Ми се нисмо укључили у Сергијевску патријаршију, нисмо приклонили вратове наше под духовни јарам руководиоца те организације. Истина Православља је била најважнија за нас.

Штета је, што многи нису успели да примете у Сергијевској цркви квасац „обновљенческе“ јереси, префињену духовну прелест, сродну оној, којој су се у своје време подвргли св. Никита Новгородски и преподобни Исакије, затвореник печерски. Плодови те јереси су довели вернике до духовне равнодушности, млакости. Само код јарко распаљене ватре може се угрејати и осушити одећа. Код ватре која тиња, осим дима који штима очи и смрада, ничега другог нема.

Основана од стране Стаљиновог саучесника, митрополита Сергија, његова Московска патријаршија само гуши, нагрђује духо-

вно, озакоњује безакоње. То пролази неприметно, капљицу за капљицом духовног отрова излива она у сазнање православних људи. Јер, психолошки треба сломити њихов духовни имунитет, припремити их за примање Антихриста. Унутрашње се замењује спољашњим. Сетите се: вера у лаж и бесовску прелест уништава (св. Игњатије Брјанчанинов). Што чешће можете сећајте се речи св. апостола Павла: „Зато што не примише љубав према истини – да се спасу, зато им Бог шаље заблудну делатност, да поверују лажи“ (II Сол. 2 10–12). Нека се не испуне речи ове на нама!

Вечан спомен почившим у Богу духовним наставницима нашим – јеромонаху Серафиму, јеромонаху Тихону, монаху Марку, јереју Михаилу, схиигуманији Лаврентији са сестрама. Своју убеђеност и преданост истинама Православља они су мени завештали. Наша општина се састојала од око 200 људи, и како је било тешко после смрти јеромонаха Серафима наћи истинске пастире, Господ их је слао. Заиста, на нама су се испуњавале Његове речи: „Тражите и наћи ћете, куцајте и отвориће вам се“. Не кријем, са великим опрезом и страхом сам дошла у Суздаљ, тражећи духовника за нашу општину. Затим су дошле сестре и сви они, који су били наши истомишљеници. То су били наши први незаборављени часови драгоцене молитве у храму, украшеном светим иконама. Пред иконостасом и царским дверима, код гробница светих угодника и чудотворца суздаљских. Какву је срећу Господ послао нашој општини и мени на свршетку земаљског живота! Шездесет седам дугих година ми се нисмо усуђивали да пређемо праг храма, бојећи се да се не спојимо са сергијанском заблудом. И ето, милостиви Господ ми је одредио не само да посетим Богоспасајем град Суздаљ, већ и да останем овде и извршим послушаније стављено на моја плећа – да будем игуманија у обитељи светитеља и чудотворца Јована Максимовича. Не занемарујте молитвено правило, ревнујте за Православље, чувајте спомен светих новомученика наших, пазите на обитељ нашу. Не скрећите ни десно ни лево. Идите путем, који нам је Господ завештао, он ће вас довести до вечног живота у Царству, које нам је Бог обећао.

КРАЉИЦА ПОЉСКЕ

На Јасној Гори, близу града Ченстохове, налази се католички манастир у коме се чува древна икона Пресвете Богородице, Ченстоховска, названа Краљицом Пољске. Многи мисле да је икона католичка, али њена историја сеже у древну прошлост. Постоји мишљење да је она дело светог апостола Луке. Предање је везује за Јерусалим и још прецизније, за Сионску горницу, одају у којој је одржана Тајна вечера и у којој је Дух Свети сишао на апостоле.

Када је Јудеју напала римска војска под вођством Веспасијана и Тита, 66–67. године, желећи да уништи политичку самосталност Јудеје, хришћани, плашећи се разарања Јерусалима, благовремено су се склонили у местанце Пелу, у планинама. Ту су пренели и ову икону и са осталим светињама сакрили је у једну од пећина. Св. царица Јелена је 326. године дошла из Константинопоља у Јерусалим ради поклоњења светим местима. Тамо је пронашла животворни Крст, а на дар је добила ову икону. Понела је са собом у престоницу и поставила је у дворску капелу. Око 500 година је ова икона боравила у Цариграду. Боравивши касније у Галичу, Бугарској, Моравској и Чешкој, коначно је стигла до Русије. Пренео је руски кнез Лав, познат као оснивач града Лвова или Лемберга. Постављена је у Бјелски замак, где се о њој старало грчко свештенство, а ту се и прославила многим чудима.

Касније је југозападна Русија покорена од Пољака и ова светиња је припала глави пољске државе, Владиславу, кнезу Ополском. У то време, у те крајеве су ушли Татари и опколили замак Бјелз. Кнез је наредио да се изађе са чудотворном иконом на градске зидине. Татари гађајући стрелама замак, погодили су икону Мајке Божје. У тај час, из ране на лицу Богомајке потекла је крв. Трагови се виде и данас. Тада се на татараре спустила нека густа магла, од које су почели да умиру у великом броју. Страх их је обузео и решили су да напусте опсаду замка. Након тога, кнез Владислав је пожелео да пренесе икону Богородице у Силезију (Шлеску) у свој замак Опољ, као мање опасно место. Све је било припремљено, кад је у кнеза и његове најближе ушао неки непојмљиви страх. Владислав је пао на колена и молио се у недоумици. Те ноћи, у сну је имао виђење: чуо је глас који му је заповедао да пренесе чудотворну икону на Јасну Гору. Он је тамо подигао манастир и 1382. године пренео је у њега лик Пресвете Богомајке, давши га на чување католичким монасима Паулинског реда.

Кроз неколико година обитељ су напали хусити (следбеници Јана Хуса). Опљачкавши ризницу, хтели су узети и икону Мајке Божје. Већ су је и изнели и поставили на припремљено возило, но коњи се нису могли померити с места, што је ражестило хусите. Један од њих је у бесу бацио икону на земљу, а други је мачем ударио њен лик. Истог момента их је стигла казна Божја. Први је на месту умро, а другом се осушила рука. И други пљачкаши нису прошли боље. Неки су помрли, а неки ослепели. Тако је св. обитељ, изгубивши земаљско, пролазно благо, била утешена остатком највећег блага, свете Богородичине иконе.

Половином XVII века, када је на пољски престо сео Јан Казимир, шведски краљ Карл Густав X, наследник Христине, заузео је Варшаву и Краков и освојио скоро целу Пољску. Први пораз његова војска је доживела код манастира на Јасној Гори. То је охрабри-

ло Пољаке. Они су створили конфедерацију, названу Тимоведска. Војводства су се ујединила да би пружила јачи отпор окупаторима. Краљ Јан Казимир, вративши се из Шлеске у Лвов, објавио је манифест, којим своју државу поверава покровитељству Мајке Божје, назвавши је пољском Краљицом. Захваљујући помоћи Русије, рат се завршио 1656. године, поразом Швеђана.

У Русији, било је много копија ове чудотворне иконе, које су се попут оригинала, прославиле чудима. Пред њом су налазили исцељење болни од тифуса, грчева, болести грла и језика, тешких рана, негде се прославила зрачењем необичне светлости, а у граду Соколу у саборној цркви налази се икона коју је Мајка Божја сама насликала. У Петроградској Казанској саборној цркви налази се икона чудне историје. Када је руска војска, 1813. године заузела ченстоховску тврђаву, старешина и братија манастира поднели су на дар генералу Сакену верну копију чудотворне иконе. Император Александар I Благословени украсио је светињу богатом ризом са драгим камењем и поставио је у Казанску цркву, код леве певнице, испред олтара Рођења Пресвете Богородице. Пред њом је горело неугасиво кандило. Спомен ове иконе православна црква слави 6/19. марта.

МОШТИ АЛЕКСАНДРА СВІРСКОГ

Управа Александрo-свирског манастира је од дана, када су у обитељ враћене св. мошти преподобног Александра, добила мноштво писама са молбама за частицу моштију светoга. Епископи из разних крајева Русије, Белорусије и Украјине засули су писмима обитељ. Митрополит Петроградски и Ладoшки Владимир благoсловио је игумана манастира, о. Лукијана за ово свeто дело. Већ при првом покушају да извади частицу, игуман је био запањен, а имао је и зашто. „Очекиваo сам да видим компактно, чврсто ткиво, но уместо тога, на резу који сам учинио копљем, видео сам под слојем коже, боје воска, снежно бело и меко ткиво,“ – прича о. игуман, „у анатомском музеју ВМА показали су ми како изгледа сасушено људско тело ставивши пред мене цеваницу. Кост је са свих страна била обложена слојевитим чврстим ткивом, које је личило на пресован картон. Жиле и васкуларно ткиво сачували су се у виду чврстих кончића, који су личили на комадиће узице. Боја сувог ткива цеванице била је жута и са спољне и са унутрашње стране.

Монахиња Леонида, у свету кандидат биолошких наука, хистолог, тумачи са научне стране изглед и стање свeтих моштију, што је нарочито изненадило научнике. Мошти су сачувале изглед свeтеља у моменту представљења, што се не може постићи никаквим начином стручног балзамовања. У том случају ткиво тамни и чврсте, а овде је сачувало снежно белу боју, растреситост. Појаву су

проучавали специјалисти хистолози и закључили су да је ово необичан случај, који се не може објаснити њиховим знањем. Један антрополог каже да је тело цело, монолитно, које није било подложно труљењу, боја је боја воска. Други научник, анатом, каже да је лице светитеља очувано као живо. Кожа лица глатка и еластична, светле боје. Зато се не треба чудити зашто су, у време кампање одузимања моштију, 1919. мошти преп. Александра биле назване воштаном лутком. Један стоматолог је задивљен очуваношћу ткива лица и десни. Ова очуваност телесних остатака и дала је могућност иконографском испитивању, како су то учинили и приликом првог откривања моштију, 1641. године. Лик је упоређен са више икона и представа светог и закључено је да одговара, јер иконе датирају из шеснаестог века. Бела боја која се указала на стопи светитеља приликом почетка испитивања, видљива је и данас. Из стопала тече миро, чији мирис се осећа у храму још од откривања моштију и пчеле долазе на тај мирис. Доласци пчела су забележени видео-камерама.

Преподобни се родио 1448. и добио име пророка Амоса. Од раног детињства избегавао је игре, смех, псовке. Учење му није ишло, те је након молитве једном, у цркви, добио тај дар. Кад наврши 19 година родитељи су одлучили да га жене. Он кришом оде на Валаам где је седам година био послушник. Тамо је неретко био почитаву ноћ го до појаса, прекривен комарцима, удубљен у молитву. Тек се 1474. замонашио и добио име Александар. И родитељи одоше стопама сина и завршише живот у манастиру. Преподобни се повуче на једно пусто острво, где је продужио своје духовне подвиге. Бежећи од света, који га је почео посећивати, повуче се у једну шуму. Касније му дође и брат и замонаши се. Био удостојен видети св. Тројицу у виду тројице светлих људи. Молитвом побеђиваше демоне. Окупи око себе мноштво монаха и као игуман одликовао се смиреношћу. Са молитвом на уснама престави се преподобни 1533. године. Као свеца почели су га поштовати већ 1547. године када му је и служба састављена. Петнаестак његових ученика прославила је Црква због богоугодног живота. А светитеља је ето прославио сам Господ нетрулежношћу његових земних остатака. Спомен му се слави 30. августа и 17. априла по старом календару.

О КАНОНИЗАЦИЈИ ЦАРА МУЧЕНИКА

Председник синодалне комисије Московске Патријаршије по питању канонизација, митрополит Крутички и Коломенски Јувеналије, саопштио је да ће питање канонизације руског императора Николаја II и његове породице бити разматрано на јубиларном заседању Архијерејског сабора у августу. Он сматра да ће одлука бити позитивна. Овај архијерејски сабор РПЦ поводом 2000 година

хришћанства протећи ће крајем лета у храму Христа Спаситеља. Велико освећење храма, који ће поново постати катедрални св. храм престонице, одржаће се уочи празника Преображења Господњег. Митрополит је изјавио да ће главна тема о којој ће се расправљати бити канонизација сабора новомученика и исповедника руских, пострадалих за веру у XX веру. У последње време на сваком заседању Свештеног Синода поименце се проучавају спискови, које достављају епархије РПЦ. Упоредо са новомученицима, додао је митрополит, лику светих биће причислен и низ других подвижника вере.

Новомученике и исповеднике руске је Руска Загранична Црква причислила лику светих још 1981. године.

Питање Цара самодршца било је у Русији табу. Сада, његове иконе већ налазе своје место у православним храмовима, све је више људи који се пред њима моле или их целивају. Све је више заинтересованих који трагају за истрагама Соколова или сведочењима генерала Дитерихса. То, што се открива истина, добар је знак за Русију: њен Цар је био и још је, у лику небесног заступника. То је мистички акт покајања: онај, кога су убили, кога су се трудили да направе предметом исмејавања, као и да скрију сваку истину о њему, сада је признат за светитеља. Цар је символ свете Русије. Да он није свргнут и убијен, не би могли убити ни једног свештеника, ни једног мирјанина. Он је био Првомученик у Цркви Новомученика. Клевете на Цара били су покушаји оних, који су желели да Руси престану да буду Руси.

За прослављење светитеља потребна су два услова: ПОШТОВАЊЕ ВЕРУЈУЋИХ и ПОСМРТНА ЧУДА. До сада су изашла четири зборника чуда Царских Мученика, припрема се за штампу и пети, а поток сведочанстава не пресушује. И коначно, чудо са иконом, која точи благоухано миро, од 7. новембра 1998. до данас. У литији на Царев рођендан прошле године, чудо су видели поклоници којих је било око пет хиљада. Икона се носи из храма у храм, испуњавајући својим мирисом целу Цркву. Сматра се да се ово дешава, да би људи схватили да царско Христово помазање остаје на Цару, иако је свргнут са престола. Многи расправљају о његовој абдикацији као главној препреци за канонизацију, а овде сведоче небеса. Овим чудима биће посрамљени многи. Шта после свега рећи? Да ли треба хиљаде људи прогласити поремећенима? И, међу мноштвом чудесних знамења, којима је Господ до сада прославио Угодника свога, треба ставити акценат и на два велика, заиста пророчка чуда. Прво је чудо хришћанске породице, Цркве у малом, уочи разарања милиона породица, и чудо хришћанске законите власти уочи блиског доласка на власт „човека безакоња“, антихриста.

Породица Цара била је икона православне породице. Везани љубављу међусобно, били су једна љубав, једна душа. Цареубиство

је имало много разних циљева, међу њима и уништење породице. Троцки је писао тридесетих година: – Опет је Русија постала буржоаска, опет је у њој култ породице! Они су хтели уништити породицу, јер је она мала Црква, да би на тај начин остварили уништење целе Цркве. На породици почива и морал и држава.

Символично, убијен је Цар са породицом и његове верне слуге. Они су били симолом Русије. То је било уништење Русије, свих верних Цару. А затим су се трудили да побију оне, који су их знали, да би уништили сећање.

Комунистичка колективизација је лишила индивидуалности руски народ, а сада, у још горем степену, наступа поживинчење народа кроз узакоњење најизопаченијих грехова као норми. То, што се данас дешава у Русији, распад породице, морала и државе, непосредан је резултат непромишљеног и неокајаног злочина 1918. године. Данас, кад уништење породице доживљава врхунац, Царева канонизација окупља народ у једну породицу и тиме се блудни син враћа оцу своме.

Неко може да каже да је данас касно говорити о канонизацији. Богу је све могуће. Као што се распао татарско-монголски јарам, као пољско-шведске инвазије, у моменту када се мислило да је са Русијом свршено, и данашњи јарам „златног телета“ и навала лажи на Русију распашће се само силом Божјом. Канонизација Цара биће историјско чудо. На крају XX века, када борба са злом ступа у нови период, народу руском се даје од Бога неодољива духовна подршка.

Канонизација Цара даје духовну подршку верујућим, јер значи да је цела лаж XX века пропала, отпала као трула, а открила се истина. Прослављење Царево биће победа над тамним силама антихриста, које су победиле Русију 1917. године. Стрељањем Цара као да је одступила благодат од Русије. Народ, који је био као дете које има отворене очи и чисто срце, одједном је подлегао злу које га је окружавало, уништавало. И све исмејавање са „Царем Николашком“, његово помињање током деценија, само је доказ да је спомен на Цара подсвесно живео у срцима чак и његових гонитеља.

„– Зашто ме ни о чему не питаш?“ питао је ава свог ученика. „– Довољно ми је да те гледам!“ одговорио је он. У лицу Цара је благодат Божанственог спокојства. Гледајући његову фотографију, може се смрити. Чак и у прогонству у Сибиру, његов лик се није променио. Његово лице говори само за себе. Оно је благообразно, просветљено. Он је очувао дечју чистоту. Код царске породице није било глуме, ничег извештаченог. Ту није било лукавства, ликове као да је радио иконописац. На Западу, иконе Царских Новомученика већ одавно заузимају своје место на кућним олтарима и по црквама.

Покажите Царево лице детету и оно ће благотворно деловати на његову душу. И народу, након канонизације, биће враћен осећај

чистоте. Деца осећају срцем, њих не можеш преварити. И поред свега протеклог, још је жива детиња душа руског народа. А лице Царево има пуно заједничког са ликом Христовим.

ЧУДА У ПРАВОСЛАВЉУ

У оквиру VIII Божићних образовних предавања одржана је у Русији и дводневна конференција чије теме су биле: научни и богословски аспекти испитивања Торинске плаштанице и чудесна знамења у Православној Цркви. Основни циљ је био да се привуче пажња јавности на та питања. Први дан, посвећен плаштаници био је богат излагањима стручњака. Прво испитивање ове светиње било је 1898. год. када је она била први пут фотографисана. А тек 1978. њу је први пут испитала група експерата. Установљено је да је плаштаница оригинална. Неко је назвао плаштаницу Јеванђељем од Исуса Христа.

Други дан био је посвећен чудесима која су се дешавала у Русији. У XX веку било је два периода масовних чуда дотле невиђених у историји Цркве. Први период односи се на почетак-средину двадесетих година у време најжешће антицрквене кампање. У то време целе области биле су захваћене „епидемијама“ (бољшевички израз) мироточења, обнављања икона и крстова, чак и позлата на куполама. Може се претпоставити, да је Господ хтео да покаже своју присутност и да ојача веру, поколебану навалом ратујућег атеизма. Други период почиње почетком деведесетих година (преломни момент у историји Русије) и траје до данас. Од 1991. почиње једно за другим, низ саопштења из разних крајева Русије о иконама које точе миро, сузе па чак и крв, као и које се обнављају. Битно је нагласити разноликост спољашњих манифестација тих чуда. Она се дешавају у дане поста, особито Великог, на празнике и у дане празновања тих самих икона. Бивају у храмовима, манастирима и домовима благочестивих мирјана. Ове историјске чињенице имају огроман духовни значај. То је јавни глас Божји, који се обраћа целом руском народу. Након десет година јавност се труди да проникне у та чуда, да схвати духовно значење, да сагледа резултате, плодове. Много је случајева да је одређено чудо ојачало веру, довело покајању, изазвало прекрет у животу. Али, није дошло до општег препорода народа, а код верника се јавља навикавање на то.

На крају конференције, иницијативна група предавача Руског православног универзитета, која је пре годину дана са благословом црквених власти приступила систематској обради података о чудима која се дешавају у наше време, обратила се присутнима са молбом да сви заинтересовани, ко год жели да помогне и схвата важ-

ност тога, да сарађују на тај начин, што ће слати саопштења о чудима која се дешавају.

Овде се треба сетити и сличних чуда код нас, у првим послератним данима, када су се на прозорским окнима појављивали ликови светитеља, на домовима верника, па чак и на једном храму. Слично чудо поновило се и пре петнаестак година у једном селу у Србији, где су се ликови светитеља појавили на кућним прозорима, па чак и на једном школском кабинету (Тајна вечера). Но, на жалост, то је код нашег народа прошло незапажено, иако је вест емитована преко телевизије.

НЕРУКОТВОРЕНА ИКОНА ЦАРА МУЧЕНИКА

На путу из Кијева, где је тражио нову престоницу за растрзану међусобним несугласицама и раздорима Русију, 1155. године св. великом кнезу Андреју Богољупском се ноћу јавила Мајка Божја и указала на град Владимир. Уз то, она му је наредила да на месту, где му се јавила, подигне манастир. То место названо је Богољубово. Он је основао манастир, у коме је била његова резиденција. У њој је столовао скоро 20 година. Ту је 1174. мученички пострадао, а Црква га је причислила лику мученика и његов спомен се слави по новом стилу 17. јула. Ноћу уочи тога дана 1918. године убијен је и последњи руски император. И једним и другим убиством, ритуалним по карактерима, руководили су сатанисти из редова јеврејског народа. Руска историја је затворена у неки мистичан круг. И баш у том манастиру, у наше време, јавио се лик Цара мученика. У саборној цркви манастира, посвећеној Богољупској икони Богородице, на унутрашњем своду главног олтара, појавио се у црно-белом лик цара Николаја II. Лик се почео постепено осликавати, почев од 1998. године. До тада на том месту није се ништа видело. Храм је некада био потпуно живописан, но тридесетих година безбожници су поливали фреске киселином и мазали кречом. Сада је у току рестаурација, но у олтару скеле још нису постављене. Лик Царев се појавио на месту, где се обично приказује Господ Саваот, на трону. Опет са неким тајанственим значењем: на месту Цара небесног појављује се Цар земаљски, помазаник Божји... Упоредо са тим чудом, током три године у обитељи периодично иконе точе миро – њих више од четрдесет. Копије чудотворних икона (Богољупска, Тихвинска, Иверска, Казанска), распеће, иконе светитеља (Серафима Саровског, Св. Николе, Св. Пантелејмона, архангела Михаила). Миро се појављује на стаклу, чак и под стаклом у виду мноштва бисерних капљица. У лето кад је у обитељ била донета чудотворна икона цара Николаја (1999) која је авионом надлетела целу Русију, и када је положена на средину храма поред манастирске иконе, ова је истог момента

почела такође да лије миро, по дрвеном раму иконе потекле су густе мирисне капи мира. А пре две године, у кули дворца из XII века, из фреске, на којој је приказано убиство књаза Андреја, из његовог левог ока потекла је суза. Светитељ је плакао као жив човек.

Ако се вратимо у историју, у време свечаности посвећених 300-годишњици владавине дома Романових (1913), манастир је посетио Цар са породицом. Цар је обишао древни храм, кнежевску палату, помолио се на месту убиства кнеза Андреја Богољупског. Да ли је знао да га чека иста судбина? До Јекатеринбуршке Голготе остало је још пет година. И све, што се дешавало и дешава данас, има свој тајанствен, сакралан смисао. Због нас, ради нашег поправљања и уразумљења дешавају се та чуда.

Ж. Туцић

ИЗ ИСТОРИЈЕ КАНОНА НОВОЗАВЕТНИХ КЊИГА

Новозаветни канон се састоји од оних књига које је Црква почела да сматра апсолутним изразом њене вере и живота како су ови изражени у најранијем добу постојања Цркве. Ове књиге су писали апостоли и апостолски ученици, ма како да питање ауторства неких књига није увек било свуда прихваћено; а сама Црква је била Црква апостола, апостолска Црква.

Постојање и природа канона подразумева постојање Цркве. Овиме се жели рећи да *без Цркве не би било Новоџ заветџа*. Управо као што Нови завет изражава одговор (удовољење) апостола и њихових ученика Христу, тако и Црква изражава исти одговор (удовољење); међутим, *Нови заветџ је ѝлог Цркве*, док *Црква није ѝлог Новоџ заветџа*. Црква би могла проповедати, и стварно је проповедала, јеванђеље без поседовања Новог завета; но Нови завет не би могао настати независно од Цркве.

Заиста, имамо неколико апостолских Отаца који се нису користили писаним јеванђељима. И доиста, они су се позивали на усмена предања исте оне врсте која су јеванђелисти забележили. Ово значи да су се ови рани Оци Цркве разликовали од јеванђелиста степеном своје блискости према најранијим предањима, а не у степену свога односа према њима. Ту приближност, блискост према предању у раној Цркви су опазили они људи који су се односили према списима апостолских Отаца као према свештеним списима, или су већ њихове ауторе називали „апостолски мужевџ“ (apostolici). Међутим, касније се запазило да се апостолски Оци првенствено доводе у везу са 2. веком, а писци канонских књига са првим веком. На оваквој основи су апостолски Оци били искључени из канона. Међутим, очигледно је да се не може повући оштра линија раздвајања између њих, осим утолико да новозаветни списи одражавају апостолско доба, док познији списи то не чине.

Обрађујући питање канона Новог завета, морамо почети с неким негативним исказима. Први, најранија хришћанска Библија није садржавала Нови завет. То је био Стари завет, обично читан на

грчком језику, и често тумачен у светлу једног броја апокалиптичких списа који нису свуда прихватани као канонски. Тако Јудина посланица садржи цитат из апокалипсе Енохове (ст. 9) и алузију на неку изгубљену књигу познату као Вазнесење Мојсијево. До средине 3. века, хришћански писци су често сматрали ове списе за ауторитативне. Разлог што је Стари завет сматран за једино канонско Писмо био је, наравно, тај што су га Христос и његови апостоли сматрали таквим; веровали су да је у Христу испуњен Стари завет, на који се првенствено гледало као на пророчанство. Други исказ, Нови завет као целина почео се сматрати канонским доста времена након почетка хришћанског покрета. У почетној фази постојала су усмена предања, поред књига разнородног ауторитета; но није било Новог завета какав имамо данас.

Мало је теже рећи у којем историјском тренутку је настала идеја да се хришћански списи сматрају канонским. Уколико можемо направити разлику између списа и њиховог садржаја, могли бисмо рећи да је садржај одувек био ауторитативан, премда облик којим су изражени није био толико важан. На пример, ап. Павле очигледно сматра своје посланице значајним и очекује да се хришћани држе онога што он каже; али, он о њима не говори као о свештеним списима. С друге стране, када Апостолски сабор у Јерусалиму разшири окружницу (посланицу) (Дап 15, 22–31), њу је тешко разлучити од њеног садржаја; и одлука коју та окружница садржи почиње речима: „Јер угодно би Светом Духу и нама“ (Дап 15,26). Слично томе, Откривење Јованово је стварно Откривење Исуса Христа преко његовог анђела Јовану; оно садржи благослов онима који „чувају“ оно што је забележено, и проклетство онима који додају или одузимају од његовог садржаја (Отк 1,3). Јасно је да писац Откривења сматра своју књигу равноправном са свештеним списима; другим речима, држи је за Свето писмо.

Ако потражимо неког раног хришћанског писца за којег су Павлове посланице биле на истом нивоу што и свештени списи, наћи ћемо га у писцу II Петрове. II Петр 3,15–16 вели да дуготрпљење Господа нашег треба да држимо за спасење – „као што нам и љубљени наш брат Павле по даној му мудрости писа – као што говори о овоме и у свима својим Посланицама, у којима су нека места тешко разумљива, која неуки и неутврђени изврћу, као и остала Писма, на своју сопствену пропаст.“ Значајна ствар у овоме је текстуални имплицитни смисао: 1) Павлове посланице се сматрају за саборне (посвуда), упућене свим хришћанским заједницама, као и сама II Петрова посланица; 2) његове посланице се скупљају и сматрају Списима, и 3) међу њима су Пастирске посланице, јер се дуготрпљење Господње које води спасењу спомиње у I Тим 1,15–16. До тог времена – ма које да је – посланице ап. Павла су сачињавале барем срж (окосницу) Новог завета.

Ми, свакако, не можемо бити сигурни да је „развој“ канона настајао свуда на исти начин у исто време. Не знамо ништа више до рећи да су 1) већ у 1. веку сви хришћани сматрали јеванђеља и посланице за ауторитативне; 2) тек повремено су о њима говорили као о Светом писму; и 3) присуство или одсуство речи „Писмо“ је делом плод и случајности.

Ако хоћемо да ограничимо своје закључке на овај начин, можда нећемо изнаћи да је Маркион био таква изразита личност, каквим су га историчари Цркве учинили. Тачно је да је Маркион, искључен из Цркве 144. г., одбацио ауторитет Старог завета и њега надоместио са своја три корпуса: 1) *Анџиџезе* (збирке старозаветних одељака, за које је нашао да имају контрадикције у посланицама ап. Павла, код Луке, или – понекад – чак код Матеја); 2) *Јеванђеље* (и то Лукино, али без оног што је сматрао интерполације); и 3) *Ајосџол* (десет релативно нејеврејских посланица ап. Павла). Маркиона је импресионирала новина хришћанства, и он је желео да га одвоји од свеза са Старим заветом и јудаизмом. Он се дивио ап. Павлу као апостолу који је стварно разумео Павлово учење о Исусу. Из тог разлога одбацивао је друга јеванђеља тада у оптицају, као и добар део Лукиног јеванђеља, за који део је сматрао – на књижевној основи – као неку врсту интерполације у аутентични спис.

Научници су понекад мислили да је Маркион створио Нови завет. Зацело, он је дао подстрек тенденцији да сачини списак ауторитативних књига из којег су се имале искључити оне књиге без ауторитета. Не изгледа да му имамо благодарити и на идеји о канону, већ на самом делу стварања канона који је Црква већ дала. У 2. веку имамо аналогне покушаје. На пример, пре настанка Валентиновог гностицизма, христолошко учење није било свуда брижљиво разрађено и формулисано; касније, пак, хришћански писци су пажљивије изражавали своја схватања. Треба претпоставити да Маркион, тако, није толико формулисао канон колико приморао православне хришћане да пажљивије користе аутентичне књиге које су већ поседовали.

Па и пре Маркиона сусрећемо хришћанско интересовање за порекло новозаветних књига. *Папије Јерајолски* нам говори о Марковој намери да сачува сав традирани материјал који је знао, као и о Матејевом сакупљању „Господњих изрека“, било које врсте и порекла. Понекад се претпоставља да Папијево довођење у везу Марка са ап. Петром потиче услед његовог читања I Петрове, где се Марко спомиње као Петров син („Марко син мој“, 1 Петр 5, 13). Знамо да је Папију била позната I Петрова. Али оно што не знамо јесте да док говори о Марку као Петровом тумачу, Папије је ограничен на оно што је могао добити из ове посланице. Вероватно је било мало хришћана који би могли рећи шта се у ствари догодило.

Ово интересовање за историјску чињеницу можда није била главна брига првих хришћана; међутим, то је била стварна брига.

У ствари, када упоредимо Маркионове идеје са Папијевим и других сувремених хришћана, може се рећи да се први пут сусрећемо с проблемом који се стално појављивао кроз хришћанску историју. С једне стране, имамо доста чињеничног Папија с његовим сасвим једноставним схватањем рада јеванђелиста као о бележницима или сакупљачима; с друге стране, имамо Маркиона, с гледиштем да су дело јеванђелиста Луке интерполирали истински заступници јудеохришћанства. Истинско и аутентично јеванђеље, по Маркионовом гледишту, треба да се опорави, излечи изостављањем из Лукиног јеванђеља оних одељака које су јудаисти били додали. И сад, ако бисмо запитали Маркиона: „Како знаш да су ови одељци интерполације?“, одговорио би нам да је питање доста сложено. Прво, постојало је аутентично, нејеврејско јеванђеље о Исусу, незабележено него традирано – и кварено – од стране апостола – Јевреја. Затим, пошто је јеванђеље већ било кварено, било је понављања овог јеванђеља у учењу ап. Павла. Могло би се претпоставити да ап. Павле није био сасвим непријатељски настројен према јудејству; али ова идеја, тврдио би Маркион, има разлог у облику у којем су преносене посланице Павлове. И њих су јудаисти такође интерполирали. Једино је Маркион био у стању да освежи, обнови то истинско, аутентично јеванђеље Исуса и ап. Павла, а што се налази у његовим, Маркионовим списима.

Разлика између Маркиона и других православнијих писаца није била само у томе да је он био дуалистичнији од њих; управо је он инсистирао на уједначеном богословском гледишту које би се извело из његове слике о Христу и његове слике о ап. Павлу, док су други били спремни да се суоче с тешкоћама које је задавала много сложенија слика о оба двојици. Отприлике у ово доба, хришћански писци, као *αἰολογεῖται* *Јустин*, говорили су о јеванђељима као о „успоменама апостола“ и признавали четири јеванђеља која су писала двојица апостола и двојица апостолских ученика. Јустин ништа није учинио да разреши тешкоће, проистекле постојањем различитих јеванђеља, али он је барем желео да узме на се ризик у питању. Слично су и други хришћански писци прихватили не само посланице ап. Павла које је и Маркион признавао, него, поред њих, и још четири њих – Јеврејима, I-II Тимотеју и Титу. Ми чврсто држимо, као и први хришћани, – и није потребно доказивати – да је све њих написао св. ап. Павле. Ми данас осећамо да кад су ове данашње канонске посланице ап. Павла сабране у зборник, оне не могу одразити целокупно учење ап. Павла, као што ни јеванђеља не могу изразити целокупно учење Христово. Неки Маркион не би могао рећи да је „управо тачно ово учио ап. Павле“ и покушао да конструише динамичну теологију на сасвим једностраној теологији. Ако би се

све садржало од хришћанског канона у данашњем Новом завету, то би значило да и хришћанска теологија нема више шта да каже.

И заиста, понекад су православни узнемирени када неке хришћанске заједнице користе ову или ону канонску књигу искључиво, будући склони да друге књиге уклоне из канона. На пример, *Монтијан*, оснивач „новог пророштва“ средином 2. века, учио је да је он лично Параклит (Утешитељ) обећан у Јовановом јеванђељу. Тада су хришћански критичари упоредили Јованово јеванђеље са синоптицима и порекли апостолско порекло Јовановог јеванђеља. Међутим, њихово гледиште није било свуда прихваћено. Црква у целини је одолела искушењу да сузи канон услед тога што су неки користили само неке делове Новог завета.

С друге стране, биле су границе преко којих се при одбацивању канонских књига није могло прећи. У 2. веку су настала *апокрифна* јеванђеља, апокрифна Дела апостолска, посланице, чак и апокалипсе (Откривења), обично написани у име неких апостола, а скоро увек су одражавала особена гледишта. Хришћани нису сместа одбацивали таква дела уколико су била блиска књигама сматраним за канонске. Кад је био у питању такав спис као што је Томино јеванђеље, недавно пронађено у коптској верзији, они уопште нису били спремни да га одбаце. А притом су били свесни да све садржано у том јеванђељу, ма колико било блиско оном што је сматрано ауторитативним предањем, има особити гностички прелив.

Пред крај 2. века није више постојало питање о томе шта је срж Новог завета, барем не међу оним писцима који су у своје време и касније сматрани православним хришћанима. Била су четири јеванђеља, нити мање нити више. Међутим, доказивања св. *Иринеја* (око 180. г.) по овом броју јеванђеља нису уверљива. Он вели да треба да постоје четири јеванђеља јер има четири животиње у Откривењу и што има четири краја (стране) света. Али и сама слабост аргумента може претпоставити да доиста није било потребно доказивати ову ствар. Даље, у Иринејевим списима сусрећемо се са првим опсежним навођењима из Дела апостолских и пастирских посланица. Кад су ове књиге коришћене, могла се повући балансирања слика о ап. Павлу и о раној Цркви; није било потребно ослањати се једино на посланицу Римљанима и Галатима, и пасти у Маркионове чељусти. Услед обухватнијег Новог завета у употреби, било је могуће развити обухватнију теологију, која би узела у обзир учења изложена у таквим књигама као што су I Петрова посланица и I Јованова посланица и Откривење. Свети Иринеј је прилично користио Откривење и писао да је св. Јован имао виђења „практично у нашем сопственом времену, крајем Домицијанове владавине“. Отуда је, по његовом мишљењу, Нови завет одражавао широки опсег хришћанског мишљења, па и у погледу времена, јер је садржавао књигу писану крајем 1. века (Откривење Јованово). Уз то, св. Ири-

неј је *Пасѿир* Јермин (сигурно) и I посланицу Климентову (вероватно) сматрао свештеним списом. Чињеница што није спомињао посланицу Јаковљеву, Јудину и II Петрову даје претпоставити да за њих није ни знао, јер је он, иначе, желео што шири опус књига, према унутар граница апостолске вере.

Ђутање св. Иринеја о овим књигама, и проблематична употреба посланице Јеврејима, присиљава нас да размотримо гледишта о посланици Јеврејима, о саборним посланицама и о Откривењу Јовановом у раној Цркви.

ПОСЛАНИЦА ЈЕВРЕЈИМА

„Канонска“ историја посланице Јеврејима је нешто конфузна чињеницом да, док су је многи рани хришћански писци користили, неки други су мислили да овакву каква није написао ап. Павле. Прве јасне трагове о овој посланици налазимо у Климентовој посланици Коринћанима, написаној крајем 1. века; но Климент не каже одакле наводи. С друге стране, учење Римљанина Јерме (почетак 2. века) противречи учењу посланице Јеврејима, и отуда се Јерма не може сматрати апсолутно ауторитативним.

Иринејева гледишта (око 180. г.) нису сасвим јасна. Он зацело алудира на посланицу Јеврејима (1,3) кад вели да је Отац створио све „Речју силе своје“ (*Проѿив јереси*, 2,30,9); али ово је једина јасна алузија у његовим списима, и он говори о хришћанском „жртвенику на небу“ (4,18,6) на такав начин као да жели показати да не жели ослонити се на оно што посл. Јеврејима говори о тој ствари. Према Јевсевију (Цркв. ист., 5,26), он је користио посл. Јеврејима у књизи „разних расправа“; према Стефану Гобару (6. век), држао је да ап. Павле није написао посланицу. Ово је било и римско гледиште: посл. Јеврејима се није налазила у Мураторијевом зборнику, а нису је прихватили св. Иполит, Гај и Новицијан. Исто је било и афричко гледиште. Тертулијан је цитирао посл. Јеврејима само једном, а цитат приписује Варнави (*De pudic.* 20). Ваистину, први западни писац који посл. Јеврејима сматра канонском књигом био је Иларије Поатјески (умро 367. г.).

С друге стране, посл. Јеврејима су високо ценили у Александрији и другде на Истоку. Пантен (2. век) је сматрао да ју је ап. Павле написао анонимно, будући да је упућена Јеврејима којима би он могао бити подозрив. Ова теорија не објашњава стилске разлике између посл. Јеврејима и других Павлових посланица, и св. Климент је предлагао да је ап. Павле написао посланицу на јеврејском језику и да ју је Лука превео на грчки. Ориген је даље развијао ово гледиште сматрајући да су или Лука или св. Климент – оба, по Оригеновом мишљењу, ученици Павлови – имали на уму Павлове идеје, но изра-

зили их својим стилем. Ориген није био спреман да донесе коначан суд. Рекао је да *једино Бог стварно зна ко је њисац њосланице Јеврејима*. Овај недостатак у прецизирању одражава се у Оригеновим списима. Обраћајући се другом ученом човеку, он критикује оне који „одбацују посланицу као да је није написао ап. Павле“, но у својим сопственим радовима понекад посланицу приписује ап. Павлу, а понекад не. Познији источни писци сматрају посланицу Павловом.

На Западу је постојала знатна збрка крајем 4. века. Филастрије Брешњијски (умро 397) држао је посл. Јеврејима за Павлову, али не и за канонску; с друге стране, афрички сабори држани 393. и 397. прихватили су каноничност „тринаест посланица апостола Павла“ и „од истога, једну Јеврејима“, правећи на тај начин разлику али не и различитост. Августин је цитирао Јеврејима као Павлову посланицу у својим списима пре 409. г., но после ове године он је наводи једноставно као „Посланицу Јеврејима“. Можда је њега упливисао Пелагије, који је у ово доба објавио своје коментаре на Павлове посланице, и међу њих није био унео посл. Јеврејима. Проучавања овог питања су настављена до данас. Међутим, Картагински сабор је 419. г. говорио о „четрнаест посланица апостола Павла“, и после тога то питање није проучавано до протестантских сумњичења у многе ауторитете, па и у каноничност неких новозаветних књига. (Проф. Е. Чарнић је докторирао у Атини на питању адресата ове посланице, као и с тим у вези њене аутентичности.)

САБОРНЕ ПОСЛАНИЦЕ

У најранијем периоду за који имамо податке – други век – хришћански писци су користили само I Петрову и I Јованову посланицу (премда се понекад II Јованова сматрала делом I Јованове). Ово се одражава и у 3. веку код св. Иполита, Новацијана и св. Кипријана, и код Оригена, који спомиње сумње око других саборских посланица, али не око ових (тако исто и Јевсевије, поч. 4. века). Још касније, само ове две саборне посланице прихватају Диодор Тарсијски (умро око 394) и Несторије (умро 451). Челтенхамов списак, који одражава северноафричку употребу око 360. г., прекорачује најранију праксу јер уврштава у канон I–II Петрову и I–III Јованову.

Мураторијев зборник (око 180. г.) уноси Јудину посланицу и I и II Јованову; он каже да „неки међу нама волели бисмо да смо прочитали Откривење Јованово и Петра“, али не спомиње I Петрову. С друге стране, и св. Климент и Тертулијан, пишући отприлике у исто време, прихватају Јудину посланицу, I Петрову и I–II Јованову.

Потпунији списак можемо добити из Оригенових списа, јер је он прихватио свих седам саборних посланица, али је изразио сумње у Јаковљеву, Јудину и II Петрову, као што је то чинио његов обожа-

валац Јевсевије. Међутим, већина грчких писаца 4. века нису имали сумњу у неку од ових посланица, и њихово мишљење је било преовлађавајуће и на Истоку и на Западу, осим у Сирији.

Сиријско гледиште, као реаговање на пораст канона, одражено је у спису „Учење Адајево“ и у списима Афрата и св. Јефрема Сиријског, сви из средине 4. века. Сходно њима, није била прихваћена ни једна саборна посланица, а истовремено су подгреване сумње у један списак канонских књига око 400. г. и у списима Теодорита Мопсуестијског. Чак и у 6. веку је грчки путник Козма Индикоплевит делио ово гледиште.

Посреднички став је заузимао св. Јован Златоуст, најпре патријарх антиохијски а затим цариградски (умро 407. г.), као и Теодоров ученик Теодорит Кирски (умро 458): саборне посланице су Јаковљева, I Петрова и I Јованова. Исто гледиште се одражава у сиријском преводу Светог писма познатом као Пешито, а који помиње Козма.

ОТКРИВЕЊЕ ЈОВАНОВО

Откривење Јованово су високо ценили скоро сви писци 2. века које знамо, премда кад су га монументални користили у подршку својих идеја о предстојећем доласку Царства Божјега, неки хришћани у Малој Азији и у Риму настојаше да се ова књига одбаци. На Истоку, св. Климент Александријски и Ориген прихватили су га као канонско дело; Ориген га је „демитологизовао“ обрађујући га алегорички. Његов ученик Дионисије је нашао да је књига тешка за употребу, јер су је цитирали припадници учења о хиљадугодишњем царству. Стога га је анализирао путем литерарне критике, примећујући разлике у стилу, речнику и мислима између њега и Јеванђеља и „Посланице“ Јованове. Литерарне разлике су показивале да су у питању била два аутора, и пошто је ап. Јован написао јеванђеље, Откривење је написао неко други. Био је спреман да Откривење задржи у канону. Тврдио је, међутим, да пошто његов аутор није апостол, то његово дело не поседује апостолски ауторитет Јовановог јеванђеља. Слично томе, Дионисије би рекао да је посланица Јеврејима инфериорна Павловим посланицама, а Марко и Лука Матеју и Јовану.

Ова врста разлучивања значи да се „апостолски“ канон ствара унутар новозаветног канона. Све новозаветне књиге су ауторитативне, али су неке ауторитативније од других. Сви хришћани нису били вољни да праве такве суптилне анализе. У 4. столећу, Откривење су одбацивали сви источни писци изван Александрије; западни сиријски писци нису га прихватили до 5. века; источни сиријски писци, колико нам је познато, никад га нису прихватили. Па и у 9. ве-

ку многи хришћани грчког говорног подручја и даље су имали сумње у ову књигу.

ДРУГЕ КЊИГЕ

Тако смо досад видели да је по питању посланице Јеврејима, саборних посланица и Откривења Јовановог опажан дуготрајни процес оклевања који је претходио рецепцији. Другим речима, за многе хришћане чак у 4. и 5. веку Нови завет је био знатно мањи од нашег. С друге стране, нарочито у Александрији, већи број књига је читан у почецима хришћанства а да касније нису сматране делом Новог завета. Оне књиге, које ми обично сврставамо међу списе апостолских отаца, биле су нарочито запажене, обично стога што су сматране да су их писала лица споменута у Новом завету. Тако је св. Климент Римски држао да је *Дигахи* (Учење Дванаесторице апостола) свештени спис; и он и Ориген су гледали на писца *I Климентове посланице* као да је то Климент којег ап. Павле помиње у Филипљанима 4,3, а на писца *Пасџира* као на Јерму у Римљанима 16,4. Апокрифне књиге су понекад читане у цркви или су иначе сматране за ауторитативне. Око 190. г. Серапион Антиохијски је имао муке како би потиснуо тзв. „Петрово јеванђеље“, а неки тајанствени фрагмент који је недавно пронашао проф. Мортон Смит наводи како св. Климент тврди да је у Александрији постојало „тајно Марково јеванђеље“. И Иполит и Ориген су користили „Дела Павлова“.

Током времена и с развојем већег критичког слуха, сви овакви списи су одстрањени из Новог завета. Крајем 2. века се уочило да је писац *Пасџира* Јерма, на пример, живео много после новозаветног доба, а да су „Дела Павлова“ била сачињена не као историјски спис већ као поучно читиво. Отуда је један од критеријума био *историјска ауџентичност*. Други критеријум је био *правоверност* (ортодоксија)писа, не у крутом смислу, какву су нудили апокрифни списи (смеш-не смеш), него у смислу базираном на средишњим новозаветним списима. У вези са ова два била је *аџосџоличност* као трећи критеријум. Поред ових, постојао је критеријум *традиционалне уџоџребе*; такође и овај критеријум је природом био историјски и богословски. Био је историјски јер је стајао у вези са истраживањима по књигама које су рани хришћани уствари читали; био је богословски у смислу који се претпоставио: да ови рани хришћани не би користили неправославне (неортодоксне) књиге.

Међу појединачним личностима заслужним за историју новозаветног канона можда је најзначајнији био *Јевсевије*, епископ *кесаријски* у Палестини поч. 4. века. Његово основно начело било је исто као и његових претходника: богослужбена *уџоџреба Црквом*

појоградумева каноничносћ. Следећи Оригенову схему, Јевсевије је сврстао, класификовао књиге које су полагале право да буду канонске, овако: 1) „признате“; 2) оспораване; и 3) „подметнуте“. Очигледно да је много лакше било сврстати књиге у прву и трећу категорију неголи у другу. Прва група је обухватала: четири јеванђеља, Дела апостолска, 14 посланица ап. Павла (укључив посл. Јеврејима), I Јованову, I Петрову и Откривење. Трећу групу сачињавали су ови списи: Дела Павлова, Пастир Јермин, Апокалипса Петрова, Посланица Варнавина, и Дидахи. Ови списи, мада и раније у употреби у Александрији и другде, одбацивали су Јевсевијево време. Што се тиче „оспораваних“ књига, њих су чиниле посланице: Јаковљева, Јудина, II Петрова и II–III Јованова.

Јевсевије зна да постоје разна гледишта о књизи Откривења: „Неки је одбацују, док је други рачунају међу 'признате књиге'“. Такође, неки су прихватили „Јеванђеље по Јеврејима“ (можда алудира на Оригена). Он лично га не прихвата, ништа више до ли јеванђеља приписивана Петру, Томи, Матији и другима, или Дела Андрејева и Јованова.

Јевсевијевој пажњи је избегла чињеница да је у Кесарији Оригенов канон био нешто мањи него онај у Александрији.

У исто време био је значајан и утицајан сведок постепене стабилизације канона. Према он није користио посланице: Јудину, II Петрову, или II–III Јованову, позивао се на збирку од „седам такозваних саборних посланица“ и често је цитирао из Јаковљеве посланице. И мада он лично није сматрао I Климентову посланицу канонском, знао је да су је неке цркве сматрале таквом; посланицу Јеврејима је прихватао као Павлову у сржи, мада ју је, по његовом мишљењу, писао св. Климент Римски.

Књиге које су најзад универзално сматране канонским јесу оне које је Јевсевије држао за „признате“ и „оспораване“. Оне су сачињавале Нови завет, канонске књиге, како их је навео св. Атанасије Велики у једном другом значајном спису, у својој Васкршњој посланици 367. године, ма како да су изражавана разнородна мишљења о релативном значају неких од тих књига, почев од 4. века па надаље.

Тако, очигледно су настала нека питања. Св. Атанасије наводи ове књиге, али су његови темељи процене доста слични Јевсевијевим, и ми не знамо да ли је ико до Јевсевије темељито истражио питање најраније употребе тих књига. Шта за нас значи питање ране употребе? Ко год чита Јевсевијеву *Црквену историју* може уочити празнине у његовим обавештењима да би могао донети мишљење да ли су или не новозаветне књиге читане у раном другом веку (на пример)? На ово питање се вероватно не може одговорити; но услед овога приморани смо да потражимо неки основ каноничности другде него што је то рана употреба, ма како да је она важна. Ми смо већ видели да први хришћани нису употребљавали критеријум апо-

столичности у крутом смислу, и зацело се на оне новозаветне књиге које обрађују апостолско доба као већ прошлост (нпр. Јеврејима и Јудина), или по другим основама чине се да потичу из познијег периода (нпр. II Петрова), – не може гледати као на управо апостолске.

Можда бисмо се могли задовољити с мање тачном дефиницијом, одредбом, у којој су спојени богословски и историјски аспект питања. Шта је то о чему говоре све новозаветне књиге? Ко је то о коме оне сведоче? Ако постављамо ова питања – о намерама и циљевима новозаветних писаца, можемо рећи да су *новозаветне књиге оне које сведоче о Господу Исусу Христу и о Божјем делу ошкривења, искушења и спасања у Њему*. Штавише, морамо поћи мало изван ове опште дефиниције; морамо разматрати питање времена, блискости догађају и догађајима о којима писци говоре. Новозаветни писци јесу они сведоци о Христу и о оним делима Божјим, људи који стоје временски најближе самим догађајима. Овиме се не мисли рећи да је старина књиге најважнија, и то управо најважнија. Да је Понтије Пилат био написао извештај о неким подривачким радњама у Палестини, тај његов извештај не би ушао у Нови завет и сачињавао његов део. Али се жели рећи да Нови завет не може садржавати списе који говоре првенствено о збивањима у другом веку и још позније. Под-апостолско доба је било време када је написана већина новозаветних књига; из њега потичу јеванђеље Марково и Лукино, и посл. Јеврејима и Откривење Јованово. Али хришћани који су сачували новозаветне књиге и сачинили канон нису најзад хтели да унесу у канон, рецимо, I Климентову посланицу, јер обрађује првенствено стање на самом крају 1. века.

Оваква разматрања су важна приликом одређивања шта садржи канон Новог завета и зашто је управо такав његов садржај. Још једном морамо констатовати да је *канон био и јесте дело Цркве*. Да није било Цркве, не би било канона, јер су канонске књиге оне које је Црква одабрала да би их очувала као изразе и пројаве своје вере, живота и рада у најранијем добу њенога живота.

ДОДАТАК

МУРАТОРИЈЕВ ФРАГМЕНТ

... на којем је био присутан, и тако их забележи. Трећа књига је јеванђеље по Луки. Овај Лука је био лекар кога је, после вазнесења Христовог, Павле повео са собом, пошто је био изучавалац права (?). Писао је у своје сопствено име и према своме гледишту, премда лично није видео Господа у телу и отуда (описао догађаје) колико год је био у стању да (их) дозна. Отпочео је своју приповест, од рођења Јовановог. Четврто јеванђеље, Јована, једног од ученика. Кад

су га његова сабраћа ученици и епископи молили, рекао је: „По-стите данас са мном за три дана, и оно што ће се открити некоме од нас, рецимо један другом“. Исте ноћи откривено је Андреју, једном од апостола, да сви они имају да потврде да само Јован треба да забележи све под својим именом. И отуда, иако се различити почеси подучавају у неколико књига јеванђеља, то не прави разлику у вери верујућих, пошто се једним водећим Духом све ствари објављују у свима њима, што се тиче рођења, страдања, васкрсења, живота с његовим ученицима и његовог двоструког доласка, првог у понижењу и усамљености, који се збио, и други у царској моћи... и славан, који треба да дође. Зашто је, онда, вредно пажње ако Јован тако стално излаже свако питање, рекавши о себи: „Што видесмо очима својим и чусмо ушима својим и рукама својим додирнусмо, ове ствари написасмо вам“? Јер тако он исповеда себе не само као очевица и слушаоца, него и као писца свих чуда Господњих, по реду.

А Дела свих апостола писана су у једној књизи. Лука укратко обзнањује „племенитом Теофилу“ да се неколико догађаја десило у његовом присуству, како то он јасно показује изостављањем страдања Петровог, а и одласком Павловим из града на путу за Шпанију.

А саме посланице Павлове чине јасним, онима који желе да схвате, које посланице је послао и из којих места и с којим разлогом. Писао је пре свих Коринћанима, забрањујући расколе и јереси; затим Галатима, забрањујући обрезање; онда сасвим друго Римљанима, износећи домострој свештених списа и показујући да је Христос њихово основно начело. Није нам потребно да о њима разматрамо појединачно, пошто сâм блажени Павле, држећи се упутства свог претходника Јована, пише поименце само на седам Цркава, следећим редом: 1) Коринћанима, 2) Ефесцима, 3) Филиплјанима, 4) Колошанима, 5) Галатима, 6) Солуњанима, и 7) Римљанима. И док ради карања постоји друга Коринћанима и Солуњанима, ипак се једна Црква признаје као распрострањена широм света. Јер и Јован, мада пише на седам Цркава, ипак говори свима. Али Филимону једна и Титу једна и Тимотеју две биле су забележене из нежности и љубави, да буду у уважавању код саборне Цркве ради уређења црквене дисциплине. У оптицају су једна Лаодикијцима и једна Александријцима, обе кривотворене у Павлово име због Маркионове јереси, као и многе друге које се не могу примити у саборну Цркву; јер није у реду да се мешају жуч и мед.

Извесно се посланица Јудина и две које носе Јованово име прихватају у Саборној (Цркви), као и Премудрост коју су забележили Соломонови пријатељи њему у част. Ми исто прихватамо само Апокалипсисе Јована и Петра, које неки од нас не бисмо читали у цркви. Али Јерма је написао Пастир сасвим недавно, у наше доба, у граду Риму док је његов брат Пије заузимао епископску столицу цркве града Рима; и зато, док њу треба читати, до краја векова, она

се не може читати у цркви народу, било међу пророцима (чији редови су потпуни) или међу апостолима.

Међутим, ми не примамо уопште ништа од арсиноитског (египатског) Валентина или Милтијада, који су такође саставили нову књигу Псалама за Маркиона и, уз њих од Василида, азијатског оснивача Катафријана (?).

Преведено из *A Historical Introduction to the New Testament* by Robert M. Grant, New York 1972, pp. 25–40.

протођакон Радомир Ракић

ДУХОВНИ ЖИВОТ

ИЗ ДНЕВНИКА ДЕЧЈЕГ СКЛОНИШТА СВ. НИКОЛЕ „БОГДАЈ“ У БИТОЉУ

(које по својој милости према деци основа Епископ Охридско-Битољски Николај)

12 – I – 1936. недеља.

Чекали смо водоосвећење и народа се већ доста сакупило, али наше деце још нема из цркве са мати Саром. Јавише да долази Преосвећени, и заклепаше у клепало (клепало је служило нама уместо звона). Срела сам га у цркви, код басамака.

„Гле, ево сестре Наде, а што си се ти дигла, болесна си?“

„Да дочекам Вас, боље ми је.“

Хоћемо ли ми чекати децу вашу? – запита неко од свештеника.

„Не, нећемо чекати, народ давно чека, ми да почнемо, они ће доћи“, рекох.

„Да почнемо одма, – рече Владика, – ми се журимо.“

Деца су стигла већ пред крај. После водоосвећења, Преосвећени рече народу:

„Хајде да приклонимо колена, и да се сви помолимо, има у Битољу много болесан један мали човек.“ И Владика први клече и наслони чело на руке, на десни угао стола. Са великим усрђем молио се са народом „за Јањића“.

После кропљена водом, Владика рече да деца одма излазе из цркве, јер је много народа, и боји се да се патос не провали. Кад је по свршетку Владика ушао у трпезарију, где су деца већ седела за столовима, приђем и запитам, да ли је ово било намењено за Шекерџијевиће (директора Француско-српске Банке). А Владика, мало љутито што га то питам, одговори: „За једнога мога пријатеља.“

„Ја питам зато, што је долазила његова мати, и молила да се овде помоли (мо) за његово здравље. Она је сањала, да јој је Св. Никола казао: „иди у моју кућу, и узми моју воду, и носи твом сину и оздравиће. Прекини са лекарима и лековима.“

„Јеси јој дала водицу, кад је била?“

„Јесте, дала сам јој.“

„Јеси ти разговарала са њом?“

„Ја сам разговарала, мени је ово казала. Ја сам записала.“

„Све може Господ, ако хоће. Он је већ ослепио. Запаљење мозга, шта има горе“, рече Владика, много ожалосћен. Па се осврте и додаде: „Могоао би неко да му и од ове данашње водице однесе.“

„Јесте, однеће му једна жена, његова рођака, зато је дошла.“ Владика прошета међ’ децу између столова, много нерасположен.

„Шта имају данас за ручак?“

„Купус рибанац и по пола јабуке. Претекле нам јабуке од Божића, од Јефтића смо добили.“

„Е! Добро, добро“ – би Владика задовољан што ће леп ручак деца добити. И седе и сам за сто, код малих девојчица, до муслиманки – у зачелје. Сетисмо се да Владика хоће да проба дечију храну, и брзо пожурисмо са сипањем. И заиста, Владика седе и руча са децом.

„Е, купила си им земљане чанке и дрвене кашике, баш добро“, рекао је прво кад је ступио у трпезарију, чисто обрадован овим.

Владика је покудио децу да нису били мирни у цркви, особито велике девојчице. Ово ми је ужасно тешко пало.

Преосвећени погледа кроз прозор у двориште, и упита:

„А од куда ти ово јагње?“

„Добили смо из Цапара, од м. Марине.“

„Па шта мислиш са њим? Шта ће ти?“

„Не знам, Преосвећени, шта Ви кажете, м. Марина није знала.“

„Сирото јагњенце, само. Хоће да тугује овде, као сестра Нада за Београдом.“

„Ја не тугујем за Београдом, Преосвећени, ни мало!“ Владика се осмехну. Остави децу да доврше ручак, а сам се диже.

„Збогом децо, рече, па добро да слушате ову сестру Наду. Како они тебе зову? – упита ме Владика тихо. „Сестра Надо“, рекох. А Владика се насмеја кроз нос, и понови: „Сестра Нада“, нешто премишљајући прећутно. Упутили смо се к’ водици.

„Хајде Надо, јеси ли оно забележила?“ – рече када је иш’о водици, некако журно. Владика погледа на мене, и виде да ја не разумем питање.

„Исток, јеси ли обележила?“

„Опростите, нисам. Нисам излазила. Кад идући пут дођете, биће забележено. Слала сам по компас, па нисмо добили.“

Владика показа незадовољство и нестрпљење, и оћута.

„Да ти не озебеш, рече, ти треба да лежиш.“

„Ја лежим, сад сам се само дигла.“

На повратку од водице, рекох да сам поручила пумпу да покријемо бунар (воду за трошак, бунар у који је упала девојчица). Владика приђе бунару, и чуђаше се опет чуду и милости Божјој.

„Каку си ти то пумпу поручила? Треба ти да видиш, оче Гавро, шта је она то поручила. То не зна сваки да направи, треба онака, као ми што имамо.“

„Дрвену сам пумпу поручила, код доброга мајстора, има само двојица у Битољу што праве. Ја сам се распитала, који је бољи.“

Владика је се много журио.

За оцаке, рече Владика да су добро озидани, као што је мислио, и био је задовољан што смо то одма извршили. На излазу ми опет приметити, да не озебем, али је време било топло и сунце.

„Давно нас нисте обишли“, приметих пратећи га ка колима.

„Па пре три дана сам био“.

„Од Бадњег дана,“ рекох.

„Е, а мени се чини скоро сам био“.

13 – I – 1936.

Пумпа је данас готова и намештена.

Исток је обележио геометар Г. Бистрин.

Данас нам је сестра Аспасија донела, умесила *две велике њеј-сије њеј* (пита од ораја „Василија“, у очи наше нове године и Св. Василија). Мет’ла је пару. Први комад смо наменили кући. Други Деда Владици, а остало поделили деци. Деца су добила у кесе као и за Божић, тако и за нову годину, и понела кући, да буду на тај празник са својима. Пару је добио ове године Бранко Станковић у свом комаду. (Онај побожни дечко).

15 – I – 1936.

4 *марамце* добили смо од оца Калиста.

1 *жен. кошуља* из Сливнице

3 *џара чарџа*.

16 – I – 1936.

Теџлица мега од комшике Марице Рада Николића.

Чула сам да ће Преосвећени ићи у Охрид, и бојећи се да га нећу више видети на дуже време, писмом сам га позвала.

Владика је заиста по подне дошао. Ишао је прво на водицу, и седео на гробу на сунцу подуго. Ја нисам излазила, јер сам сасвим промукла. Мати Сара је била са њима. Преосвећени је наредио мати Сари да јагње пошаљемо у ман. Христофор на чување, да га обележимо. Пумпа је се много допала Владици.

„Још је лепша, него што сам је ја замишљао“, рекао ми је после у соби. „А Ви сте се бојали, шта сам ја поручила. Видели сте и кору има, лепа је.“

„Бојао сам се ... да те не преваре мајстори“, каже Владика. (А у ствари, бојао се од нечега београдског, модернога, док Владика воли старинско). Кад је Преосвећени дошао горе, срела сам га у

цркви. И кад пође к мени у собу, он погреша врата и уђе у собу до мене, код Крстине, стан чувара Глигора.

„Шта је ово?“ застаде Владика.

„Изволте код нас, изволте Деда Владико, уђите“, каже Кристина.

„Можемо и овде“, рече Владика упитно, и по својој урођеној пажљивости да никога не увреди, не хте натраг. Уђосмо код Крстине. Мати Сара донесе слатко, а Кристина скува кафу. Са Преосвећеним је био један стари грчки свештеник, отац Петар.

„Ето, остарио је у Битољу, а није још никад био овде, па сам га довео и допада му се. Кажем му, ето ту нек да једно 10 хиљада, па да учини себи задужбину, да начини цркву у Богдају“ шали се Владика.

„Опростите што сам Вас звала, али ето, ја не могу до Вас, па сам се бојала отићи ћете у Охрид. Имате ли мало времена да Вас питам?“

„Па ето, ту сам. Питај шта желиш.“

„Како мислите да прославимо Св. Саву?“

„Дому је слава Св. Никола, а ово да споменемо нечим. Скувајте деци жита. Они ће ићи у школе своје да славе, неће ти ту ни бити. После ручка их пусти, они имају некакве игранке тамо.“

„Хоће ли деца да уче тропар Св. Сави?“ питам.

„Не знам, он је тежак. Него мени се учини да је ђакон сад овде. Иди га Кристина зови, да му кажем.“

Отац ђакон уђе збуњено.

„Дошао си да учиш децу. Редовно да долазиш. Кажи, јеси ли ти ђаконе био војник?“

„Јесам, Преосвећени.“

„Хоћу да ову децу научиш да лепо иду у реду, да знају кад им кажем: по један, по два, по три, по четири. Како кад треба. Кад стоје у цркви, па полазе кући, гледам како школска деца заокрећу, а не умеју само 'на лево круг' и да излазе. Оћу да наша деца сваки ред знају, *да буду најбоља од све деце*, да буду свима за пример. Кад им се нешто дели, да лепо прилазе, по један. Да знају реда. Јеси ли разумео?“

„Јесам, Преосвећени.“

„Слушај Ламбра, да научиш нашу муслиманску децу неку песмицу, види нешто што ти хоћеш, нешто из природе или шта хоћеш, да не буду они одбачени. Они ти не певају?“

„Па, ово су тропари.“

„Јест, јест, научи их нешто.“

„Хтела сам да Вас питам, Преосвећени, од кога желите да узимамо песмице за децу? Хоћете ли Змај Јову Јовановића?“

„Узми најбоље.“

„Хтела сам да Вас питам, кад да иду монахиње у цркву?“

Владика се уозбиљи.

„Па увек кад могу. Кад оне хоће. Немој ти да им спречаваш, пред Богом би одговарала.“

„Не спречавам им ја. Ја кад сам здрава, остаћу увек код деце, да оне иду. Увек ћу их заменити. Али кад сам сад болесна, напуштају децу. Ономад сам се и љутила мало. Мати Сара је ујутру отишла, без да се и јавила, деци нема ко да изда доручак, ни ко да се моли са децом. Сестра Даница је у кујни, приставља ручак. А деца су сама. Ја лежала.“

„Оне морају да иду у цркву. Монахиње морају своја правила да одржавају. То и јесте било (узрок) што се оне нису свиделе оним београдским госпођама. Што су оне монахиње, и што морају да се придржавају својих монашких правила, а оне су од њих друго захтевале.“

„Да, али ми не можемо ову децу да напуштамо. Ми смо овде због њих. Ко ће са децом?“

„Па видећемо, ако не иде са монахињама, ми ћемо узети неке побожне жене, македонке. Има их овде много у Битољу. Има их (овде много) које само црквом живе. Ти познајеш њих, па гледај неку нађи.“

„Ето, можете овде основати ђаконисе, што сте желели. Да оне овде буду“ – рекох. А Владика нешто тихо рече, и као да би могло.

Осетила сам мали неспоразум, и због своје потпуне промуклости и физичке слабости била сам немоћна да ово у правој боји изнесем. Ипак, покушах.

„Мати Сара* је добра монахиња, али је она права монахиња и мисли само на молитве – а ја само на децу.“

Владика ме погледа озбиљно.

„Да, она је права монахиња и има неподељену љубав према Христу. Тако и треба.“

„Ја се њој дивим, Преосвећени, она је сва монахиња. Ја се од ње учим и она је врло добра.“

„Да, ти се њој дивиш“, прекиде ме Владика, и није желео даље да чује. Узео је под своју заштиту монаштво и није хтео да слуша ништа, што би могло да дирне и повреди ове. Чисто му се ражалило. И као за себе, исприча: „Шта монахиње трпе и како живе, како се муче за Господа. У Велики пост по једанпут на дан једу. Воду не смеју да пију без благослова игуманије, воћку не смеју да поједу, без благослова. Која би то београдска госпођа могла да поднесе? Како монахиње умеју да трпе и подносе.“

(А ја помислих, има и у Београду жена, које свој тешки и црни крст саме и ћутке мученички носе).

* Монахиња Сара (Ђукетић), мудра и сналажљива, касније је била игуманија ман. Љубостиње, Ђелија и Копорина. Упокојила се у ман. Копорину 1964. г. (прим. приређивача)

„А за Празнике, ко да објашњава деци?“ упиташ.

„Можеш и ти. А може и ђакон.“

„Ја сам мислила да је боље монахиња, а мати Сара неће.“

„Неће она, то ти можеш. Како учитељице предају веронауку. За то немој да ми тражиш свештеника – они су много заузети.“

„Не мислим свештеника.“ Нешто је се споменуо Вел. пост.

„Како мислите да постимо Велики Пост?“

„Па ја мислим да се пости као што треба. Цео пост без масла (уља), само суботом и недељом запржено. Је ли Оче прото, како ти мислиш?“

„Цео пост, тако, тако треба, и код куће деца тако посте, све без масла, само суботом и недељом (на уљу).“

Ја нисам била никад ово ни чула, па мада сам ћутала, и да ми је било све једно, мора да сам била зачуђена, кад се Владика мени благо обрати, и упита: „А ко кува овде код вас, ја и не знам?“

„Сестра Даница“, рекох.

„Кажи јој да тако ради, да узме пшенично брашно и да мете у тигањ у воду да размути, и тим зачини јело. То је дивно, као да је запржено, тако је укусно. Нека тако ради.“

„Она тако и ради. Ја знам, то је укусно, и моја је мати тако спремала.“

„Ја опет не знам. Ја тако мислим. Али, ја нисам никад неговао децу... Ја знам само како се душе спашавају људске, и из блата извлаче.“

„Где је најбоље да наша деца стоје у цркви?“

„А где су до сад стајала?“ запитала Владика.

„Ја сам их водила горе, мати Сара их води доле, и још не знамо једно место.“

Преосвећени промисли и рече да тражимо место од старешине цркве Оца Стојана.

„То он нека одреди, да не каже што му се ја мешам. То је његов посао. Питај о. Стојана. А ко има да се моли, горе је најбоље. Ја у Охриду у цркви Св. Николе одем горе да ме нико не види, стојим целу службу и најпријатније ми је. А ја народ видим.“

„А сад хајдемо мало код тебе у ћелију, мати Саро, да видим како ти живиш“, рече Владика, кад сретне мати Сару на басамацима. Она весело, обрадована пође, отрча и отвори своју ћелију. После ми је увече причала, да је Владика питао о правилу, држи ли? Да не напушта! Нека иде у цркву кад год може. Које књиге има, питао је. Има ли лампу и свеће и т.д. Из њених одговора видео је да је међ нама у ствари слога, и да јој у свему излазим на сусрет. И ја сам њој испричала цео наш разговор.

Па ипак, ово први пут оста ми тежина, после посете Владичине, док сваки други пут, само радост.

18 / 5-I-1936. на Крсїовдан.

Око 10 сати, или 10 и по, деца су дошла из школе и седела на учењу, кад су забрујали неки чудни звуци у доњем предсобљу. Чујем из своје собе да деца радосно повикаше, и сјури се мноштво ножица низ дрвене басамке. Сиђем и ја низ друге басамке, и шта видим: Деда Владика окружен децом. Пред Преосвећеним стоји његов ђакон и држи на бакреној полузи цео ред звона, осам разних по величини, од великог до малог. Владика стоји, и бакреним чекићем лупа по звонима и изводи неку мелодију. Деца почеше да скачу од радости и да се смеју.

Деда Владика и сам радостан колико и деца, и даље лупа по звонима и сија од весеља.

„Хајде, на! Пробај сад ти“, рече Владика, и даде једном детету. Затим другом и трећем. Деца су лупала весело, задивљена звуцима.

А Преосвећени пође уз басамке, и запита:

„Како је сестра Нада? Ево је... Како си? Ево деци мало разонођења. Пошли смо у Охрид, па смо ето мало свратили.“

„А мени се цело јутро слуту да ћете Ви свратити.“

Владика се весело насмешу и приђе икони. Запалисмо свеће. Деца се сакупише сама на молитву у ред на своја места, Владика запева тропар Св. Николи, и деца сва у један глас весело прихватише и оно што нису овде учила, знала су, и све је било складно.

„Сад ми морамо да пођемо, журимо се“, рече Владика, и не желећи да се поздравља, насмешу се и рече: „Збогом децо“, и оставивши нас крете.

„Кажите: збогом Деда Владика, хвала и сретан пут!“ рекох, а сва деца сложено узвикнуше овај поздрав. Владика застаде и окрете се деци:

„А, јел они знају где ја идем?“

„Не знају“ рекох, па се окретох деци и казах им: „Иде Деда Владика да крсти језеро, у Охрид!“

Владика се је журио, насмешу се пријатељски деци, и не хте ништа да им каже сад.

„Поздравите децу у Охриду“, довикивала су деца, док је Владика силазио низа басамке.

„Немој да силазе“, рече Владика, и пожури да оде. Али деца сва изађоше са мношћом на балкон, да отуд још једном виде Деда Владика, и да му захвале. „Сретан пут Деда Владика!“, викали су сви сложено као један, за мојим речима.

„Хвала за звона!“

„Збогом, Деда Владика!“

„Дођите скоро!“

„Хвала за звона!“

„Збогом, Деда Владика!“

„Живео Деда Владика! Живео!“

„Живеоооо!“

А Деда Владика, кад га је зид заклонио од деце, диг'о је у вис своју патарицу и изнад зида је њоме махао деци, и одговарао на њине усклике. А деца, све су скакала од радости и викала, све док није ауто са Деда Владиком замакао за угао, из кога је Деда Владика весео махао деци руком. Тако се весело расташе Владика и деца, и не може се знати, ко је био веселији.

20 – I – 1936.

Ман. Св. Арх. Михајла из села Лисолај – 2 к. свињске масџи од старог Јефрема примили и поделили на 4 сиромашне породице наше деце – за ускршње покладе, да омрсе кућу.

22 – I – 1936.

Видим у воћњаку новом, који сад пазаримо – Преосвећени са свештеницима. И пођем им на сусрет. На самој огради, сретох их. Преосвећени је био весео.

„Е, за ову клупу баш ти хвала“, рече Владика прилазећи да седне на нову клупу код водице. И заиска чашу за Водицу. Отрчаше да донесу.

„Јесте ли купили нешто имања?“

„Јесмо. Нешто смо узели. Колико смо могли.“

„Ако, колико је Бог дао, доста је.“

„Тако и јесте“ рече Владика. Било је тихо и сунчано. Чули су се петли. Владика послуша са уживањем њихову песму.

„А имате ли ви петла?“ – „Немамо“.

„Како се лепо овде чује. И код мене се у митрополији чују петли, али не овако.“

Разговор се водио о превлачењу камена о зидању око водице. О месту, где да буде црква. Исток су имали обележен, али нам исток косо сече имање, мало је незгодно тако постављати цркву. Владика једнако посматра, како би се окренула и поставила. Пио је водицу, и опет похвалио: „дивна водица“. Уми се мало, и гледаше и говораше како да буду басамаци до саме Водице: „да може свако да завати, и мала Јованка да може да сиђе и завати.“

„Запамти те како показујем, можда ја нећу бити ту када се гради, ти Оче... запамти и ти Надо, запамти и ти брат Димитрије, овде да почну, и тако да силазе до водице. Бели, од камена басамаци (да буду).“

Говорили су о кубету, о покривању водице. „На осам стубова да буде“, рече Преосвећени. Када смо пошли ка кући, запитам:

„Како сте на путу прошли у Охриду, био је леп дан, па говоримо да је морало бити дивно на плавом језеру.“

„Добро је било, леп је дан био, и брзо смо се вратили. Истога дана, на Богојављење. Због тих гостију из Београда (због отварања нове пруге). Хтедох да доведем неке министре овде, да виде Скло-

ниште, па нисам. Сетио сам се да деца нису ту, па шта ће. Ишли смо аутомобилима у ова села околна, да тамо виде.“

Кад је се Владика успео горе у цркву, приђе звонима и поче чекићем ударати неку мелодију веселу.

„Гле, како су их овде лепо наместили. Звоне ли деца? А радују ли се? Јел’ и муслимани звоне? Пустите и њих. А волиш ли ти Јованка муслиманке?“ запита дете, које трчаше за њим.

„Не волим муслиманке.“

„Како не волиш? Треба да их волиш, оне су добре.“

„Она не зна, Преосвећени, шта то значи муслиманке.“

„Не зна? Мислиш да она не зна“, рече Владика са предомишљањем, и гледаше на Јованку колицна је.

Стварно Јованка то не разуме. Она није одрасла овде, скоро је из Србије дошла, пре годину дана, и живела у манастиру. Сакупило се беше још наше домаће деце, и Деда Владика поче да разговара са њима, каже им. „И звона умеју да говоре. Имају у моме селу три звона, па ја питам децу, моје синовце, шта кажу ова звона, слушајте. Ови мали кажу: шта-ћу-је-сти--шта-ћу-је-сти--шта-ћу-је-сти, а ово велико каже: гра!“

И заиста, звона као да изговарају ове речи. Деца посташе весела, и сви се насмејаше.

„Хајде Драгољубе, оћеш ти да пробаш? Ево овако“, и опет показа. Дете се стиђаше, но ипак некако одкуца.

Владика приђе икони Св. Николе, као и увек, спусти нешто у касицу. Запаали свећицу, и отпева Св. Николи тропар и молитве. Па затражи столицу да седне ту „на чардак“ (у цркву). Рече да му је врућина у соби код мене. И живо посматраше одозго и премишљаше о будућем Богдају, како ће се развити и како ће изгледати. Како лишћа не беше по дрвећу, беше одозго све прегледно. Владика оста сам.

„Ходи, Надо, овамо. Седи. Де ми причај нешто. Како се овде живи?“

„Шта желите да чујете? За пушке су вам казали, да су нађене. Глигор направио у полицији узбуну, а оне све потрунуле и поломљене.“

„Ако, нека их носе.“

„Однели су. И баш беше ту онај турчин од кога је купљена кућа.“

„Не знам, да га нису ухватили?“

„Нису, али ако га злостављају, хтела сам Вас да молим да му помогнете. Људи су спремни за пут у Турску, иду ових дана, па нек иду. Мирни, добри људи.“

„Мирни су они и добри“, рече Владика гласом који значи: „не знаш ти њих.“ „Неће их ваљда дирати. Кад хоће да иду, боље нека иду.“

„Што ми је жао, што сам се јуче од тога турчина огрешила. Стоји он, па посматра пушке, а ја га питам: јел' ти жао што су ти потрунуле пушке?“

„А он шта ти каже?“

„Нису моје, ко зна чије су! А ја занета, нисам имала злу намеру, него знам колико свако воли своју пушку, и тако ми дошло.“

„Тако се ми често језиком огрешимо. Узми столицу, па седи овде, тамо имаш столицу.“

„Имам, хвала, али не могу да седнем. Незгодно ми.“

„Ма узми па седи, ниси ти још... (не рече Владика до краја), а ја нађох ниже столоче и седох. Нада Лазаревић донесе слатко (мед) и послужи.“

„Ето, и ово је Нада. Она се спрема за монахињу, ако Бог да.“

Владика је погледа и нешто као за себе проговори, не разумемо. Па се окрете Преосвећени прозору према коме је седео. Широко отвори очи и посматраше живо.

„Шта ти мислиш? Шта би још овде требало???“ (упита чисто радознано).

„Мислим, требала би једна велика трпезарија и кујна.“

„Е тако, Бог ти помогао! И ја тако мислим.“

„И радионица, радионица може да остане горе у садањој трпезарији“, рекох.

„Горе ће ти требати за госте, имаћеш госте.“ Владика се замисли и не рече до краја. „То је главно, за сад.“

„А доцније мислите ли интернат?“

„Не! Никако интернат! Што ме је онда намучила сестра Дара (Г-ђица Даринка Николић), кад је оно била о Ускрсу: па шта хоћеш, па шта хоћеш, хоћеш ли интернат, шта хоћеш? – Не знам ни ја. Ни ја нисам знао шта хоћу. Сад се показало да је ово најбоље. И најбоље је. Што већем броју деце хлеба дати. Мени се још ни једно дете у Битољу није пожалило да је без крова. Само да је без хлеба. За интернат много треба. Не можемо ми то. Него, ја тако мислим, црква и трпезарија, па да буду под једним кровом, у продужетку.“

„Као што сад градите у Жичи?“

„Е, јеси л' ти видела? Тако мислим. Па кад треба да се отвори преградка, и онда је као велика црква. И опет се затвори и црква остаје за себе, а трпеза оделита. Не знам, да ли би требао један ходник испред трпезарије, у стаклету?“ премишљаше и замишљаше. „Да то није скупо? Да не идемо у луксуз?“

„Није скупо. Само никако не знам, где би требали да зидамо трпезарију. Где црква да буде? Као ти мислиш за Исток? Незгодно долази, да ли мора на прави Исток?“

Ја сам о овоме питању све ћугала, сви су се договарали, а ја мислим ту је Владика, па нека каже. Али сад кад ме је запитао, рекох.

„Ја не знам. Али је мени то као светиња, да православна црква мора бити тачно окренута на Исток.“

„Јесте, јесте“ потврди сам.

„У Дубровнику сам видела православну цркву која није на Исток окренута, па је никако не могу онако да примим, све је у памети окрећем на Исток.“

„А видео сам Руси су правили, па није на Исток окренута.“

„Много би нам било потребно ово десно безвласно имање. То да добијемо.“

„Мислим да ћемо добити. Било би потребно. И оно лево морамо купити.“

„Једва чекам да се утврде границе, па да се оградимо. А хоћемо ли зидом? Као што сте били казали, два и по метра висок.“

„Зидом. Па да има у зиду онако удубљења, да могу да се сложе дрва, или да се седи и да се цвеће мете. Па свуда да поређате по зиду цвеће, да буде пуно саксија. Да се уче неговати цвеће.“

„А хоћемо ли леје поред зида?“

„Можеш леје. Само молим те, немој оне кругове, као гробчиће. То не могу да видим. У манастиру Пресв. Богородице код мати Сузане, направиле сестре кругове, а ја кад сам видео, кажем: ово одма растурај.“

„Нећемо кругове, леје ћемо, па између њих клупе. А хоћете ли да зидове мало озеленимо нечим пузавим?“

„Не знам, како хоћеш. А оно тамо камење што је до сада била ограда (на воћњаку) сад можеш да дижеш ако хоћеш, све је труло, зато.“

„Јесте, доста је труло. Али ја мислим може ово да издржи још 3–4 године. Док ми прво ово ново саградимо, па ће после ово морати да се мења.“

„Ја мислим да може. Само у трпезарији, ја Вас молим да променимо прозоре, тамо је била лоза на прозорима и све је потрунуло.“

Владика не одговори ништа.

25–I (12–I) 1936.

Преосвећени је дошао са још неким гостима, свештеницима. Хтео је да види и покаже децу. Али деце није било, деца су била у школи у то доба. Владика је био незадовољан и распитивао, кад ће доћи деца. Нешто је се омишљао, и све је говорио: „што их још нема? Ми морамо ићи, не можемо их чекати.“ Преосвећени сутра путује, и хтео је мислим да још једном види децу, и можда нешто да им каже. Кад смо их испратили до кола, пошло је и оно десетак дечице.

„Сутра је недеља. Кад их пуштате кући недељом?“

„Кад дођемо из цркве, свети се водица, затим ручају и одма иду.“

„Па то је рано, бар до једног сата их задржите овде.“

„Ја сам их пре до 4 задржавала, али од кад је мати Сара, она их одма по ручку пушта. И њима треба одмор и тишина, хоће да се моле и читају. Сад тако, а ја док оздравим, опет ћу их дуже задржавати.“

„А у коју цркву водите децу?“

„У Св. Димитрија. Ту нам је најближе.“

„Ми сад журимо у Богословију, на Славу. Па могла би и ти, од вас неко да дође. Ти дођи тамо, чика Живане“ – обрати се Преосвећени нашем сељаку чика Живану, који је као путник био код нас гост, из села је мати Сариног, и она га је задржала на конаку“ „као свог оца“ рече, „а Владичиног доброг пријатеља.“

Ишли смо на прославу Св. Саве у Богословију.

А по подне примисмо наредбу од Преосвећенога, да доведемо децу сутра у 8 у цркву Пресвете Богородице, а по том у нову народну трпезарију код Св. Петке, на прославу Св. Саве Женске Раденичке школе, где је Владика био домаћин славе ове године. Затим ће деца остати на ручку.

26 (13) – I – 1936. Негеља.

На Литургији деца беху мирна. Деда Владика их је поставио са леве стране по среди цркве, од амвона до иконе Матере Божије. Деца су стајала по узрасту, дечко и девојчица, и било их је око педесеторо. Преосвећени је служио, и беседио о љубави деце према Родитељима, и Родитеља према деци, о Св. Сави и његовим родитељима. И потрешен Владика беше, говорећи: „Овде има једно дете, које ми каза: ја немам ни Оца, ни Мајке. Имаш ти дете и Оца и Мајку на небесима, кажем му.“

Кад дечица добише нафору, пођосмо у Св. Петку, где ће нам Деда Владика бити домаћин на слави, и добијемо место лево уза зид, од публике до хора ученица Женске Раденичке школе. Пред нама беше астал са колачем и славском свећом, и кад домаћин весело ступи у салу пуну гостију, би задовољан кад погледа на дечицу, па им приђе и запита их гласно: „Одакле сте ви децо?“ – „Из Богдаја!“ би једногласан одговор, а Деда Владика се задовољно смејаше и дираше малу Јованку, која у дугом црном подраснику, са црном марамом побрађена и малим бројаницама у руци подсећаше на малу монахињу. Преосвећени се смејаше са њоме, поведе је на среду и шалио се говорећи:

„Пази, кака је! Ајде, умеш ли да правиш метаније, да добијеш благослов?“

Јованкици се још јаче заруменише округли обрашчићи. Застаде, па се окрете мати Сари и пружи јој своје бројанице: „Држи

ми.“ И сва постиђена, саже се, дотаче ручицама земљу и пружи ша-
чице:

„Благословите Деда Владика.“

Деда Владика се сав сијао од задовољства, док се сва публика
весело загледа у ову малу сцену, и такође се веселише и жагорише.

Домаћин приступи столу необично весео и припали Св. Сави
велику свећу, при чем му је необично сијало лице, како никад
Владику нисам видела, толику је радост имао у срцу.

У свом говору, Преосвећени изрази задовољство што се у овој
новој народној трпезарији прославља прва Слава данас, као и
задовољство своје што овде види поред све Битољске господе и
сиромашне, и сви су дошли да заједно прославе Св. Оца Саву, „као
и необичне госте, које ми овде видимо“ – показа Владика на децу, „и
ја ћу вас молити да преко програма дозволите њима да вам се пред-
ставе, који су и одакле су дошли.“ Преосвећени поведе за собом
децу насред сале у празан простор, па им рече: „Хајде сад кажите.“
И деца запеваше: „Ми смо мали битољчани, малишани, сиротани
кућа нам је баш на крају, у Богдају ка’ у рају, у Богдају,“ и даље целу
ову химну Дечјег склоништа у Богдају, коју им Деда Владика пева.

Публика је била задовољна, неке сироте жене су и оплакале,
које саосетише заштићену беду, и срећу ове дечице – сиротана из
Богдаја.

Деца су добро отпевала и добро у реду стајала све до краја.

А домаћин, кад се отпева химна Св. Сави и поче говор, погле-
да која су врата најближа и полако се изгуби, на жалост свих прису-
тних. Кола су чекала, и Домаћин Славе оде весео, да стигне сутра у
Жичу, на место живљења Онога, кога сутра славе све цркве и све
школе, и сав народ наш и свако срце које за јединство куца, и зна
какав је темељ ударио Онај, којег прослављамо сутра и данас и
јуче.

Кад ми казаше по свршетку програма да идем до Митрополи-
је и испратим Преосвећенога, да ће Он имати можда имати још неку
поруку – пожурим и погледим кола како одмакоше и провезоше
журно.

Доктор Арсовић, натоварен многим пакетима, трчао је скоро
вукући нешто и по земљи. И кад му хтедох прихватити, он не
дозволи: „не, ја тако волим“, рече и журно оде ка станици овај Уред-
ник Мисионара, који данас такође напушташе Битољ и пређе у
Крагујевац. Мада он то мени одрече, кад га запитах: „Да ли и ви
данас путујете?“ „Не“ – рече – не путујем.“ Само да му не би могла
казати: „С Богом“ или „сретан вам пут“ или што слично.

Деци је се поставио астал преко целе дворане, и на горњем
делу беху наша деца, једна трећина деце, а ниже беху ученице сла-
вљенице. И би дивно видети ову дугачку трпезу пуну деце, и све беху
ово гости доброга Домаћина, и жалосно беше што их не могаде

видети Домаћин, чије срце толико воли оваке госте, који увек имаше осећаја за децу.

Ручак је био сав у реду, и сад видесмо колико наша деца беху уљудна и дисциплинована, према осталој деци за истом трпезом. Молитву очиташе и отпеваше наша деца са мати Саром, у почетку и на свршетку јела. А кад на крају запевахе химну Св. Сави и отпеваше само прву строфу од две коју они знадоше, сасвим спонтано запевахе даље песму ученице Раденичке школе, те се Св. Сава прослави од срца. Још на крају молитве после ручка узвикнуше наша деца, по свакодневном обичају: „Спаси, Господе, и помилуј нашег Деда Владика Николаја!“

„Живео Домаћин!“

30 (17) – I – 1936.

Четвртак је, и деца су по подне сва у Склоништу, јер часова немају. Предложила сам им да пишу Деда Владици писма, да Деда Владика зна како смо, да не брине. И деца су радо прихватила, и њих 6 је написало писма, како је које умело. Тако не поправљена и не преписана писма, како је које умело. Тако не поправљена и не преписана писма, у оригиналу правога детињег израза, послали смо Преосвећеном, да би чуо прави, искрени дечији глас.

9-II – Недеља.

Стигла су писма деци – одговори од Деда Владике. И писмо нама свима. Деда Владика је писао свакоме детету засебно писмо–одговор. То су били жути листићи, и на њима је био одговор са цртежом – црвеним и плавим оловкама писано, и цртано, и оквилено.

Јованки је Деда Владика насликао своју руку, вири из мантије, и пише: „Љуби рукру Јованка сваком старијем.“ Радојки је насликао црквицу и пише: „Здравље и среће жели свима у Богдају.“

10-II– Понедељак.

Почела су дежурства. Дежурне су по две за цркву, по две за кујну, две за трпезу, и два дечка за трпезу. Деца су весело и радо прихватила своје дужности, и трудила су се да усрдно извршују. Особито су се сви радовали да услуже цркви, и за почаст су сматрали ово дежурство. Понедељком се мења дежурство; једна остаје, а једна нова долази. Идуће недеље нова остаје, а њој сад нова долази.

Извезле су на пешкирићима наслове: „за иконе“; „за цркву“; „за руке“; „за трпезу“, плавим за дечаке, а црвеним за девојчице. Девојчице које су помагале прати судове добиле су кецељу.

Све је ово изазвало код њих радост и већу вољу за рад. Деца много воле ред. Кад се у нечем држи ред, они то сматрају као светињу, а кад се не држи, они то не уважавају.

13-II

Данас је и Петри стигао одговор од Деда Владике. Нико се не уме радовати, као она. Она је 7-ог послала први израђени рад, који се у Богдају израдио, и то је она била највреднија и прва довршила своје ласте у гњезду, вез. Писала је уз то и писмо и добила похвалу и одговор, па је пресретна.

Петра је болесна од рођења, тресе се и старија је од школске деце, дебелим језиком тешко говори. Не може свако да је разуме. Кад се узбуди, појачава се трешење, а кад се једном уплашила, пала је и устима бали. Добра је по души много. Побожна је и писмена је.

17-II- њонедеља

Данас у има Бога започињемо *хлеб месити* у кући. И друго: куписмо *за ткање*. У оба ова посла много нам помогше сестра Крста, жена нашега чувара Григора, и сестра Аспасија Павловић. Њих две су цео месец дана месиле хлеб, док није дошла сестра Стајка. Месиле су наизменице, свакога дана по једна, а тако су једновремено и ткале наизменице. У ткању им поможе свега три дана жена брата Павла молера Анка, што намени за здравље, и једна непозната жена, која за здравље своје кћери дође једнога дана и отка све 4 завесе.

23-II- Недеља, ускршње њокладе

Дан ускршњих поклада деца су врло весело провела. У цркви су били мирни, а после су много весели били, играли су кола македонска и махали марамицама, певали су уз мандолину. Дошао је један дечак и свирао им. Овај дечак често посећује нашу децу недељом и игра се са њима, мада он има око 16–18. год., дели им ручак и проводи дан са децом. Деца су добила од Г-ђе Моргуљ 35 јаја, белогат брашна и пакло путера, па смо им умесили крофне, пржили им јаје на пире од кромпира, и дали им за ужину путера на хлеб. Тако су се лепо почастили за покладе. После подне нам је гудио *гуслар*. Молили смо проф. богословије Г. Влајка Влаховић, да деци прикаже гусле и песму уз гусле, што је за чудо у овим крајевима непознато, ваљда због великог притиска турака. Г. Влаховић је отпевао уз гусле, по црногорском нагласку, песму о Сењанину Иви и Тадији, песму о Цару Лазару и (као увод) песму о гуслама.

Мати Сара је деци казала значај Великога поста и опроштаја пред улазак у овај пост.

Читамо први пут молитву: „Господи и Владико живота моје-го.“ После смо и децу научили овој молитви. Брат Риста Анђелковић им је извадио на преси молитву, и поделили смо је деци. Деца чине велике метаније и по двоје целивају икону Св. Николе, окрену се затим свој деци, поклоне се и заишту опроштај, а деца одговоре у

глас: „Бог да вам опрости. Опростите и ви нама.“ Деца су ово све врло мило и озбиљно чинила, усрдно, са задовољством и смирено.

28-II- њеџак

Данас су сва деца примила *Светџо Причеџе*. Много су мили били данас, и тихи. По подне је посетио Склониште наш стални добротвор Г-дин Нићифор Јефтић, хотелијер, са Госпођом. И донели су деци: 50 переца, 10 кгр. шећера и 1/2 кгр. чаја, што нама данас значи велику помоћ за пост. И свакога месеца дар обилан добијамо од овога доброга нашега дародавца. „Дошао сам, рече, да вас обиђем. Кад Преосвећени пође на пут, рече: Ја сад идем, а вама остављам да их обиђете.“

4-III-1936. џог.

Тек смо данас примили 30 *џањира* од Црвенога Крста, на сво очекивање судова куињских.

Али дође данас друго, неочекивано дође 129. *меџара* материјала за шиће, деци за хаљине и дечацима циц за блузе, од Мите Ристића и синова, Ниш. Ово је богати дар (мојих кумова) и велику радост изазва у кући целој, и међ децом. Овим је пакетом заиста сва кућа била оденута.

У великом пакету био је мањи, са адресом: „куми Нади“. У том пакету буду два лепа комада кристал свиле, које одма подарим двома сестрама нашим, великим помоћницама: сестри Аспасији и сестри Крсти по хаљину, које се много потрудише за нас, у свему нам помогоше, а сад особито за мешење хлеба и ткање.

Од 6-III до 16-III провела сам у Ман. Пресвете Богородице у Јанковцу код игуманије мати Сузанае, по писменом налогу Преосвећенога, због мога здравља, грознице и назеба.

Од кад је склониште оживело, нисам ни у варош ишла, сем на седнице и у цркву, и би ми много тешко да се одвојим од Склоништа, од рада, особито од деце, са којом сам постала као једна целина. И кад јутрос беху деца на молитви у цркви домаћој, требало је да изађем из своје собе и опростим се, али ми реч застаде у грлу. Не могу да кажем деци „с Богом“. Ћутим, ћуте и они, и гледају ме широких очију. Гле, колико ми посташе блиска ова деца, коју не знадох и беху туђа и далеко.

„Добро слушајте. Ја ћу скоро доћи.“ – једва изговорих на поласку.

За то време мога одсуства, изстругано је и поређано 14. м. букових дрва, добивених из Цапара, ман. Св. Петке.

13–III

Електирично осветљење је заведено у кући. *Подигнути* је зиг десни, пошто нам је присаједињено десно безвласно имање.

16–III

Сестра Сјајка допутовала је. И ја стигла на праг. Добила сам и дар од Мати Сузане, *йейла* и *две коке*. Наша прва живина у кући.

Сад настаје интензиван рад. Спрема се под земљани у ћелији Преосвећенога. Мајстор је завршио своје столарске послове. Сад нам је направио у башти кокошар. Гради нам нова врата на ћелије Владици и долапе. Почине шиће за децу.

19–III

Завршава се разбој. Откана су два чаршава за покривање миндерлука у соби Деда Владици. Пет јастука, и малом столу чаршав и за два прозора завесе, са стране до земље и драперија. За велики сто добили смо чаршав на дар од Г-ђе Марице Николић, за здравље свога мужа Радише. *Шиће* започе, и као само од себе се разви рад, у славу Бога. Нити кога замолих, нити коме платих. Жеља им беше да услуже Св. Николу, а плата им на небесима.

Чим је видела пакет, који дође из Ниша, сестра Аспасија рече: „За шиће ништа не брине. Чим се сврши ткање, ја ћу своју машину да пренесем овде и све ћу да сашијем. Ја за Св. Николу све ћу да учиним, што тој златни сака.“

Пре него што се сврши ткање, дође и пријави се једна млада девојка шваља, да хоће да шије деци „за здравље“. И она донесе своју ручну машину и поче шити дечацима плаве цицане кошуљице.

А кад се диже разбој, придружи се шићу сестра Аспасија и сестра Јелена, мати питомице наше Радојке Станковић (која нам често поможе у кујни добром вољом, особито недељом. Кад је знала да би ми сви хтели поћи са децом у Цркву, долажаше да на припази на ручак и кућу. Ова је сама удовица са девојчицом – шваља је).

И тако ове три, Бог им помогао, са своје три машине, сашисе свој деци што требаше за Врбицу и Васкрс, колико је год Бог милостиви и Св. Никола донео у кућу. И још и оне добављаше. Старије девојчице су помагале при шићу руком, две питомице снајдерски шегрти, неке жене, једнога нашега детета мати, и особито вредно помагаше Костандина, сестра нашега питомца Крсте, столарског шегрта.

Сестра Аспасија, кад петком по обичају скупљаше на књигу прилог са сестром Катарином... одоше и замолише у текстилну индустрију, па отуд нам послаше 3 кила великих парчади робе. Од овога исашиваше прслуке за децу, поткошуље за оне веће девојчице које ће добити лакше хаљинице (од кристал свиле, зеленкасте боје), док млађе добише од црвенога порхета.

Још сестра Аспасија и Катарина одоше у безистан трг. Васи-лаки Атанасијевићу, и рекоше му да смо примили из Ниша, а да ни један трг. из Битоља не посла. Те он посла 11,50 м. цица, од кога сашисмо млађим дечацима кошуљице (а старијим је лихт плаво).

крај III свеске

IV СВЕСКА

1. Април 1936. г.

Купљена је кућа лево, од турака, пре неколико дана, и данас се започиње зид зидати, ограда. Ова нам је кућа, и имање уз њу, била много потребна и чини једну целину са првим имањем, јер је некад и било једно, док се браћа сопственици нису поделили.

2. Април 1936. г.

Деца су ишла са м. Саром и с. Стајком (на позив Оца Стојана) у митрополијску башту, да помажу. Ова је башта намењена за поврће, за исхрану сиротиње у народној трпезарији Св. Петке и деце у Богдају.

4. Април, 1936. Врбица.

Врбица прва креће из Богдаја, и Бог даде те нам сва деца у новом (оделу) пођоше радосна, са звуцима звонаца, да сретну Спаситеља и да га поздраве: „Осана“.

Деда Владика нам није стигао, да их види и да се радује са нама. Ма ми смо мислима били заједно.

Деца су била врло расположена од самога јутра, и звонца су се разлегала по Богдају од зоре, са песмом и мишљу о новој хаљини. Већ око 10 сати смо почели облачити мале девојчице у њихове црвене хаљинице. Све оне су прво пришле Св. Николи да захвале за овај дар, и њихове хаљинице сам принела Светитељу да им благослови. Колико су била мила ова деца, како су пришла мирно, са уздржаном радошћу и видећи како ја захваљујем, и оне су све упрле поглед у Светитеља, и свако дете је у себи захваљивало топлим, искреним срцем, како које уме, и крстило се. Пришли су, целивали икону Св. Николе и говорили: „Хвала ти Св. Никола“.

Мислила сам, како ћу распоредити тачно хаљинице деци. Али то сам Бог поможе, и научи ме. Поређах хаљинице по столовима по величини, а исто тако и децу, и свакоме обукосмо редом.

Како су се загледале, чисто зачуђене, и смејале се од радости, и гледале једна другу, и радовале се! Свима је била добра величина. А сада, овако оденуте мале опет одведемо Св. Николи, где су оне скоро саме пошле да захвале.

За њима су истим редом дошли мали дечаџи, па већи дечаџи, и после ручка велике девојчице. Ручак је данас куван и дељен деџи за покој душе Констандине, таште свештеника Петра Јездића, биле су присутне ручку Г-ђа попадија са ћерком (попадијом оца Радослава). Деџа су очитала молитву и отпевала са мати Саром „за упокој“. Запалили смо свећу и кандило у трпезарији пред иконом.

На Врбици су наша деџа ишла прва, и певала су сво време. Били су врло мирни и примерни.

6. априла 1936. г.

Дошао је Дега Владика. Колика радост и узбуђење у кући! Деџа су се стрчала. Беху се већ сакупили око њега за благослов, кад ја сићох. Он, светлога лица, пита их и благосиља пред кућом.

„Ето, тек што сам стигао, па ето ме код вас. Како си, сестра Надо? Сви су те из Београда поздравили, питају за тебе. Како у Бог-дају?“

„Хвала Богу, све је добро. Хвала Богу кад сте дошли, сви Вас чекамо. Не могу да верујем да сте већ ту. Ала сте нас изненадили, и затекли у нереду! Ми Вас очекујемо кроз два дана.“

Владика уђе у кућу благосиљајући, много радосан.

„Јел готова моја ћелија?“

Ово ми питање беше најтеже. Ћелија беше готова и све што треба да уђе у ћелију чекаше готово, али земљани под не беше сув, и морали смо унети малу плехану пећ и ложењем сушити земљу, која због влажног времена не хте да се суши, већ све трава ницаше из црвене земље.

„За ћелију сам много крива пред Вама, и многи ми је жао што још није готова, као што сам обећала. Под никако неће да се осуши, ево видите.“

Владика отвори нова врата и уђе са протом Карановићем и ректором Богословије, са којима беше дошао. У ћелији беше врућ, влажан, запаран ваздух. Не гледајући на то, и добре воље, Владика погледа по празној соби, по долапима и поду, па узвикну:

„Дивна је! Пази, како је то дивна соба! Много ми се допада.“ Док сам се ја јела, што није намештена као што сам обећала, да ће Преосвећени кад дође затећи готову своју ћелију.

Владика се упути Светој водици. А деџа за њим. Он застаде, и задовољно се обазре на обе стране проширенога додатог имања.

„Сад имате простора доста. О, како је сад овде лепо! Више не треба, шта сам желео, добио сам.“

Владика се помоли на Водици.

„Хоће ли деџа да отпевају ’Општеје Воскресеније’?“ упитах.

„Данас се не пева. То је већ прошло, – рече благо, – сад су друге молитве, настали су дани страдања, сад се ћути,“ рече и погле-

да по деци. Напи се и уми, па седе на клупу крај водице и сакупи децу око себе. „Мало их је“ рече.

„Велики су у школи, сад ће доћи.“

„Колико их сад имате?“

„Око 60-оро.“

„А да ли је неко дете побегло?“

„Побегло није, по неко изостаје неко време, па опет дође.“

Деда Владика беше прикупио децу близу око себе и живо их посматрао, и запиткивао их за имена.

„А ово беше Јованка. Јеси ли ти то Јованка? А ти како се викаш? А ти? А ти? – редом их питаше. – Чекај да видим јесам ли запамтио.“

И међући им сваком своје бројанице око врата, говорио је њихова имена скраћена и тепајући: „Ти си Јокица, а ти си Николица, а ти си Гица, а ти си Љупче, а ти си Жана“ и.т.д. Деца су расла од среће и чекала, кад ће Деда Владика њему наместити бројанице на врат и његово име казати.

„Јесу ли деца здрава?“

„Хвала Богу, сад су преболели, неки су били болесни. Најчешће од грознице. Сад долазе скоро сви.“

Мајстори су градили ограду за воћњак од фимарста. Владика се окрете, и примети да треба нижа оградаца, да није мислио тако високу.

Деца су стигала из школе и трчала Деда Владици за благослов, по неко дете озбиљно и повучено у себе, по неко насмејано и радосно, а сви се радоваху. Долазила су и нова деца, и по примеру наше деце, чинила су и они метаније и прилазили благослову. Владика је распознавао нову децу, и питао их је за име.

„Хајде, заложи мало ћелију. Кажу нека наложе камин, па ћемо ући мало да се огрејемо, да скувамо на ватри један шербет, или кафу“, рече.

Пожурисмо, наложисмо, проветримо, унесемо миндерлук један, застремо га новим чаршавом, метнемо на под асуру, унесемо астал и столице. За то време је Владика са протама разгледао нов безвласни плац, на коме мисли зидати трпезарију, обишао зидање зида, па је затим сео пред кућу на сламарице нове (за миндерлук спремљене, које су се сунчале на клупама).

Камин је заложен и много пуши. Ушли су и сели, али је дим досађивао много. Принесох слатко да послужим и рекох, приносећи Владици:

„Е, па добро дошли, Домаћине!“

„Е, хвала ти. Ма нисам ја домаћин, Надо – рече са задовољним осмехом, – имате ви домаћина, Св. Николу.“

„Ми немамо другога домаћина, до Св. Николу и Вас.“

А Преосвећени је се заиста добро и домаћински осећао у својој соби, у којој сад може да дочека госте. И сад сам тек разумела, зашто је Преосвећени до сада увек захтевао да му се спреми његова соба.

Позвао је мајстора који је зидао оградни зид, и са њим је разговарао о оправци оцака, да боље дим вуче.

„Имаш ли ракије, донеси да послужиш мајстора, понуди и ове госте“ – показа на проту. Послужили смо. Кафу не хтеше. У том су деца села за ручак, и јавише да моле Деда Владика да дође и благослови им храну.

„Хајдемо“ – весело рече Владика. Па помоливши се са децом, седе на крај клупе поред једног муслиманина, узме његову кашику и проба из његовог земљаног чанка пасуљ.

„Врло је укусно, врло укусно“ – рече, погледавши ме.

„Хвала Богу, врло смо добро прошли са постом, само нас болест намучи“ – рекох, мислећи колико на децу, толико и на м. Сару и мене, које носимо грознице читаве зиме.

„Е сад ће лето“ – рече матерински нежно Владика, тешећи ме.

„Сам Господ...“ – одговорих.

„Леп вам је хлеб“ – рече мало затим, „и добро је печен. Где набављате брашно?“ „У млину.“

„Да пробаш да узмеш пшеницу, па да мељете у воденици, много је боље. Слађе је. Сви кажу да је много слађи хлеб од воденичног брашна. Узми па пробаш.“

„Пробаћемо. Али где ћемо млети, то не знам?“

„Па не знам, да видимо у Манастиру у Цапаре, треба се распитати“. Владика се диже да пође. Дошанух мати Сари, да би требало двоје деце да изађу, и захвале Деда Владици што им је писао писма, и старао се за њих једнако.

„Шта оне хоће?“ – запита Преосвећени у цркви (предсобљу), кад две девојчице изађоше за нама, стадоше пред њега и оћуткиваше снебивљиво.

„Оне хоће нешто да Вам кажу.“

„Хајде децо, кажите шта желите, слободно“ – рече им Деда Владика искреним тоном и мило погледа на њих.

„Хвала Вам Деда Владико за писма што сте нам писали.“ И не умедоше више ништа рећи, приђоше руци. Владика их помилова и благослови.

„Да ли су се иселили турци из куће?“ запита Преосвећени пролазећи кроз авлију, гледаше купљену кућу.

„Још нису, обећавају сваки дан.“

„Лепа је ово кућа, и док се уреди како нам треба, биће дивна. Ја мислим да ту буду ћелије за монахиње, и у тој кући да се свршава право, а ова да буде само за децу и званично за госте и канцеларија.“

„Тамо је доста мало, само две собе горе и доле кујна и подрум.“

„Био сам ја унутра, знам.“

Раденици општински расклањаше оградни зид који је предвајао ове две куће до сада, па се отвори леп простор и видик. Владика ово посматраше са уживањем и размишљајући.

„Уредићемо мало баште пред кућом, добро ће бити. А видели сте нашу башту. Како су се деца журила да је уреде док Ви дођете!“

Владика погледа у наоколо. „Лепо, лепо су уредили.“

Пролазећи кроз чикмак, проте рекоше да овај зид оградни треба сад да се сруши и постави капија на улаз у целокупно имање, пошто чикмак цео нама припада, и отвара се већи простор.

„Које да се руши?! Зид? Зашто да се руши, не дам ја! Волим ја овај зид.“ И погледа на стари и опали зид као на неко живо, драго створење, погледом који каже: не дам ја тебе, не брини.

„Оди, Надо, да ти кажем за овај плац, уз ову кућу, и он сад нама припада. То ћеш казати да ограда жицом, па би могло нешто да се засади. Али сад је готово и доцкан да се сади. Чекај, можда ће нам то требати да се ту оставља материјал за зидање – летос. Нек остане.“

„То треба све заградити, – рече прота, – и једну капију поставити чак горе на улазу.“

„Не, ја мислим то ће бити тако засебно пред кућом. Ту може бити неко дрво и клупа, да народ може ту седети и одмарати се.“

„Смем ли да Вас запитам, колико ћете остати у Битољу?“ запитах кад седоше у кола. А Владика ме погледа добрим погледом и рече, тешећи ме: „не брини, сад сам ту“, и осмехну се.

7. Априла 1936. Благовесџи.

Изнели смо фуруницу и наместили оба миндерлука у ћелију Деда Владици и све беше у ћелији готово, сем завесе које баш удешавах горе у учионици (закуцавах на дрвене гарнисе), кад ми јавише да је дошао Преосвећени.

„Дошли смо да видимо како си. Како си данас?“

Ја се насмејох и не одговорих, само приђох благослову. (Ово данас сам била у грозници и великој ватри а заморих се, па ме то много изнури.)

Још с врата Владика нареди да му се заложи ватра у камину и уђе право у своју ћелију. Опет је говорио о оправци оцака и још рече, седећи поред ватре:

„Чекам да буде готов хлеб, јел још није донешен? Дајете ли деци тазе хлеба сад кад се пости?“

„Од данас, за сутра“ рекох.

„А не добијају тазе, не може да стигне данашњи? Треба мало сад кад посте.“

„Не може да стигне да се охлади.“

Позваше ме да имам да примим неки акт. Оно је акт од надзорништва опомена, да им пошаљемо извештај о раду и броју деце да обавести министарство. Кад уђох у ћелију натраг предадох акт

проти Карановићу нашем председнику одбора, који дође са Преосвећеним. Владика запитала шта је то и беше прочитано.

„Немојте ништа одговарати нити ступати са њима. Боље нам је да затворимо Склониште, него они да нам заповедају. Нећемо ступати под Министарство просвете.“

Испричах да је тај надзорник долазио пре неког времена, и да је затражио извештај о Склоништу за новине, и ја га одбила, знајући да то неће волети Владика. Владика потврди главом и додаде:

„Тако, тако Надо. Добро си учинила.“

После сам питала Владика где је био о Врбици. Да су га деца наша много чекала. Како смо, хвала Богу могли оденути сву децу, да су били добри и лепо су певала деца.

„Био сам у Краљеву, рече, – тамо се дивно прославља врбица, – и исприча нам како је све било.

„Мислио сам да набавимо у Београду нашој деци нешто шарено, весело са цвећем, за хаљинице – па није успело.“ И поћута Деда Владика смешећи се, замишљајући децу као шарену башту цветну.

8 – Априла

Кад дође Преосвећени, изађе право к' Водици и позва ме.

„Целе сам ноћи мислио, где да се постави Црква. Мислио сам, чим се сване доћи ћу да се то реши. Дошао сам пешке. Знаш ли, па то није ништа далеко. Ја сам мислио да је то много даље.“

За трпезарију рече да је смислио да је постави поред зида на десно безвласно добивено имање, а за цркву се омишљаше, и реши да је постави у славу Бога, поред Водице лево.

Ово по подне пођох са сестрама М. Саром и С. Стајком у Св. Димитрија на вечерње, па како не беше вечерња, ја много желих да одемо до Митрополије да тамо поразговарамо на миру са Преосвећеним о нашем будућем раду.

14 – Април 1936. г. Трећи дан Ускрса.

Владика је дошао кроз башту, отишао право у своју ћелију и скинуо тешку мантију. У ћелији му је горело кандило. Владика рече:

„Ко је видео то чудо, у турској кући да се слави Васкрс, кандило, крстови.“ За ткање рече:

„Шта су све урадиле женске руке! Кака лепота!“ Воли и цени ткање.

Дошао је к мени да ме обиђе. Грознице које владају у јужним крајевима нису ме остављале, у том сам примила од деце велики кашаљ. Велике температуре дуготрајне а рад не изостављам. Уз то, први пут у животу постим прописно Велики пост.

Владика зазвони на звонца неколико мелодија у знак празника, и кад уђе, поздрави:

– Христос воскрес, сестра Надо! Шта је, како си? Ево ти ово јаје, и спусти га на астал.

– Ваистину воскрес. Преосвећени, што Вас изневерих у послу. Ја Вас молим, Преосвећени, да ми благословите да оправим оне две собице на спрату у оној кућици у башти за мене?

– У којој кућици собе? Зашта ће ти? Овде ти је добро.

– Па оболела сам јако, да се склоним због деце. Није добро за децу. Много кашљем, ово је велики кашаљ.

– Ништа ти то немој да мислиш.

– Па ако умрем да се деца не плаше, да овде не будем међ децом.

– Да се деца не плаше? Шта кажеш? Знаш ли ти кад мени деда умро, ја сам био дете и видео сам мога деду мртвог ... е, па то је била за мене највећа школа. – Владика се замисли и поћута, па ће рећи: Ти немој ништа да бринеш. Све да заборавиш и да не мислиш за овде. Ми ћемо како умемо. Ти сад само себе да гледаш. Негде да идеш да се опоравиш. Где би ти желела?

– Ја не знам, где Ви кажете?

– Ја мислим најбоље је да идеш у Св. Наум. Тамо је врло здраво. Свети Наум је велики Чудотворац. Читаће ти монах молитве, ти ћеш оздравити. Тамо сви добијају исцелење. Ја немам у овој Епархији ништа боље да ти предложим. Ти како хоћеш. Послаћу ти оца Саву да ти чита молитве док си овде, да се опоравиш за пут. И донеће, рећи ћу му, икону Св. Наума, да ти овде буде неки дан. Из метоха Св. Наума икону.

Владика још рече да ће овде мени за замену оставити Мати Сару.

Затим је тражио кадионицу и окадио је иконе, присутне и мене. Деца су примила благослов напољу, најзад и Петра. „Како је Петра?“

– Добро је, чувала је Господа ноћу на Вел. Петак, у цркви је ноћила. И није јела до суботе. – Е? То она добро.

– Тек је у суботу јутро јела.

– Па она добро. А ми у Петак вече мало.

Владика је посматрао децу и хтео је да их развесели, па их упита:

– Да видим. Ко се најлепше смеје?

Деца се на ове речи сва насмејаше, и весело пођоше за својим Дедом да га испрате до кола, разговарајући се са њиме.

19/6–IV–1936. з.

Била је литија Св. Томи, долазили су на водицу Владика, свештеници и богослови.

21/8–IV–1936. ушорак

Владика је дошао кроз воћњак. Одма је разгледао зид, који је по његовом нацрту зидан као северна ограда између турака и Богдаја. У зиду су била удубљења.

– Да буде сад по зиду пуно саксија са цвећем, – тако мислим. Деца да се уче гајити цвеће. Свако дете да има своју саксију о којој ће водити само бригу, да му расте.

Деца су се сакупила око Владике. Он је њих питао шта знају певати. Показивао им је песму: „Хајдмо браћо белој цркви“.

Владика је ушао у своју ћелију, где је горела ватра у огњишту, по Његовој жељи. Погледао је у наоколо задовољно, и заустави поглед на огњишту, па ће рећи:

„Ти сестра Надо да гледаш у ватру и оздравићеш. Ја ти кажем. То је дивно гледати у ватру кад гори. Док су била по кућама огњишта и дим, није било у народу туберкулозе и болести.“

Говорили смо о сестрама, њиховим потребама за миром и молитвом. Кад деца оду, тад је мир у Богдају и могу се свршавати молитве, тако исто и ујутру, пре него што деца дођу. Које молитве држати. Када ићи у цркву у варош, – када се год може, јер у Богдају још нема ни књига, ни цркве. Ћелијско правило држати.

Говорило се о утицају добром на децу, и о Светом Писму. Псалми и њихова важност.

Владика не воли патос. Каже да је боља земља. Да је све народно дивно и нежно. Прича о своме случају у Краљеву, у конаку старом.

– Мењали смо патос у једној доњој соби. Када су мајстори подигли стари патос, и ја ушао. О! шта сам све тамо видео, мртве змије и пуно змиских кошуљица, и костију пуно од разних животиња и мишеви, гнезда пацовска, неки длака и шљама и смрада, шта све није тамо живело под патосом и задисало. Нисмо знали шта то задише. Али кад сам видео, стао сам и чудио се и размишљао, да је то нездраво. Зато је пре народ био здравији, – па погледа Владика на удубљења у зиду два са дрвеним вратима украшеним и похвали како је то лепо, старински и рече:

– Пре су људи имали у собама полице и свашта мету, јабуке, крушке и дуње.

И све је народно волео и похваљивао.

О ткању смо говорили опет. Говорио је и о исхрани деце. Поучавао.

„Ја саам најзадовољнији кад седнем са њима за трпезу, па их гледам како они једу. Веруј ми.“

20/7-V-1936.

Владика је дуго седео код Св. водице и разговарао са мајсторима. За зидање водице. Тражио је да се ту донесе кафа њему и мајсторима. Био је топао дан.

Деца су ручала напољу. Владика посматра. – Да видим како постављају. Владика им је благословио трпезу, и сео је са децом напољу у врх стола. На голом столу, из земљане паинце са дрвеном кашиком, као и деца, јео је са њима пасуља. Била су и топла црвена

јаја. Био је побусани понедељак. Владика је казивао деци значај побусаног понедељка. Да се са овим јајима не туца. То је дан Ускрса за мртве, и мртви имају свој Ускрс. Рано се порани и офарбају се црвена јаја, и носе се на гробље. Па се јајетом куцне у крст надгробни, и каже се: „Христос Воскресе“, тако три пута. А после се поделе та јаја свима, па ето и деци, зато сестре деле за спомен на наше упокојене. Деца су пажљиво слушала, нетремице.

После је Владика објашњавао сестрама које месе и секу хлеб, како треба сећи парче хлеба и засећи га на три дела, тако ако детету остане хлеба да остане комадић цео, не искидан, да би био употребљив и да се не бацају парчићи. Була прође кроз двориште. Владика пита: – Нису се иселили? Може сестра Даница да пређе у кућу, нека покропи светом водицом. Ко зна кад ће се оправљати.

Овде настаје прекид дневника. Мој одлазак на опоравак у Св. Наум на 2 месеца. Распуст деце летњи, одмор сестрама.

Св. Наум, 15–VI–1936. г.

Много поштовани Оче Прото,

Много ме интересује да ли је Преосвећени стигао у Битољ и шта је решено на Сабору, да ли нам остаје Владика, – каква нам се судбина спрема?

Ја бих Вас лепо молила, ако је Преосвећени у Битољу да га обавестите, да сам се потпуно опоравила и да би са његовим благословом вратила се на посао у Битољ.

Ма да ми је овде све добро, ја се бојим да не злоупотребим ово гостољубље и да им не заузимам место о Слави.

Немам никаквих вести из Склоништа, а чујем да сестра Благородна Бошковић не може више да ме замењује. Ја знам да само две сестре не могу да поднесу сав посао. Стра' ме је, да не напусте децу у старању.

Било ми је потребно још да Вас замолим за Вашу препоруку да се прими у богословију Љубомир Болић, дечко одличан и са добрим слухом и гласом. Молила бих Вас за обавештење и услове примања у Богословију, што сам Вам унапред дубоко захвална.

Како намеравамо у Склоништу ткати сестрама покриваче и застирке за собу Преосвећенога, то сам слободна да Вас подсетим и замолим да затражите од манастира вуне, сада кад почињу шишати овце и козе.

С пуно поштовања остајем, чекајући на Ваш цењени одговор.

Из Дневника Дечјег Склоништа Св. Николе „Богдај“ у Битољу
записала Нада С. Ацић (касније игуманија ман. Враћевшнице Ана)

НИКОЛАЈ ВЕЛИМИРОВИЋ У АМЕРИЦИ

ВЕЛИКИ ЧОВЕК У ВЕЛИКОЈ НАЦИЈИ НАЈСУДБОНОСНИЈИХ ДАНА

ЗА СРПСТВО И ЈУГОСЛОВЕНСТВО – ОДЛОМАК ИЗ ПИСМА ЈЕДНОГ ОЧЕВИДЦА –

Драги брате...

У последње време ти си ме потсетио да испуним обећање, а осим тебе још неколико врло угледних особа обратило се на мене као очевидца Николајева рада, напомињући да се не сме предати заборавау тако значајни рад из најтежег времена наше борбе за слободу и уједињење.

Да изађем у сусрет тој оправданој и умесној жељи, ја ћу овим начином испричати само оно, што сам лично видео и чуо, напомињући да је то тек само један мали део свега онога, што је велики Владика учинио за нас и за нашу општу ствар.

Потребно је истакнути да Америчка јавност није много знала за Србију и њену борбу за своју праведну ствар. Оно што је знала, није било похвално за нас, јер је ондашњи Аустријски амбасадор Думба успео да преко америчке штампе Србију прикаже у најцрњим бојама. Пред таквим горостасом као што је била Аустрија, која је располагала и везама и огромним финансијским средствима, издићи малу Србију и добити за њу симпатије Америке, могао је само човек велике умне и моралне снаге и рећићу са неком загонетном личном особином, која привлачи и осваја људе на јуриш. Николај је био такав и по раду и по последицама тога рада. Он је долазио у Америку неколико пута, али се његова појава у Америци нарочито истиче у два маха: кад је дошао као обичан калуђер и кад је дошао као владика.

* Овај текст у виду писма стигао је у Србију пре II светског рата.

I ОТАЦ НИКОЛАЈ У АМЕРИЦИ

Непосредно после наше Албанске Голготе, кад су малодушни почели губити сваку наду и кад је Америчка јавност према новинарским (Думбиним) вестима почела сматрати Србију сахрањену за сва времена, појављује се у Америци један црни калуђер из Србије. Далековидни Пашић назрео је у њему, што обични људи нису видели и зажелио је да се Николај појави у Америци.

Прва Николајева појава у јавности беше у Питсбургу. Говорио је у једном позоришту пред пет хиљада Срба и Хрвата о теми „Робље раскида окове“. Тим првим наступом он је покидао ланце Аустријске вековне пропаганде, који су спутавали душу Срба и Хрвата, и као неком мађионичком силом збратимио разбраћену браћу, тако да су сви као један у орканском заносу са збора упутили телеграме у Париз и Лондон. У тим телеграмима изражавају одлуку коначног кидања са Аустријом, а вечног сједињења са Србијом.

Истакнути питсбуршки Југословени, после овога првога предавања, зажелели су да се поближе упознају са оцем Николајем. Било нас је нешто преко стотине на вечери у Српском дому у Мексик-роксу, предграђу Питсбурга. Врло уважени претседник Хрватске заједнице, данас покојни Јосип Марохнић, казао је на тој вечери за нашега црног калуђера ово: „*Кад би Рим имао оваквога фрајтора, дао би за њега цело земљиште на којему је сазидан Вајшкан.*“

Југословени су освојени овим првим јавним наступом, али још није пробијен лед пред америчком јавношћу; јасније речено, пред одлучујућом јавношћу, ради које је Николај и прешао Океан. После овога првога збора заслугом истог покојнога Марохнића, нашао се у позоришту неки сарадник једнога од питсбуршких листова. Био је претстављен Николају. После неколико реченица изгубио се и за непуно пола часа нашло се у позоришту седам новинара, сарадника свих седам питсбуршких дневника. После кратког разговора, мени се обратио сарадник најугледнијег тамошњег листа „Питсбург Диспењ“ – са овим речима: „*Какав је ово човек? Он са неколико реченица уништијава читаве њомове аустријских најиса о Србији!*“ И то је било довољно. Сутрадан осванули су листови са крупним насловима о Николају и праведној борби Србије за правду и демократију. Тако је било у Питсбургу, а тако исто, у Кливланду, Дитроиду, Чикагу, Гери, Денверу, Сент Луизу, Лос Анђелосу, Сан Франциску – све највећим градовима Уније, а најјачим центрима наше емиграције.

Николај се није ограничио само на овакав рад. Радио је и у другом правцу. У Стубенвилу, где сам ја служио после предавања, приступило се скупљању прилога за Црвени крст и избеглице. Под снажним утицајем Николајева говора слушаоци су дошли у неки занос: скидали су са себе наките и залагали, јер неочекивано нису

имали код себе новаца – и за један час скупљено је неколико хиљада долара. Тако се ишло редом у Јангстауну, Фарелу, Вилмердингу, Стилтону, Мекиспорту и свима нашим насељима од Атлантика до Пацифика.

Ето такав је био и тако радио калуђер Николај!

II ВЛАДИКА НИКОЛАЈ У АМЕРИЦИ

Име и глас које је стекао у Енглеској својим радом као и прва појава у Америци, кад је на јуриш освојио целу јавност за нашу праведну ствар, навели су Епископалне цркве и Универзитете Уније да заједнички затраже његов поновни долазак у циљу одржавања предавања у свима центрима земље.

Едвард Маршал, најистакнутији публициста Америке онога времена и најбољи познавалац европских прилика, а једно од најјачих пера ондашње америчке журналистике, долазак Владике Николаја у Америку поздрављао је у „Питсбург Диспењ-у“ од 13. фебруара 1921. године, опширним и снажним извештајем о Србији и њеној борби за своју праведну ствар. Приказ почиње овако: „Овде доносим јединствени интервју са истински великим посматрачем, који говори задовољавајуће ствари. Епископ Николај од Србије, чију сам велику службу истини будно пратио за цело време ратних дана, који је познат и поштован у сваком делу и делићу савезничке Европе, кога је Архиепископ Кентерберијски у јавности назвао *највећим црквеним човеком свеиџа* (the greatest churchman of the world) чији се пријатељи у Америци броје легијама – дошао је прво међу нас!“

Овако поздрављен и примљен почео је Владика Николај своја предавања на Универзитетима, по црквама, у позориштима, клубовима и разним скуповима. Од Атлантика до Пацифика он је за неколико месеци непрестано говорио. Било је времена кад је по седам предавања дневно одржао. Ја сам на неколико био присутан, па ћу само нека и напоменути овде.

У Питсбургу је говорио у огромној цркви која се звала „Голгота“. Почео је: „Голгота је име цркве у којој ја треба данас да говорим, а Голгота је име земље из које сам дошао међу вас“. И он је тада у истини Србију подигао на Голготу. У последњем делу говора, при сваком помену имена Србије, народ је заносно у цркви аплаудирао.

После завршеног говора, да испуни жељу слушаца, старешина цркве одредио је да се са Николајем може упознати и – по њиховом обичају – руковати ко жели. Као лавина сав присутни народ нагрнуо је у споредну салу да се рукује са владиком и да му се поклони. Мени је пришао један млађи човек врло отменог изгледа. Престадио се као инжињер Ендерсон. Замолио ме да га приведем владици

и рекао: „*Ово што сам данас чуо о Србији никада заборавићу нећу а мојој ћу деци у аманет оставићу да поштују и љубе Србију*“. Онај који познаје Англо-Саксонце зна да ово није празна реч изговорена у часу узбуђења, него морални капитал који се никаквим златом не може платити.

У Кливланду говорио је у великој Рокфелеровој цркви 22 улици и Јуклид авени-у. Тај свечани дан назван је у штампи „Српски дан у Кливланду“. Програм свечаности био је штампан на посебним картонима и дељен присутнима. На програму је штампана цела српска химна, преведена на Енглески језик. После Николајева говора, иступио је на долеу ђакон епископалне цркве у белом стихару, носећи високо истакнуту огромну српску тробојку. У том часу хор од три стотине певача интонирао је српску химну коју је до краја отпевао у свима строфама, док је публика стојећи побожно пратила. Нас неколицина Срба, плакали смо од среће и радости, гледајући како се ова велика нација клања малој Србији.

У Чикагу је говорио у позоришту. Тема је била: „Преимућство Христове науке над свима религијама света“. После овога предавања дигао се чикашки надрабинер и рекао: могу ли вас нешто запитати владико?

– Изволте.

– Зар није Мојсијев закон темељ Христовој науци?

– Настао је тајац. Владика је часом затворио очи, за које Маршал рече да су „векове старе“ – превукао руком преко браде и после неколико секунди одговорио:

– *Кад се сунце роди, лампе се склањају у орман!*

Кад је ову мисао разрадио до краја, надрабинер се поклонио и захвалио. После предавања казао је: „*Ово је највећи човек кога сам у живој срео*“.

Кад сам овај детаљ испричао покојном Григорију Петрову, он ми је рекао: „*После тога случаја ја осћајем уверен да је Николај геније!*“

После предавања у Кансас-Сити-у ушао је на подиум адвокат А. Брит и у заносу узвикнуо: „*Три су највећа човека у свету: Пророк Јеремија, Јован Крстић и Николај Велимировић*“.

Треба ли да још ређам, драги брате...?

Још само нешто па да завршим.

У новембру 1919 године нашао сам се на Атлантику са г-ђом Маргаритом Харисон познатом и врло истакнутом сарадницом Њујоршког „Тајмса“ и бостонског „Монитора-а“. Рекла ми је: „*Нама су долазиле разне мисије за време рата: енглеска, француска, руска, белгијска, италијанска – али нико није нашао и пошресао нашу душу као онај црни калуђер Велимировић*“.

По завршеном раду Владике Николаја, покојни професор Михајло Пупин јавно је казао: „*Оно што је у средњем веку учинио за*

Србију Св. Сава њред иносѣрансѣвом, ѣо је ових дана учинио Николај њред Анѣлосаксонцима“.

Ето, драги брате..., ја сам ти учинио по вољи и написао сам оно, што сам видео и чуо, док би сав остали рад великога владике Николаја на овом пољу, достигао висине Велебита и дубине Јадрана, са чијих ти обала и пишем ове редове.

О Богородичину Покрову
1937 године

Твој брат Архимандрит...

КОСОВО И МЕТОХИЈА У ПЛАНОВИМА КОМУНИСТА: КОМИНТЕРНА, КПЈ И АЛБАНСКО ПИТАЊЕ

Политички статус Косова и Метохије у комунистичкој Југославији не може се разумети без детаљнијег познавања националне политике Комунистичке партије Југославије, пре свега у раздобљу између два светска рата, периоду несумњиво кључном за обликовање њене идеологије, а затим и у специфичним условима Другог светског рата, када се почело с практичном применом теоријски већ разрађеног концепта решавања националног питања. Само у таквом контексту могуће је разумети однос комуниста, и југословенских и албанских, према Косову и Метохији – областима с мешовитим становништвом, које је, управо због свога састава, било изразито занимљиво за пропагаторе комунистичке идеологије.

Трећа комунистичка интернационала, скраћено названа Коминтерна, основана је, под вођством руских бољшевика, у марту 1919. Сматрајући се природним вођом и неспорним ауторитетом међу другим комунистичким партијама и групацијама, руски, односно совјетски бољшевици, сматрали су Коминтерну спољном полугом совјетске револуције. Премда је Зиновјев званично био први човек Коминтерне, Лењин, а затим и Стаљин, доносили су све кључне одлуке које су се тичале борбе „међународног пролетеријата“. Још за Лењиновог живота, Коминтерна је, очекујући светску револуцију, прихватала примену свих средстава за њено остваривање, укључујући и национално питање као један од важних замајаца у борби за остварење пролетерске револуције.

Национализам великих народа, обележен као национализам „угњетача“ био је, у том смислу, сматран реакционарним, док је национализам малих, односно „угњетених“, напредним и потенцијално револуционарним.¹ Стратегија Коминтерне према националном пи-

¹ Branko Lazitch & Milorad M. Drachkovitch, *Biographical Dictionary of the Comintern*, Stanford 1986.

тању зависила је, пре свега, од региона или типова наслеђених друштвених односа, али је, када је Балкан у питању, много наде, због одсуства снажне радничке класе, полагаано на незадовољство аграрних маса које су чиниле већину балканског становништва: сељачки су захтеви, уз социјалне, подразумевали и већ дефинисане националне тежње. Национализам је, на тај начин, постао један од важних тактичких полуга у придобијању аграрног становништва и слабо-стојећих, нерадничких слојева, за идеје пролетерске револуције.

КПЈ И КОМИНТЕРНА

Комунистичка партија Југославије, основана априла 1919, под именом Социјалистичка радничка партија Југославије (комуниста) постала је већ исте године секција Комунистичке интернационале (*Коминтерна*), под контролом Лењина, а са седиштем у Москви.² Од 1920. КПЈ је под забраном „Обзнане“ (1920), а затим и „Закона о заштити државе“ (1921), деловала у илегалу, да би, после извесног времена почела да се осипа на различите фракције.

У читавом међуратном раздобљу, КПЈ је била, и организационо и финансијски сасвим зависна од московске централе Коминтерне, да би, све до дефинитивног распуштања Комунистичке интернационале (1943) с њом остала у најтешњим везама: примана су не само упутства о политичким питањима него и непосредна наређења о војним акцијама које су снаге под контролом комуниста (*партизани*) изводиле на југословенском ратишту током Другог светског рата. КПЈ је, као уосталом и већина других комунистичких партија под патронатом Москве, доследно, сламајући сваки унутрашњи отпор основним смерницама, спроводила званичну политику Коминтерне. Политички курс Коминтерне, био је, и остао, јасно надређен локалним партијским ставовима по свим кључним питањима, укључујући и решавање националног питања у Краљевини Југославији.

В. И. Лењин је на почетку Првог светског рата писао да је рат Јужних Словена за ослобођење и уједињење праведан, али је исход рата у којем је Србија била главни победник, упркос постигнутом уједињењу Јужних Словена, значајно утицао на совјетског вођу да промени мишљење. Политички вођи из предратне Краљевине Србије – од краља Петра и његовог сина, регента Александра Карађорђевића, преко председника владе Николе Пашића, све до већине других утицајних српских министара – важили су или за личне пријатеље цара Николаја II Романова или за присталице царистичког облика владавине у Русији. Срби су, задовољни стварањем велике

² Име КПЈ усвојено је дефинитивно у јуну 1920, на Другом партијском конгресу у Вуковару.

државе која је под један кров окупила премоћну већину њиховог народа, сматрани у Москви за нацију која нема ни велике капацитете нити значајније мотиве за револуционарну акцију комунистичког карактера.

Савезништво Краљевине СХС с Великом Британијом и Француском („водећим империјалистичким силама“ по схватањима большевика) на Конференцији мира у Паризу, било је додатни разлог да се нова југословенска држава уброји у потенцијално опасне противнике Совјетског Савеза. За Коминтерну је, стога, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца још 1920. била само једна „проширена Србија“, док је за њену југословенску секцију читава држава сматрана само за „агента француског империјализма“.

Балканским питањима бавила се, у оквиру Коминтерне, још и „Балканска комунистичка федерација“ која је 1920, основана у Софији, и одмах донела одлуку да у Коминтерни образује посебну секцију, у којој су главну улогу имале бугарска и југословенска комунистичка партија.

После Лењинове смрти, нови вођа светског комунизма, Ј. В. Стаљин је рад Коминтерне саобразио оштром заокрету у спољној политици : напуштањем стратегије „светске револуције“ настојао је да спроведе своју нову доктрину о изградњи „социјализма у једној земљи“, односно у СССР-у.

У настојању да се глобално подрива „версајски систем у Европи“ – чији су носиоци биле победничке силе у Првом светском рату, Француска и Велика Британија – Коминтерна је већ на свом Петом конгресу, одржаном у Москви 1924. напустила начело федералног преуређења оних држава које су „западни империјалисти“ користили као „санитарни кордон“ на југоисточним границама СССР-а. Санитарни кордон требало је да буде брана пред опасношћу примене дотадашње Лењинове доктрине о ширењу большевичке револуције у друге европске земље. Д. З. Мануилски, један од водећих идеолога Коминтерне, нагласио је, током Петог конгреса, да је „Балкан суштина читаве империјалистичке политике великих сила у Европи. Победа радничких и сељачких снага на Балкану, коридору интернационалних империјалистичких клика, значи победу међународног пролетеријата.“³

Да би се санитарни кордон непријатељских држава, укључив и оне на Балкану разбио – јер је, уз сузбијање большевизма, требало да служи и за његово даље потискивање – у Москви је био одређен нов, радикалнији политички курс, којим се „потчињеним народима“ у државама непријатељског табора, одобрава право на сецесију.

³ Нав. у: Ivo J. Lederer, „Russian and the Balkans“, I. J. Lederer (ed.), *Russian Foreign Policy*, New Haven & London, Yale University Press 1966, стр. 424.

У групи држава непријатеља Совјетског Савеза, светске револуције и „револуције у једној земљи“ истакнуто место имала је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, чији је владар, краљ Александар I Карађорђевић, због рођачких веза са царском династијом (његова сестра Јелена била је удата за руског кнеза Петра Романова) и насељавања бројних трупа царистичког генерала Врангела на југословенском простору, био један од оних ретких владара у Европи који је одбио да званично призна СССР и с црвеном Москвом успостави дипломатске односе.

У редовима југословенских комуниста, који су на самом почетку прихватили заједничку државу Срба, Хрвата и Словенаца као оптималан оквир за даљи рад за бољшевичку пропаганду, водиле су се оштре фракционашке борбе око успостављања заједничког курса у решавању националног питања. У расправи о националном питању која је вођена на Трећој земаљској конференцији у Београду, током јануара 1924, коначно је превладала група која је одлучно подржавала право хрватске и словеначке нације на самоопредељење и отцепљење. У тој борби требало је наћи нове савезнике, пре свега међу странкама са следбеницима у сељаштву. Национализам аграрних маса сматран је, још по Лењиновој доктрини, ефикасним начином да се галванизује сељаштво и подстакне на револуционарну акцију. У оквиру Сељачке интернационале, тзв. *Крестинијерне*, окупљане су, поново под патронатом Москве, различите сељачке странке, које је требало придобити на сарадњу с међународним комунистичким покретом. Националну димензију унутрашњих југословенских сукоба посебно су, повезујући је са социјалним питањима, истицали хрватски сепаратисти, предвођени Стјепаном Радићем, председником Хрватске републиканске сељачке странке, који су боравили у Москви уочи Петог конгреса Коминтерне.

ПЕТИ КОНГРЕС КОМИНТЕРНЕ 1924.

Пети Конгрес Коминтерне је зато изричито доделио право на самоопредељење до отцепљења (сецесију) и стварање независних држава републиканског устројства, трима историјским провинцијама из састава Краљевине СХС (Хрватској, Словенији и Македонији), од којих једна (Македонија), до тада сматрана претежно бугарском, није имала профилисану етничку индивидуалност, док је посебно било истакнуто да начелно треба подржати „ослобођење Албанаца“.⁴ Није међутим, било посебно истакнуто, у којим ће се границама наведене области издвојити из Краљевине СХС, с обзиром

⁴ Детаљно о тим питањима вид.: Dušan T. Bataković, *The Kosovo Chronicles*, Belgrade: Plato 1992, str. 10-15.

на мешовит састав њиховог становништва и неусаглашена гледишта о њиховим историјским, етничким и будућим државним границама.

Основне одлуке Петог конгреса Коминтерне о Југославији захтевале су, после претходне оцене стања, спровођење следеће политике :

1. Југославија је мно̀гонационална држава. Српска буржоазија која сироводи своју хѐгемонију предсавља народ који чини само 39 одсто целокупног становништва Југославије. Остали народи, који заједно предсављају велику већину становништва, више или мање поичињени су режиму националног угњетавања и проив њих се води политика денационализације.

2. Срби, Хрвати и Словенци су три различита народа. Теорија о јединственом проименом народу Срба, Хрвата и Словенаца, јесте само маска за великосрпски империјализам.

3. Задаћак је КПЈ да води одлучну борбу проив националног угњетавања у свим његовим облицима и за самоопредељење народа, да поичише народноослободилачке покреће савно шежећи да ће покреће извуче исод уицаја буржоазије и да их повеже с оишом борбом радних маса проив буржоазије и капитализма.

4. Национално ишање у Југославији није усавно ишање и стога се не може поичовећивати с ишањем ревизије Видовданског усјава. Оно је прво ишање борбе национално угњетеног становништва за његово право на национално самоопредељење, и, друго, ишање револуционарне борбе радних маса у целој Југославији.

5. Борба проив националног угњетавања за право на самоопредељење народа до оицељења, и за радничку и за сељачку власт, мора бити повезана с оишом борбом проив реакционарне српске буржоазије, проив монархије и проив Видовданског усјава.

6. Мада национално ишање не може бити решено ревизијом (Видовданског) усјава, КПЈ уркос шоме, мора активно учесивовати у борби за ревизију усјава у циљу обарања садашњег насилничког режима ... објашњавајући масама да само радничко-сељачка власт може коначно да реши национално ишање.

7. Поишо у Југославији постоји масован покрећ проив националног угњетавања у свим његовим облицима, масовни покрећ за право на самоопредељење, национално ишање има актуелно и оишо обележје и нейосредно доиче интересе радних маса. Због шог се оиша парола у вези с правом на самоопредељење, коју ииче КПЈ, мора изразити у облику издвајања Хрватске и Словеније и Македоније из савја Југославије и стварања независних република.

КОСОВСКО ПИТАЊЕ И НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА КПЈ

За југословенске комунисте Краљевина СХС – која је 1929. преименована у Краљевину Југославију – била је, после почетног заноса централизмом, обележена као „тамница народа“ у којој српске политичке елите систематски угњетавају остале народе и мањине. Став о „великосрпској хегемонији“ и „великосрпској буржоазији“ као њеном носиоцу, много је дуговала тезама аустро-угарске политичке елите која је „великосрпску опасност“, сматрала главном препреком успостављању властите доминације на западном Балкану. Списи Ота Бауера, познатог аустријског марксисте такође су допринели да се југословенска држава доживљава као наследница Аустро-Угарске у односу према националним заједницама и етничким групама. У име међународног пролетеријата Коминтерна је непрестано упућивала подршку „одбрани своје обесправљене браће у крвавој војно-фашистичкој Југославији“ и подстицала отпор хрватске националне опозиције „због поновне гнусне издаје интереса хрватског народа“.⁵

АЛБАНИЈА И КОМИНТЕРНА

У Коминтерни су Албанија, и Албанци као народ, гледани као држава и народ с нарочитим револуционарним потенцијалом, пре свега због нерешеног аграрног и националног питања. Ширење совјетског утицаја вршено је посредством Балканске комунистичке федерације, која је, преко бугарских кадрова, у склопу заједничке борбе против југословенске краљевине, подржавала сарадњу пробугарског ВМРО-а и Косовског комитета који је деловао из Албаније.

„Косовски комитет“ образован је 1918, ради борбе за присаједињење Косова и Метохије и суседних крајева Албанији. Постоје претпоставке да је већ 1920. Косовски комитет за своју политику стварања „Велике Албаније“ почео да добија финансијску подршку Коминтерне. Бајрам Цури, уз Хасана Приштину главни вођа Косовског комитета, посетио је у децембру 1921. совјетског посланика у Бечу и предао му један меморандум о албанском питању.⁶ Бајрам Цури је 1923. уз садејство избеглих косовских Албанаца помогао

⁵ Бранко Петрановић–Момчило Зечевић, *Албанија две Југославије*, Београд 1991, стр. 192. Вид. такође Paul Shoup, *Communism and the Yugoslav National Question*, Columbia University Press, New York and London, 1968: о националном питању 1919-1941, стр. 31-60; о Косову и Метохији вид. стр. 51-53, 104-105, 137-138, 217-218.

⁶ Ђоко Слијепчевић, *Српско-арбанашки односи кроз векове са посебним освртом на новије време*, Химелстир 1983, стр. 312.

обарање владе Ахмед-бега Зогуа у Тирани и омогућио долазак на власт православног албанског владике Фан Нолија. Победу Нолија и акцију Бајрама Цурија Коминтерна је прихватила као револуционарну промену којом је оборена реакционарна влада феудалних слојева.⁷ Влада Ахмеда Зогуа, мање због ослањања на конзервативне бегове, а више због сарадње с ројалистичким Београдом, сматрана је опасном препреком ширењу револуционарне доктрине Коминтерне.

ПЕТИ КОНГРЕС КПЈ: ОДЛУКА О РАЗБИЈАЊУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На Петом конгресу Комунистичке партије Југославије, одржаном у Дрездену 1928, била је усвојена политичка платформа о неопходности да се разбије заједничка држава Срба, Хрвата и Словенаца. Констатовано је, том приликом, да једна трећина Албанаца живи у Југославији под опресивним режимом „великосрпске буржоазије“, и да се њихово уједињење са Албанијом може спровести само заједничком борбом коју ће координисати КПЈ : „Партија изјављује солидарност револуционарних радника и сељака и осталих нација Југославије, а пре свега Србије, са албанским национално-револуционарним покретом у лицу Косовског комитета и позива радничку класу да свесрдно помаже борбу раскомаданог и угњетеног албанског народа за независну и уједињену Албанију.“⁸

Ради остварења наведених идеолошких смерница, била је, дакле, успостављена непосредна политичка веза КПЈ са „Косовским комитетом“. Ова организација албанских емиграната с Косова, Метохије и из западне Македоније, није се само тактички ослањала на Москву – као потенцијалног непријатеља југословенске краљевине – него је своје терористичке акције изводила уз покровитељство и подршку Мусолинија. Италија је, преко Косовског комитета, оружјем, новцем и другим логистичким средствима помагала албанске одметнике (качаке) у нападима на српске колонисте на Косову, Метохији и у Македонији, који су, заједно са представницима локалних власти, били сматрани слугама „великосрпске буржоазије“ или носиоцима „великосрпског империјализма“. Шеф качака био је Азем Бејта из Дренице, који је, у садејству са Косовским комитетом, од Косова и Метохије, направио подручје високог ризика за све њене неалбанске становнике: од државних чиновника до насељеника и

⁷ Вид. Бранислав Глигоријевић, *Коминтерна, југословенско и српско шишање*, Београд, Институт за савремену историју 1992, стр. 115-116.

⁸ Ђ. Слијепчевић, *нав. дело*, стр. 312.

староседелаца. Коминтерна је, међутим, упркос премоћном утицају Италије на Косовски комитет, већ 1929. упутила своје агитаторе да у Албанији пропагирају идеје пролетерске револуције посредством борбе за остварење националних циљева.

Стратешка, али и практична сарадња Комунистичке партије Југославије била је, осим са косовским Албанцима у емиграцији, успостављена и са свим другим непријатељима Срба који су као заједнички циљ имали разбијање заједничке југословенске државе – од ВМРО-а у Бугарској, до хрватских сепаратиста и мађарских ревизиониста. Секретар КПЈ, Милан Горкић, одмах по успостављању личног режима краља Александра 1929, саветовао је да се у случају устанка у Хрватској склопи „привремени споразум са страним империјализмом“; тј. да се Италији и Мађарској уступе територије, само да се сломи највећа препрека – „великосрпска хегемонија“.⁹

ЧЕТВРТА КОНФЕРЕНЦИЈА КПЈ – РАДИКАЛИЗАЦИЈА КУРСА

Ново заоштравање става о решењу националног питања уследило је на Четвртој земаљској конференцији КПЈ, одржаној у Љубљани 1934. Тада је затражено да се Албанцима с Косова и Метохије врати земља која им је била одузета у аграрној реформи, док је било посебно наглашено да југословенска краљевина није ништа друго него „окупација Хрватске, Далмације, Словеније, Црне Горе, Македоније, Косова и Босне и Херцеговине од стране српских трупа“. Због тога се првим задатком Комунистичке партије Југославије, сматрало „истеривање српских четника из Хрватске, Далмације, Словеније, Војводине, Босне, Црне Горе и Косова.“¹⁰

Одбацујући могућност да било која од ових области има српски карактер, премда је тадашњи етнички састав показивао да су Срби апсолутна или релативна већина у Црној Гори, Босни и Херцеговини и Војводини, а КПЈ је сматрала да треба оставити као једну од варијанти да свака од њих постане самостална јединица у оквиру будуће комунистичке Југославије. На самом Косову, комунистичка агитација преко омладинских активиста наилазила је на извесне присталице углавном у Косовској Митровици и међу насељеницима из Црне Горе у Метохији. Комунистичку пропаганду ширили су претежно студенти београдског Универзитета. Међу етничким Албанцима се, с веома скромним успехом, пропаганда вршила преко захтева комунистичке омладине (1932) да се албанским масама поделе

⁹ Б. Петрановић – М. Зечевић, *Аџонија две Југославије*, стр. 191.

¹⁰ D. T. Bataković, *The Kosovo Chronicles*, str. 12.

манастирске земље и преостали читлуци, као и да се забрани даље насељавање Срба.¹¹ Број присталица КПЈ није се међутим значајније увећао упркос паролама срачунатим да привуку албанско становништво.

Важан, тада само стратешки заокрет, уследио је 1935. после преоријентације курса Коминтерне на политику окупљања снага у „народни фронт“ против „растуће опасности од нацизма и фашизма у Европи“. Совјетски Савез је сопствену безбедност стављао изнад сваке идеологије, прихватајући нове реалности у Европи. Потенцијално савезништво Совјетског Савеза са фашистичком Италијом (на Балкану се њихова политика поклапала око разбијања Краљевине Југославије) и Трећим Рајхом (остварено 1939 приликом поделе Пољске), показао је необичну подударност у двома тоталитарним идеологијама које су се, на јавној сцени, међусобно искључивале и узајамно осуђивале. Реалполитички курс произлазио је, вероватно из борбе против заједничког непријатеља, Француске и Велике Британије.

Нови генерални секретар КПЈ, с пуномоћјем Коминтерне од 1937, а званично од 1939, постао је Јосип Броз Тито, искусни хрватски комуниста који је дуго времена провео на усавршавању у Москви. Нове инструкције Коминтерне и промена односа снага у Европи довеле су до извесне еволуције у становиштима која су се тичала решавања албанског питања.

ПЕТА КОНФЕРЕНЦИЈА КПЈ: ТАКТИЧКО ОДСТУПАЊЕ

Одлуку о одустајању припајању Косова и Метохије Албанији, КПЈ је донела тек на Петој земаљској конференцији која је одржана 1940. у Загребу, и то у тренутку када је Албанија већ годину дана била под италијанском окупацијом. Али и тада су најпре осуђени „колонијални методи српске буржоазије“, захтевано „протјеривање свих оних колонизираних елемената помоћу којих српска буржоазија угњетава македонски, арнаутски и друге народе“ и истакнута потреба за стварањем посебне републике Косово: „етнички проблем може се решити стварањем слободне радничко-сељачке републике Косово по свргавању великосрпског фашистичког и империјалистичког режима.“

Режим који су југословенски комунисти оквалификовали као фашистички успоставио је 1929. краљ Александар I Карађорђевић, прва жртва фашизма у Европи убијен је у Марсеју 9. октобра 1934,

¹¹ Ђ. Слијепчевић, *нав. дело*, стр 314.

у садејству хрватских фашиста – усташа и бугарских терориста из пробугарске организације ВМРО, које је, по налазу француског суда, организовао и финансирао лично Бенито Мусолини, оснивач и вођа фашистичке странке у Италији.

ДЕМОНИЗАЦИЈА, АГИТАЦИЈА, ДИСКРИМИНАЦИЈА

Демонизовање „српске доминације у Краљевини Југославији“, било је, како се временом показало, покретачки мотив свих акција југословенских комуниста – потпуно усаглашено са ставом Стаљина о карактеру југословенске државе и њеном режиму. У свакодневной борби против „великосрпске буржоазије“, водећи југословенски комунисти (Ј. Б. Тито, Едвард Кардељ, Андрија Хебранг, Владимир Бакарић) све мање су правили разлику између „српске буржоазије“ и „српске нације“. Посебне комунистичке партије Хрватске и Словеније биле су основане још током тридесетих година, док је посебан Обласни комитет за Косово и Метохију образован, упркос малом броју присталица, већ 1937, изостало је, једино, оснивање Комунистичке партије Србије, јер су Срби, несумњиво, не само елита, него и сам народ (вероватно сви осим комуниста) сматрали главним „кривцима“ за све политичке невоље које су потресале Краљевину. Комунистичка партија Србије образована је тек 1945, по окончању Другог светског рата и коначном успостављању комунистичке диктатуре.

КОСОВО ИЗМЕЂУ АЛБАНИЈЕ И ЈУГОСЛАВИЈЕ

Глобална политика КПЈ према Албанцима, чији су инструктори октобра 1941. од разних фракција образовали јединствену Комунистичку партију Албаније, довела је, у ратним околностима, до парадоксалне ситуације. „Велика Албанија“ створена је већ у августу 1941, под италијанским протекторатом, а велики број српских колониста, насељених у међуратном раздобљу био је протеран с Косова и Метохије заслугом албанских милиција, што је југословенским комунистима одузело значајно средство у пропагирању властите идеологије. Српски инструктори су Албанцима у Албанији, али и Албанцима у Југославији, као један од подразумевајућих циљева, стављали у изглед трајно уједињење Косова и Метохије са Албанијом по окончању комунистичке револуције, само у једном новом социјалном амбијенту.

Истовремено, Ј. Б. Тито је настојао да претходно обнови Југославију као комунистичку федерацију у њеним предратним грани-

цама, с намером да је додатно прошири у Истри, јадранским острвима и Корушкој. Албанија је, изгледа, требало да дође на ред знатно касније: премда је постојало начелно опредељење КПЈ да Косово с Метохијом треба да припадне Албанији, питање сједињења остављано је за касније, како би се косовско питање искористило као улог за увлачење Албаније у састав Југославије или у оквир једне шире балканске федерације под југословенским вођством.

КОНФЕРЕНЦИЈА У БУЈАНУ

Велико практично искушење за КПЈ у самој Албанији, али пре свега на Косову и Метохији била је партијска Конференција у Бујану, одржана 2. јануара 1944. на територији која административно није припадала Краљевини Југославији. Тада су косовски и албански комунисти (49 присутних представника, од тога четрдесет три Албанца, један Муслиман и седам Срба), следећи логику ратних обећања изасланика и инструктора КПЈ донели следећу одлуку:

„Косово и Метохија је крај који је насељен највећим делом шиптарским (албанским) народом, а који као и увек, тако и данас – жели да се уједини са Шипнијом (Албанијом). Према томе осећамо за дужност указати прави пут којим треба да пође шиптарски народ да би остварио своје тежње. Једини пут да се Шиптари Косова и Метохије уједине са Шипнијом јесте заједничка борба са осталим народима Југославије против окупатора и њихових слугу. Јер је то једини пут да се извојује слобода, када ће сви народи, па и Шиптари бити у могућности да се изјасне о својој судбини са правом на самоопредељење до отцепљења. За то је гаранција Народно ослободилачка војска Југославије и Народно ослободилачка војска Албанија, са којом је она блиско повезана.“¹² Истовремено, на конференцији у Бујану је одлучено да се Метохија преименује и да убудуће носи албанско име: *Rrafshë e Dukadjinit*.

Одлуке у Бујану биле су, међутим, у супротности са декларацијом велике комунистичке скупштине, одржане нешто раније, у Јајцу, 29. новембра 1943 – на скупштини која се самопрогласила представником свих народа Југославије под именом „Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије“ (АВНОЈ). Генерални секретар КПЈ, Ј.Б. Тито, био је у Јајцу проглашен за „маршала Југославије“, а одлуке скупштине прослеђене су свим савезничким силама, укључујући, разумљиво и Совјетски Савез. Коминтерна је већ била распуштена, али се нови политички курс југословенских комуниста, као и у претходним случајевима, само тактички разликовао од њених темељних идеолошких опредељења о решавању националног питања.

¹² Alex N. Dragnich & Slavko Todorovitch, *The Saga of Kosovo. Focus on Serbian-Albanian Relations*, Boulder Colorado 1984, p. 143.

Партијско заседање у Јајцу, на којем је наводно изражена жеља свих народа Југославије било је, као уосталом и конференција у Бујану, *ad hoc* састављено од присутних комунистичких вођа и идеолога, без демократског мандата народа да одлучују у његово име. Премда је касније наглашавано да су ове одлуке имале фундаменталан значај, он не би могао да буде спроведен да претходно није, захваљујући пресудној улози совјетских трупа, комунизам насилно успостављен најпре у Југославији, а затим и у самој Албанији.

Јосип Броз Тито свечано је објавио, још у Јајцу, да ће нова, комунистичка Југославија бити заснована на федералном начелу где ће „сви народи... бити слободни и једнаки“, а да ће се осталим етничким групама „гарантовати сва права мањина.“ Обнова Југославије у њеним предратним границама, била је, из спољнополитичких разлога *conditio sine qua non* Титове политике који је у новој, болшевичкој држави, обећавао не само промену устројства државе него и „братство и јединство“ као начело којим ће се исправити све неправде предратног режима.¹³

„Исправљање неправди“ на Косову и Метохији, започело је одмах по успостављању комунистичке власти већ 6. марта 1945, била је издата уредба којом је српским колонистима био забрањен повратак на Косово и Метохију; колонисти из Албаније, насељени током Другог светског рата старањем италијанских окупационих власти, добили су право да трајно остану на Косову и Метохији, док је већина српских колониста, од којих је велики број провео рат у избеглиштву, била расељена на друге локације.

Албанизација Косова и Метохије, коју је Комунистичка партија Југославије од свог оснивања имала као један од циљева, био је, с протеривањем колониста и успостављањем Косова и Метохије као посебне административне области у федералној Србији, сасвим сагласан политичком курсу из претходних деценија. Улога Коминтерне, као сенке која покрива читаву једну епоху, показала се битном у дефинисању једне политике која је, уз мања тактичка одступања, била вођена, када је Косово с Метохијом у питању, с необичном доследношћу. Највише од свега, Коминтерна је, упоредо с Комунистичком партијом Југославије, имала одсудну улогу у стварању широко распрострањеног мишљења у европским размерама да је Косово с Метохијом албанска територија на којој Срби, премда значајан проценат становништва, немају посебних националних и државних права. Историјска одговорност КПЈ, која је без демократског легитимитета преузела на себе решавање крупних питања с далекосежним последицама, већа је од одговорности било које друге политичке формације у XX веку.

Душан Т. Батаковић

¹³ Вид. детаљније код: Д. Т. Батаковић, *Косово и Метохија. Историја и идеологија*, Ваљево, Хришћанска мисао 1998, стр. 147-163.

О ДАРОВИМА

Многи православни хришћанин, који хоће да буде пажљив према ближњима поводом неког празника, нађе се у недоумици да ли да купи поклон и какав. Поклонити иконицу или крстић је лепо, али се не поклања свима. То се може подарити у изузетном случају, нпр. ономе ко се спрема за св. крштење, мада и онда то купује кум или кума. Они купују ланчић и крстић, а могуће и иконицу светитеља чије име ће новокрштени носити. Ако се крсти одрасли, лепо је поклонити Библију или Јеванђеље. Поводом празника дарови су различити, зависно од карактера самог дана. Традиционални дарови за Васкрс су јаја. Могу бити права, офарбана, дрвена или чоколадна, украсна, са симолом васкрсења. На Божић се деци дарују украси за јелку (код Руса), фигуре Свете Породице, вертеп и други украси са симболима Рождества. На друге празнике не дају се дарови. На крсну славу се носи воће, или јужно воће, или неки симболичан поклон. Слава није прилика за истицање. Приликом Врбице може се носити у посету букет цвећа, али са обавезном врбовом гранчицом. На рођендан такође се може однети леп дар, нека побожна књига или икона, било шта што има верско обележје. Недопустиво је за православног хришћанина да носи на поклон било шта што понижава његову веру, изобраења паганских богова, симболе других религија, маске црначких врачева, непристојне ствари, нешто саблажњиво, што може понизити и слављеника и дароватеља. Такође је за верника недопустиво да поклања деци толико одомаћеног деда Мраза, што је плод безбожних система. Требало би код деце обновити култ св. Николе који је вековима деци доносио дарове. Ако се посећује неко ко гаји другачија осећања у односу на веру, њему се може однети неки неутралан поклон, који неће врећати ни његова осећања, ни осећања посетиоца.

О КРШТЕЊУ ТРУДНИЦЕ

Данас, у време кад се многи млади враћају вери, или желе да се крсте, уколико нису крштени, јавља се и случај да је будућа мајка некрштена. Она се налази у дилеми, да ли да се крсти, иако је труд-

на, или да сачека да се дете роди, па да се обоје крсте. Са црквене тачке гледишта, нема никакве препреке да се та трудница крсти и не постоји никаква граница (временска) у односу на трудноћу. Такву одлуку не треба одлагати. Важно је да се дете роди од крштене мајке, због молитава и свега што следује по рођењу детета. Још би таква будућа мајка учинила и боље, ако је већ одлучила да се крсти, да се и венча са својим супругом у цркви, да би дете било законито и за црквено правно подручје. Зато, будуће мајке нека размисле док је време и након Св. крштења нека ступе у Богом благословени брак, ради добра свога и свог будућег детета.

О ДРУГИМ РАСАМА

Историјски је условљено да су помесне цркве – националне. То никако не значи да њихови верници и парохијани не могу бити представници других нација или раса. Црква је по својој природи саборна, васељенска и њеним верним чедом може бити сваки човек независно од боје коже. Људи са црном бојом коже удостојили су се крштења још у древно апостолска времена (евнух св. апостола Филипа). И међу светитељима имамо црнаца (св. Мојсије Мурин и др.) као и представника других раса, Јапанаца, Кинеза итд. Арапин Петра Великог, прадеда Пушкина био је црнац Абрам Петровић Ханибал, који је примио св. крштење.

О СКИДАЊУ КАПЕ

У Првој посланици Коринћанима св. апостол Павле је написао (11,4) да сваки човек, који се моли Богу или пророкује покривене главе, срамоти своју главу... И (11,7) да човек не треба да покрива главе зато што је он слика и слава Божја... Ако знамо да се треба молити увек и на сваком месту, проблем настаје зими, кад се носе капе. Ако, нпр. иде на посао или ради напољу, наравно он неће скидати капу. Молиће се у себи без икаквих спољних знакова, ходајући или радећи. А кад је код куће, или у св. храму, разуме се, молиће се гологлав. Најбитније је да молитва буде искрена, од срца.

О ДРУГОМ БРАКУ

Други брак дозвољава Црква само за удове. У св. јеванђељу се каже, да „ако жена отпусти свога мужа и уда се за другога, чини прељубу (Марко, 10,12). (Такође код Мат. 5, 31–32; 19,3–9; Лк. 16,18; I Кор. 7,10–11, 12–16).

Преступање светоотачких заповести никада не остаје без последица. У XVI веку руски велики кнез Василије III се развео од своје супруге Соломоније, која није могла да има деце и ступио је у други брак, да би добио наследника. Родио му се син, Јован Васиљевич, касније прозван Иван Грозни. На тај начин се збило предсказање Блажењејшег Марка, патријарха Јерусалимског, Василију III: „Ако се други пут ожениш, имаћеш зло чедо; царство твоје испуниће се ужаса и јада, крв ће тећи као река, падаће главе велможа, градови ће горети!“ И то се и догодило.

О КУПОВИНИ ИКОНЕ

У нашем народу постоји веровање да не ваља да човек сам себи купи икону, нарочито славску, већ да треба да је добије од другог. То је заблуда. Свако може себи да купи икону какву жели, пред којом ће се пријатно осећати и која ће га побуђивати на молитву. Исто тако може поклонити и своју икону другоме, ако мисли да ће му користити. Важно је да се икона освети у св. храму. Исто тако је погрешно веровање да икона мора да проведе шест недеља у св. храму да би се осветила. Сваки свештеник је дужан да освети икону, као и било коју ствар која се донесе, пред верником и да му је освешћену преда.

О ДАВИДОВОЈ ЗВЕЗДИ

Шестокрака звезда сматра се древним старозаветним симолом. Пошто се ми хришћани сматрамо наследницима дела традиција старозаветне Цркве, и ми се можемо служити симболима ове традиције. Но, тај символ се ретко среће у православној уметности. Он није традиционалан али у своје време, крајем XVIII – и почетком XIX века, у Цркви су кориштени не само православни, већ и масонски симболи.

Шестокрака звезда се користи упоредо са осмокраком, као приказ Витлејемске звезде, символ вечне девствености Пресвете Богородице, знака премудрости Божје и савршенства Његове творевине, јединства неба и земље итд. У старозаветним временима он симболише наду људи на Спаситеља који је имао доћи. По предању, на штиту цара Давида била је приказана таква звезда (јевр. Маген-Довид). У савременом јудаизму и држави Израел тај символ се сачувао. Али због тога ми не треба да га се одричемо, јер нас сећа на много шта свето и славно.

О СОКОЛСТВУ

Данас, када се код нас обнавља соколска организација, многи нису упознати са њеним циљем. Треба се сетити речи сокола Петра Лозјанина који је рекао: „Соколство је народни покрет, који жели да народ препороди, да га физички ојача, духовно и морално уздигне, национално освести и социјално васпита“. А да би се видео какав је став наше Цркве према соколству, могу се у васкршњем прилогу „Мисионара“ од 1939. године наћи речи неумрлог Владике Николаја „Српска национална црква, као национална, природно да гледа на сваку здраву националну установу са симпатијом. Наше Соколство биће увек здрава национална установа, докле год буде црпело своју снагу из народа и не буде се одвајало од народне вере, душе и карактера...“ Уз то, почетком овог века, српски свештеници су и били највећи пропагатори соколске идеје и оснивали соколска друштва широм Српства.

О ВЛАДИЧАНСКОМ ЖЕЗЛУ

У неким црквама је обичај да чтец испред царских двери за време архијерејске св. литургије држи жезал. Код Грка епископи са жезлима улазе у олтар. Архиепископ Јован Максимович, св. Јован Шангајски, није никад са жезлом улазио у олтар, нити допуштао да се жезал уноси. Жезал представља пастирски штап и користи се тамо где је стадо, тумачио је. У олтару су анђели Божји и њих пастир Божји не чува, да му је штап потребан међу њима.

О СВЕТОЈ ПЕТКИ

Света Петка, омиљена светитељка код нас, назив је за преподобну мајку Параскеву, која је живела у XI веку и слави се 27. октобра. Рођена је у Епивату близу Цариграда, а подвизавала се у Јорданској долини. Њене целебне мошти боравиле су у Београду и одтад је развијен њен култ. Поред ње слави се у цркви још неколико светитељки са њеним именом. Света преподобномученица Параскева (код нас названа Трнова Петка), која се слави 8. августа била је родом Римљанка. Посечена мачем у II веку, поштована и на Западу. Спомен чуда ове светитељке слави се 9. јула. То чудо се збило на острву Хиос 1442. године. Света великомученица Параскева слави се 10. новембра. Она је из Иконије, а мучена је у време цара Диоклецијана. Мошти њене пренете су 1204. у Трново. У календару постоје још и два празника св. мученице Параскеве, сестре св. Фотине Самарјанке, и славе се 10. марта и 2. априла. Пострадала са пет се-

стара у Риму у време цара Нерона. Код нашег народа култови свих ових светитељки стопљени су у култ преподобне Параскеве. А у Јужној Србији поштују се и други празници светих жена и девојака као празници св. Петке и тог дана жене посећују св. храмове, моле се и носе дарове св. Петки.

ОПТИНСКА МОЛИТВА

Старац Нектарије Оптински поучавао је и саветовао келејну употребу „оптинске“ молитве на бројанице: **СВИ СВЕТИ МОЛИТЕ БОГА ЗА МЕНЕ!** У том моменту, тумачио је старац, док изговарамо ову молитву (50 пута) у царству Божјем сви угодници до једнога падају ничице пред престолом Сведржитеља и вапију: „Господи помилуј!“

Ж. Туцић

ВЕСТИ ИЗ РУСИЈЕ

ПОДМОСКОВСКИ СПОМЕН-ХРАМ

Патријарх сверуски Алексије осветио је великим чином освећења храм у селу Ершово. Баш на месту данашње цркве, била је предња линија одбране руске престонице у зиму 1941–1942. године и земља је била заливена крвљу руских војника. Када је пре шест година одлучено да се ту зида црква, једнодушно је решено да јој се да статус спомен-храма. На истом месту је била црква Св. Тројице с почетка XIX века и разорена је у фашистичким бомбардовањима заједно са људима који су њој потражили спас, месним житељима и рањеним војницима. Њихова имена и имена ратника 144. дивизије, који су држали одбрану Москве, њих 600 на броју, овековечена су на спомен-плочи на самом зиду храма. Пре пет година патријарх је осветио камен темељац, а сад га је коначно и осветио. Храм је проглашен подворјем Савино-Сторожевског манастира, чија братија опслужује ово село. Овај манастир, који датира из последњих година XIV века некада је био значајан због богословије, док су у њему биле и две гостионице, дом стараца, продавнице књига и икона, сиротиште. Њим је руководио као старешина викарни епископ Можајски, а намесник је био архимандрит. У манастиру је био и тзв. царски дворац из времена цара Алексеја Михаиловича.

ЗВОНА ЗА МАНАСТИР

Ради обнове манастира у Јарославској области у звоноливници је изливено 7 звона, од којих највеће износи 210 кг. Манастир је посвећен Рођењу Пресвете Богородице. Звонара манастира је порушена двадесетих година у време војујућег атеизма и за мање од пола године биће подигнута. За сада је тек ископана земља за темељ.

РУСКИ ДОБРОТВОРНИ ФОНД

У Москви је одржано добротворно вече за помоћ житељима Соловке (Соловецког острва) на Белом мору. Вече, које је сазвао

Фонд Велике Књегиње Олге Александровне, одржано је у Централном Дому културе жељезничара. Пред долазак зиме и прекидање пловидбе, острвљани оскудевају у гориву, производима, топлој одећи. На Соловецком острву живи више од 1500 људи, од њих 450 деце, 270 старих, инвалида и немоћних. Осим тога, братија манастира (из XV века) броји око 50 људи. Прошле године, московска филијала је указала велику помоћ житељима Валаама. Иначе, филијале у Москви и Петрограду организују прикупљање помоћи у самој Русији.

Фонд носи име Велике Књегиње Олге Александровне, млађе сестре цара мученика Николаја II, која се целог живота истицала својим милосрђем. Русију је напустила 1920. године, живела је у Данској, а умрла је 1960. у Канади. Фонд је основао пре осам година њен син Тихон Куликовски-Романов (1917–1993). Након његове смрти, фондом руководи удовица Тихона Николајевича Олга Николајевна. За то време, из Канаде у Русију је упућено 600 тона хуманитарне помоћи са прехранбеним производима и одећом, специјалном медицинском опремом за лечење глувонемих, 19 апарата „вештачких бубрега“, 480 функционалних постеља, инвалидска колица. Помоћ се слала у више градова Русије, међу којима је био и Грозни.

ПРВА ЛИТУРГИЈА У НОВОМ ХРАМУ

На други дан Божића, у 03 часа изјутра, у горњој цркви храма Христа Спаситеља одслужена је прва св. литургија, којој је началствовао патријарх Алексије II са збором архијереја. Служби Божјој су присуствовали Путин, Сергејев, Лужков, Примаков и други државни и друштвени радници, градитељи и уметници, чијим трудом и настојањем је овај спомен-храм изграђен за само пет година.

Овај храм, споменик руске славе, основан је иницијативом императора Александра I Благословеног у част победе у Отаџбинском рату 1912. год. Војна дејства су се завршила уочи Божића и зато је храм посвећен том великом празнику. Зидан је по пројекту Константина Тона више од 42 године, а 5. септембра 1931. године је дигнут у ваздух, те је на том месту направљен отворен базен. Градска управа је решила пре пет година да обнови светињу. Прилозима су прискочили у помоћ стотине хиљада Руса. Висина храма је 103 м, а на живопису је радило више од 400 живописаца.

Делегација РПЦ се вратила из Витлејема неколико часова пре почетка ових свечаних богослужења. На челу те делегације био је патријарх московски. На празничним свечаностима у Св. Земљи учествовало је 14 представника, првојерараха помесних православних цркава. Патријарх је у својој Беседи рекао: „На светом месту, где се пре 2000 година родио Спаситељ, молили смо се за нашу

отаџбину и руководиоце државе, да би Господ благословио миром и сагласјем земљу нашу у XXI веку!“

ДВА ВЕКА РУСКИХ ЕПАРХИЈА

У Башкирији је недавно прослављена двестагодишњица Уфимске епархије. У име патријарха на челу прославе је био митрополит Солнечногорски Сергије. Ова епархија има 14 округа. У њој је 156 парохија са око 190 свештеника. Епархију води владика Уфимски и Стерлитамакски Никон. За последњих девет година, откако траје процес препорода православља у овој републици, владика је осветио девет храмова, а завршава се и рад на саборном храму у Уфи, посвећеном Рођењу Пресвете Богородице, који ће бити саборни епархијски храм.

Такође је прослављена и двестагодишњица Пермске епархије, која је основана указом цара Павла I. Пре болшевичког преврата у њој је било више од 500 храмова, 20 манастира. Нове власти су већину порушиле и претвориле у световне објекте, свештенство поубијале као и владика Андроника. Сада у епархији делује 70 храмова и 8 монашких обитељи. Много цркава се рестаурира. Свечаности су отпочеле литургијом коју је служио архиепископ Пермски и Соликамски Атанасије. Затим је одслужен парастос почившим архијерејима и пастирима. Отворена је и изложба посвећена историји ове епархије.

ПОСЕТА АТОНСКЕ ИГУМАНИЈЕ

Древни руски град Владимир је испред својих Златних врата дочекао гошћу из Свете Горе, икону Мајке Божје названу „Игуманија Свете Горе Атонске“. Икону су насликали светогорски монаси по благослову Патријарховом. Из Москве икону је допратио архиепископ Владимирски и Суздаљски Евлогије. Светиња ће обилазити епархију током месец дана. За то време примиће је сваки од владимирских активних манастира.

ДАН УКРАЈИНСКОГ ЈЕЗИКА

Празновање дана украјинског језика пада на празник преподобног Нестора Летописца. Он је био монах Кијево-Печерског манастира, творац чувеног летописа, састављеног почетком XII века. Историјски је парадокс, што св. Нестор никад није говорио украјинским језиком, који се формирао много касније, тек у XIX веку, на

основу локалних малоруских дијалеката. Недавно први пут, Дан украјинског језика прослављен је на државном нивоу. Направљен је специјални програм празничних емисија на радију и телевизији, у школским установама и културним институцијама. Данас је једини државни језик у Украјини – украјински, без обзира на податак да је једна од тачака прошлог предизборног програма Леонида Кучме било обећање да се руском језику да статус другог државног језика Украјине. Баш то неиспуњено обећање учврстило је његов председнички положај 1994. године, јер велики део становништва Украјине говори руски. Давање равноправности руском језику, као државном упоредо са украјинским, једно је од основних начела програма кандидата комунистичке партије Петра Симоњенка, који је на прошлим изборима ушао у други круг заједно са Леонидом Кучмом. Сам Кучма је заборавио, за чега се борио пре пет година и данас настоји на томе, да украјински буде државни језик.

НОВА МИРОТОЧИВА ИКОНА

Почетком фебруара, на празник Блажене Ксеније, међу другим поклоницима, у Петроград је дошла парохијанка московског подворја Валаамског манастира, Татјана. Са собом је понела и копију мироточиве иконе св. Цара-Мученика Николаја II, намеравајући да је дарује храму преподобног Серафима Саровског на серафимовском гробљу, где је старешина чувени петроградски свештеник Василије Јермаков. Није јој пошло за руком да преда икону и она ју је пред повратак оставила у дому својих пријатеља. У уторак, 8. фебруара, за време читања јутарњих молитава, домаћица стана, где је нашла уточиште икона св. Цара, приметила је необичан сјај од иконе. Погледавши боље, видела је да су из очију Цара на икони потекле сузе. Мироточење се показало тако обилним, да се миро скупљало како на стаклу, тако и под стаклом. Следећег дана икона је пренета у подворје Коневског манастира, где се молило пред њом уз читање акатиста Цару-Мученику. Сада се чудотворна икона налази у цркви Многострадалног Јова на петроградском Волковском гробљу. Иначе, св. Цар Николај је рођен на празник Многострадалног Јова, 1868. године.

ПРОШЛОГОДИШЊА ЧУДА У РУСИЈИ

У току прошле године, мноштво литија ишло је кроз земљу руску обележавајући велики јубилеј хришћанства. Главна литија, по речима учесника, упутила се кроз Кемерово према Новосибирску, где су се 9. маја среле северна и јужна ходочасничка поворка. У

новосибирској области десило се обновљење иконе св. оца Николаја. То је било већ друго чудо на путу. Ту икону је 25. маја 1998. године подарио епископ Владивостока и Приморја, Венијамин, на благослов учесницима литије, а другу је подарио икону Тихвинске Мајке Божје. Након девет месеци, у време када је у Иркутску, у цркви Св. архангела Михаила служена литургија и молебан, икона Богомајке је почела да точи миро, као да је хтела да означи крај прве етапе пута и да благослови почетак друге.

Чудо са иконом св. Николе почело је још у Кемерову. До тада икона је била тамна, да се тешко назирао лик светитеља. После службе и молебана, које је служио архиепископ Софроније, икона је постајала светлија. Нарочито се то испољило у новосибирској области. Такође су почеле да лију миро иконе Државне Мајке Божје и Нерукотвореног Спаситеља. Од икона се десило и много исцељења. У тој области, близу Барибинска, литију је сустигао о. Анатолије, кога је послао владика Новосибирски и Бердски, Сергије, и он је донео још две иконе, Феодоровску Мајку Божју и св. Саву Српског. У време натовских бомбардовања Србије, једна од бомби је пробила кров цркве, пала у олтар и није експлодирала. Када су је инжењерци уништили, старешина цркве се запитао, због чега бомба није експлодирала. Када је отворио ормар пред којим је пала бомба, из његове дубине гледала су га два лика, Феодоровске Мајке Божје и св. Саве. И он је решио да пошаље иконе литији, која већ више од пола године иде кроз Русију. У Омск је литија стигла 4. јуна. У то време је решено да се из Салехарда упути литија у сусрет оној из Владивостока. Због тога се морао направити прекид од 35 дана, што је проведено у посетама светињама омске земље. Затим се обишао северни Казахстан, где је литију сусрело козаштво, свештенство и представници зарубежне цркве, ту се одслужио молебан и под плуском установљен је један поклонички крст. У то време житељи Салехарда, који су походили места страдања св. царских мученика, стигли су у Тоболск да се споје са литијом из Владивостока. И Господ им је два пута видно указао своју милост. У Ханти-Мансијску на залазу сунца на небу се могао видети разветно знак крста. У Кунгуру се десило и више од тога, читаво небесно коло крстова. Крстови су ишли један за другим, смењујући се и ређајући се, како би благословили свих дванаест литија, предузетих и покренутих због спасења Русије.

МОНАСТИРСКО СИРОТИШТЕ

У Књегињином манастиру древног града Владимира, који има осмовековну историју, отворено је сиротиште за девојчице у које је примљено више од двадесет девојчица. Оне ће да живе тамо док се

саме не одреде и не изабере себи животни пут. Ту ће завршити школу, упознати веру и Св. Писмо и молити се Богу. У оквиру сиротишта моћи ће да заврше за везиље и дрворезачки занат. Манастир се налази у самом граду, у њему живе монахиње (данас их има око 30). Благодаревши сопственом труду, оне се издржавају од свога рада. Манастир је подигла жена владимирског кнеза Всеволода, Марија, и посвећен је Успенију Пресвете Богородице. Књегиња је боловала седам година и говорила је околини која ју је жалила, ако добро примамо од Господа, зар нисмо дужни да трпимо и зло. У том манастиру је и завршила живот, као монахиња Марта. Манастир је разаран од Татара, да би био рестаурисан крајем прошлог века. У њему је до большевичког преврата била болница за сестре, црквено-парохијска школа за девојчице. Педесетак година у њему је било сиротиште за девојчице, у којем је било двадесетих година око 120 деце. За време комунистичког терора манастир је затворен, да би сад био обновљен и наставио са својим васпитним радом.

ГОДИШЊИЦА ЧУДОТВОРНЕ ИКОНЕ

У Москви је обележена годишњица прослављења чудотворне иконе св. Цара-Мученика Николаја II. Прошле године, у стану православне Московљанке Але Дијакове, после покајничке молитве, почело је да тече мирисно миро са лика Царевог, литографске копије иконе насликане у Америци. Од тада икона не престаје да точи св. миро, што је доказ, по мишљењу верујућих, светости Цара-Мученика, потребе да се прогласи светим са својом Породицом у Русији, као и да је руском народу опроштено за царубиство и богоодступништво. Чудо је историјски догађај, исто као и чудесна појава у селу Коломенском под Москвом Државне иконе Мајке Божије, на дан абдикације императора, 2. марта 1917. године. У току протекле године, икона обдарена посебном милошћу Божјом, боравила је у многим местима Русије, њој су се поклонили стотине хиљада људи, забележено је много случајева исцељења и благодатне помоћи. Светиња, ношена авионом, облетела је Русију. Иако међу епископатом има противника канонизације Цареве, као што је митрополит Петроградски, ипак, чудо се наставља, а народ, пун поштовања према Царској Породици, хрли на поклоњење чудотворној икони. Свештенство и поред забрана узноси молитве пред овом иконом и она обилази храмове и манастире.

КАПЕЛА У СИМФЕРОПОЉУ

Православни храм – капела св. великомученика Георгија, подигнут наспрам здања Главне Управе Министарства унутрашњих

послова на Криму осветио је митрополит Кијевски и целе Украјине Владимир. Капела је посвећена спомену кримских милиционара, палих на дужности. Поводом тог догађаја одслужена је свечана литургија и парастос палима. Присуствовао је председник Украјине Леонид Кучма, посланици и руководиоци аутономне кримске републике, као и домаћин архиепископ Симферопољски и целог Крима Лазар уз бројно свештенство кримске епархије и масу верника. Ово је јединствени храм ове врсте и њега красе имена погинулих заштитника правног поретка. Личи на малу цркву, са сјајним куполама, подигнута је за само три месеца.

ФИЛЕРМСКА БОГОРОДИЦА

Ова икона доспела је у Русију пре два века, а њено празновање је установљено 1800. године. Слави се 12/25. октобра. Њу је насликао по предању св. апостол и еванђелист Лука, који ју је послао на зорејима у Египат. Одатле је пренета у Јерусалим. У V веку грчка царица Евдокија, супруга Теодосија Млађег, пренела ју је у Цариград, где је била смештена у Влахернску цркву. Одатле је односе крсташи, који су освојили Константинопољ, а потом је припала витезовима реда Јовановаца, који су је однели на Родос. Када су у XII веку острвом завладали Турци, икону витезови пренесе на Малту, где и сами прелазе крајем XVII в. Малту освајају Французи и витезови прелазе под покровитељство руског цара Павла I. Њега бирају за великог мајстора, као заштитника реда. У знак захвалности поклањају му икону, као и део часног Крста и десну руку св. Јована Крститеља. Те светиње су се од тада налазиле у дворској цркви у Гатчини, док нису пренете у Зимски дворец у Петроград, у цркву нерукотвореног Спаса. За време бољшевичког преврата, те светиње су спасене и пренете у Београд где су поверене на чување Витешком Краљу Александру Ујединитељу, као највишем заштитнику Руса. Одатле су за време II светског рата доспеле у Црну Гору, где се и сад налазе. Иако икона није у Русији, ипак чува се спомен на њу и постоје њене копије које се прослављају на њен дан, 12/25. октобра.

РУСКИ ДАР БУГАРСКОМ ХРАМУ

Московски бизнисмен Владимир Гуричев поклонιο је звона бугарском храму Успења Пресвете Богородице на падини Родопских гора, близу бање Пампорово. На свечаности освећења храма присуствовао је бугарски председник Петар Стојанов, премијер Костов, свештенство и око 7000 верника. Због наглих историјских

обрта овога краја, у њему се данас далеко више чује молитва мујезина, него звоњава звона. Због тога никог нису изненадиле речи председника Стојанова: „да зидање храма овде, у самом срцу Родопа, најважнији је догађај за целу Бугарску... Треба памтити, да је православна вера – најважнији стуб бугарске самосвести“. При том, позвао је бугарске хришћане, да оставе отворене душе за све земљаке, који не исповедају нашу веру, али са нама чине један народ. Овај храм је зидан по новим тенденцијама црквене архитектуре и за њега су Бугари сакупљали прилоге од 1994. по целом свету. Више од 6500 фирми и добротвора унели су своју лепту у црквену касу. Уз све то, немали је удео и руских приложника.

РУСКИ КРСТ У ЛОНДОНУ

У Лондону је обављено свечано богослужење поводом подизања куполе и крста на православну цркву Успења Пресвете Богородице и Светих Царских Мученика, која се подиже у лондонском кварту Чизвик. То је храм Руске заграничне Цркве која до сада није имала своју богомољу у Великој Британији и користила је гостољубље Грчке Цркве. Купола је плава, са 42 звезде, висока 5,8 метара и има форму традиционалних руских купола, а направљена је од специјалне полимерне материје. Класичан руски крст висок је 2,7 метара и покривен златом. За завршетак радова потребно је још око 800 хиљада долара. Треба излити седам звона, ставити под, а највише ће стајати израда иконостаса. Међу добротворима новог храма налази се и енглеска краљевска породица, тесно повезана са Русијом и Православљем.

РУСКО ПОДВОРЈЕ У БЕЛГИЈИ

У Антверпену је освећен храм Рођења Христова, Московске Патријаршије. Архиепископ бриселски и белгијски Симон руководи радовима иако још не може да изјави колико верника тамо има. То су поред Руса и Јермени и Грузини, који желе да имају свој православни храм. Зидање новог храма још је у планирању, то ће бити дрвена црква северног руског типа, а прва богослужења се обављају у „Дому Јорданса“, у историјском центру града. Замисао није нова, али је поред средстава, недостајало и ентузијаста за такав подухват. На изложби отвореној у „Дому Јорданса“, биће приказани експонати који ће Западној Европу упознати са обележјима хришћанске Русије, а које су припремали током девет месеци 80 уметника. Прошле године подигнут је у Антверпену споменик цару Петру I.

ВАЛААМСКИ НАЦИОНАЛНИ ПАРК

Зимус законодавно веће републике Карелије једногласно је усвојило и поднело на потпис председнику владе предлог о националном парку „Валаамски архипелаг“. На тај начин, у Карелији је створена правна основа за односе републичких власти са администрацијама Валаама, Сортавале и Спасо-Преображенског манастира. Статус националног парка повлачи за собом читав систем мера за заштиту природе и других, предвиђених за развитак ове јединствене територије.

Знаменити Валаамски манастир налази се на истоименом острву на Ладоском језеру. Њега окружује четрдесетак острва, састављених од тамносивог гранита, чија је површина прекривена четинарским шумама. Природа је дивља и неприступачна. И снажна је била енергија читавих генерација монаха који су од ове сурове околине створили Северни Атос. Монаштво је овде никло крајем IX века. Манастир је рушен и обнављан, има читав низ скитова, а хиљаде ходочасника су га посећивале пре бољшевичког преврата, јер је постојала веза паробродом од Петрограда током лета.

ПРАЗНИК КАЗАНСКЕ ИКОНЕ

Празник Казанске иконе Пресвете Богородице, свечано је прослављен широм Русије, јер је ова икона једна од најомиљенијих и најпопуларнијих икона Мајке Божје у Православљу уопште. Патријарх Московски служи св. литургију у Казанској саборној цркви на Црвеном тргу. Икона је на чудесан начин откривена пре 420 година у граду Казану, а у Москву је пренета 1612. од добровољаца кнеза Пожарског, који су кренули да ослободе престоницу од Пољака. Три дана је руска војска постила молећи се Царици небесној за победу, коју им је и даровала. И први храм у престоници подигао је кнез Пожарски у част иконе-победнице. Сам цар Петар I молио се пред овом иконом 1709. уочи Полтавске битке. А пред одлазак у рат, 1812. кнез Михаил Кутузов је посетио петроградску цркву Казанске Мајке Божје, где се на коленима и са сузама молио покровитељки земље руске да спасе Русију од Француза. За цело време рата фелдмаршал је носио на грудима медаљон са ликом казанске Мајке Божје. И децембра исте године пред иконом је одслужен благодарствени молебан „за избављење Русије од навале Гала“, а руска војска је положила пред чудотворну икону своје трофеје – кључеве градова, освојене заставе, орлове, императорски жезал и друге знакове војничке славе. По истеку шест деценија од рушења цркве од стране бољшевичке власти, храм је наново подигнут на истом историјском месту и постао је први престонични храм враћен из

ничега. Овом приликом првојерарх Руске цркве је подвукао потребу данашњег обраћања Заступници рода хришћанског, када разне силе и спољне и унутрашње желе да разделе друштво и народ руски.

И у Нижњем Новгороду, на Волги, прослављен је овај празник који за грађане има историјски значај. Овај празник је установљен пре 150 година због спасења Москве 1612. године. Добровољачку армију под заштитом Богородице основали су житељи Новгорода Козма Мињин и Димитрије Пожарски, који су постали национални хероји Русије. Празник је овде назван даном славе њижегородског добровољаштва. Након литургије литија је кренула до обелиска војсковођа, где је одслужен молебан. Одржан је и збор, испаљен је и почасни плотун из свих оружја.

ВРАЋЕНА ВЛАДИМИРСКА ИКОНА

Узалуд су гомиле ходочасника похрлиле у Николајевску цркву, где је свечано зимус пренета заветна светиња руског народа, иконе нигде није било. Ни у храму-музеју, ни у Третјаковској галерији, нису је могли наћи. Пренос је био свечан, после подне светињи се поклонили и сам патријарх. Свему томе дат је велики публицитет, јер враћањем ове иконе крунисан је труд патријарха Алексија око повратка низа светиња, опљачканих и однетих у смутним временима војујућег атеизма. Међутим, одмах по одласку првојерарха Руске Цркве, заступница руског народа је, по некаквом решењу пренета у депозит. Генерални директор галерије, Родионов уверава, да само боравак тамо гарантује икони да ће се сачувати, јер сад одједном услови (климатски) у храму, чак у специјално направљеној капсули, нису толико погодни као у њиховом депозиту. Овај немио догађај изазвао је бројне реакције међу верницима и народом престонице, које повезују датум ишчезнућа иконе са трагедијом у Москви. Монопол на црквену имовину, који су присвојили непријатељи вере, у време бољшевичке владавине, изгледа да још увек траје.

ЦАР И ВЛАДИКА

Мироточива икона св. Цара Мученика Николаја II стигла је у Петроград, из Ивановске епархије. Светиња је боравила у неколико градских храмова где се стицало мноштво верника. Чак је уприличена и литија хеликоптером, из кога су свештеници благосиљали иконом Петров град. Најузвишеније место поклоњења овој икони свакако је био Феодоровски храм у Царском Селу, најомиљенији храм Царске Породице. На дан св. кнеза Александра Невског, стотине поклоника су овде свечано дочекали икону. Верници су са све-

ћама у рукама и са текстовима акатиста надахнуто појали: „Радуј се, Царе Николаје, искупитељу греха народа рускога!“ Свештеници су у скерлетним ризама и сами дирнути дочекали чудотворну икону. Црква у којој се често молио сâм Цар, била је део неба на земљи. Служено је свеноћно бденије и сутрадан литургија. Сутрадан, пред иконом су служени молебани и освећења водице. Народ је тог дана, сатима чекао да се помоли пред светињом, иако је био обичан радни дан. Једнодушно верници Петровог града исказали су поштовање светим царским Новомученицима. Надлежни дијецезан, митрополит Владимир (Котљаров) изјавио је том приликом да неки људи хоће да посеју раскол у Цркви и понашају се као секташи. Митрополит за то окривљује лист „Рус Православнаја“, као и све поштоваоце Цара Мученика. Владика сматра канонизацију Цара Николаја сложеним проблемом због саме његове личности. Царски мученици нису свети због њиховог живота, већ због мученичке смрти. Но, то није било мучеништво за Христа, јер Николај је убијен зато што је био Цар. Ту је набројао као узгред и сметње канонизацији као што су астрологија, Распућин и др. које су користили деценијама болшевици ради дискредитације Цара.

ПОКРОВИТЕЉКА КОЗАШТВА

Са благословом архиепископа запорошког и мелитополског Василија, у Мелитопол је донета чудотворна икона Мајке Божје, названа Самарска. За време боравка у граду, више од педесет хиљада побожних Украјинаца (трећина становништва града) дошло је да јој се поклони. Ова велика светиња посетила је све православне храмове Запорожја. У Мелитопол је стигла 18. марта. Сусрели су је учесници литије у којој је било сједињено свештенство свих православних храмова града као и околине, као и верници свих узраста. Након свечаног дочека, литија са чудотворном иконом се упутила у саборну цркву Св. Александра Невског. Црква није могла све поклонике да прими. Цео дан и ноћ непрекидна колона верника чекала је да се помоли пред овом великом светињом. Ни минут није била сама. Икона је посетила све храмове града. Поклонили су јој се радници месног комбината, творнице конфекције, болнице са пацијентима, радници милиције, припадници војске са породицама.

Икона Мајке Божје Ахтирска, или Самарска како се зове по манастиру у коме се налази заштитница је запорошких козака. Копија је чувене Ахтирске иконе, која се прославила 1739. године у селу Ахтирки у Харковској губернији. Обитава у св. обитељи названој Самарски (по реци Самари) Пустињо-Николајевски манастир. Ова св. обитељ је основана у XVII веку и била је војна црква запорошке војске. У њој је било два камена храма, Николајевски и Часног

крста. У Николајевском су две чудотворне иконе, једна је поменута икона Пресвете Богородице, а друга св. оца Николаја.

Године и деценије војујућег атеизма нису успеле да униште православну веру у душама Малоруса. Доказ је и ова велика манифестација Православља у Мелитопољу.

ХРАМ УМИЉЕНИЈА

Чудотворна икона Мајке Божје, названа Умиљенија, пред којом се молио преподобни Серафим Саровски, добиће још један храм. У другу суботу по Васкрсу, у Новокујбишевску (Самарска област) архиепископ самарски и сизрански Сергије осветио је камен темељац будућег храма и целог храмовног комплекса. Храм ће бити налик на дивјејевски, поред њега ће бити и храм за крштавање са баптистеријем, где ће се крштавати не обливањем, већ погружавањем по православним канонима. Ту ће бити и недељна школа (за веронауку) као и старачки дом. Након архијерејске литургије, на којој су се многи верници и причестили, у литији са барјацима и иконама, уз радосно васкрсно појање, пошло се месту, где је постављен дрвени крст. Време је било чудесно. Небо, које је дотле било прекривено црним облацима, одједном се разведрило, сунце је засијало и кроз ту ослепљујућу светлост почела је да промиче кишица. Дошли су нови облаци, почео је да пада лед, ситан, поново се све смирило. Владика је ову појаву назвао знаком милости Божје. И заиста, само милост Божја, као сунце, све може да осуши и огреје, све да освети живом небеском водицом. Верници кажу да сваки пут, у време молебана на том месту, које је изабрала сама Мајка Божја, за храм, Господ шаље кишицу, као небеско водоосвећење. Владика је осветио камен за темељ олтара. Храм ће бити велики, бео, са три олтара. И после обављеног освећења, народ се дуго није разилазио. Певао је стихове из омиљених акатиста чудотворним иконама Мајке Божје. Земља самарска украшава се новим храмовима а душе православне све се више просветљују.

Ж. Туцић

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

У нашем часопису број 3 (27) последњи пут смо у рубрици Савремена Хроника а под насловом „Уместо Хронике“ донели једну белешку којом смо Вас, драги читаоци, обавестили о излажењу посебног броја СВЕТОГ КНЕЗА ЛАЗАРА под насловом ГОДИНА СТРАДАЊА. Наш циљ је био да часопис не оптеретимо многобројним догађајима са терена којих је тих дана и месеци било заиста много, а сва су се тичала страдања нашег народ и цркве на територији Епархије рашко-призренске, односно Косова и Метохије. Желећи да се после дужег времена које је за нама вратимо оној старој концепцији, жеља нам је да у овом броју пропратимо она догађања која у задњих неколико бројева нисмо поменули.

РУКОПОЛОЖЕЊА, УНАПРЕЂЕЊА И МОНАШЕЊА

У овој години, поред све тешке ситуације у којој се нашао наш народ, а посебно на територији Епархије рашко-призренске, Бог је изволео да у овој епархији дође до многих духовних радости које овде желимо да поменемо.

На празник Благовести 7. априла 1999. године у манастиру Ћелије код Ваљева Епископ Артемије је на Светој Литургији у чин синђела рукопроизвео јеромонаха ЈОВАНА (Јеленков), сабрата манастира Зочиште који се тада, као служашчи на испомоћи налазио у манастиру Ћелије.

Манастир Црна Река је 11. јула 1999. године добила још једног слугу олтара Божијег. Епископ Артемије рукоположио је монаха ДОРОТЕЈА у чин јерођакона, а истога дана на бденију уочи Петровдана, који се у овом манастиру слави веома свечано, у чин мале схиме замонашио искушеника Владана Димитријевића давши му монашко име ВАРНАВА и искушеника Милорада Булајића давши му монашко име МИТРОФАН.

Манастир Сопоћани су на бденију уочи монашке славе—Преноса моштију Св. Георгија 15. новембра 1999. године, добили три нова монаха. Искушеници Ђорђе Мрђеновић, Никола Делибашић и

Слободан Гаргента су примивши монашки постриг добили имена Св. Три Јерарха ВАСИЛИЈЕ, ГРИГОРИЈЕ и ХРИЗОСТОМ. Сутрадан на дан самог празника Епископ Артемије је на Светој Литургији у чин јерођакона рукоположио монаха АЛЕКСЕЈА сабрата овога манастира.

Црна Река је на бденију уочи Аранђеловдана имала још једно монашење. Искушеник Зоран Тошић је примивши монашки постриг од Епископа Артемија добио име ПАХОМИЈЕ.

Монашке славе су поново свој завршетак имале у манастиру Дечани. Веома лоши безбедносни услови у којима се сада налазе Дечани нису омели многе од оних који су се на разне начине тог 23. новембра 1999. године довијали да присуствују монашењу четворице искушеника. Епископ Артемије је на бденију уочи Светог краља Стефана Дечанског замонашио два искушеника, Александра Сајца давши му монашко име АНДРЕЈ и искушеника Ненада Томашевића давши му монашко име КСЕНОФОНТ. Како прилике раније нису дозвољавале ово је био моменат да се истога дана обаве и монашења два искушеника из манастира Св. Архангели код Призрена. Искушеник Добривоје Вучићевић постао је монах добивши име ГЕРМАН, а искушеник Бранко Прерадовић монашењем је добио име БЕНЕДИКТ. Сутрадан 24. новембра 1999. године на сам дан празника, на Светој Литургији Епископ Артемије је у чин јеромонаха рукоположио јерођакона ДИМИТРИЈА, а у чин јерођакона, монаха ИЛАРИОНА, сабраћу манастира Високи Дечани.

На празник Ваведења 4. децембра 1999. године, на Светој Литургији у манастиру Грачаница, Епископ Артемије рукопроизвео је протонамесника Богомира Стевића, пароха грачаничког у чин протојереја.

После свега што је у ратној години претрпело сестринство манастира Девич, 14. децембра 1999. године, на бденију уочи празника Св. Јоаникија Бог је у овом манастиру приредио велику радост. У чин мале схиме Епископ Артемије је замонашио расофорну монахињу Анисију давши јој монашко име МАРИЈА и искушеницу Мају Антић давши јој монашко име ЕФИМИЈА.

У манастиру Грачаница 25. децембра 1999. године уочи Материца, Епископ Артемије замонашио је, у чин мале схиме расофорну монахињу Евдокију (Арсовић) оставивши јој исто име ЕВДОКИЈА, и искушеницу Љубинку Павловић давши јој монашко име ПАРАСКЕВА.

ОСВЕЋЕЊА

После много порушених храмова у нашој епархији, од стране екстремних Албанаца, једина радост догодила се 10. октобра 1999.

године. Народ села Избице код Новог Пазара, на челу са својим свештеником Милојем Петронијевићем почео је да гради цркву посвећену Св. Тројици. То је била прилика да Епископ Артемије освети темеље овога храма, постави камен темељац и благослови овај богоугодни подухват, који је још раније покренуо бивши парох овог места свештеник Предраг Драгићевић, и све оне који се на његовој градњи труде.

Грчки огранак организације Лекари Света, увидевши здравствене потребе српског становништва Грачанице и околине саградио је и опремио једну малу болницу у којој би се, у случају потребе, могле пружати и сложеније здравствене услуге. Освећење новоподигнуте болнице „СИМОНИДА“ извршио је Епископ Артемије 18. марта 2000. године, уз саслужење већег броја свештеника.

СЛУЖЕЊА, ПОСЕТЕ

Божићни празници 1999. године у нашој епархији прослављени су према могућностима свечано. Не можемо сакрити да смо у Божићној радости осећали и помало туге. Први пут се у неким нашим светињама није појало новорођеном Богомладенцу Христу. Тамо где су многи, по манастирима певали „Слава Богу на висини и на земљи мир међу људима добра воља“ цркве су биле без народа, као рецимо у манастиру Високи Дечани, што се у новијој историји непамяти. Епископ Артемије је све дане празника служио у манастиру Грачаници.

Приликом путовања у Немачку од 22. марта до 30. марта 2000. године Епископ Артемије је благословом Епископа средњоевропског КОНСТАНТИНА искористио прилику да на територији Аустрије и Немачке у неколико црквених општина тамошњем српском народу говори о ситуацији на Косову и Метохији. Епископ Артемије учинио је посету Епископу КОНСТАНТИНУ у његовој резиденцији у манастиру Химелстиру, и у недељу 2. Светог Великог поста служио Свету Литургију у Берлину.

За време Васкршњих празника свештеници наше епархије служили су где год је било могуће и безбедно присуство верника. Епископ Артемије је први дан празника Васкршње јутрење и Свету Архиепископску Литургију служио у манастиру Грачаници, а Епископ Атанасије у Гњилану. На други дан празника после службе у манастиру Грачаници Епископи Артемије и Атанасије су посетили један број Срба који још увек живе у Приштини и том приликом се упознали са њиховом херојском борбом да опстану и остану на овим просторима, али и њиховим свакодневним проблемима са којима се суочавају с обзиром да живе у окружењу Албанаца и да су им животи угрожени готово сваког момента. Након ове посете епископи су

отпутовали за манастир Дечане, где је Епископ Артемије служио Свету Литургију за трећи дан празника Васкрсења Христовог.

На празник Св. великомученика и победоносца Георгија–Бурђевдан 6. маја 2000. године Епископ Артемије је поводом храмовне славе први пут после изласка из Призрена 16. јуна 1999. године, служио Свету Архијерејску Литургију у саборној цркви у Призрену. Том приликом Епископ Артемије је разговарао са неколицином Призренца који још увек опстају у својим домовима. По њиховим речима ситуација је далеко од доброг али осећа се побољшање рекли су они јер су тензије мало спласнуле.

ПОСЕТЕ, СКУПОВИ, ПРОСЛАВЕ

Свети Архијерејски Сабор СПЦ одржан је у Београду од 13. до 15. маја 1999. године. Како је бомбардовање наше земље од стране НАТО пакта, у то време угрожавало готово сваки њен део, Свештени Сабор СПЦ је одлучио да у тим условима Сабор узме у решавање само она најважнија питања. Такође је одлучено да се Сабор поново сазове кад се за то стекну услови. На Сабору је изабрано и неколико нових Архијереја на упражњене епархије СПЦ, као и неколико викарних епископа СПЦ. На Сабору је активно учешће узео и Епископ рашко-призренски Артемије.

У древном Цетињском манастиру 2. јуна 1999. године, извршено је наречење Епископа будимљанског ЈОАНИКИЈА, за викарног епископа митрополита црногорско-приморског, зетско-брдског, скендеријског и чувара пећког трона АМФИЛОХИЈА. Сутрадан 3. јуна 1999. године на Светој Литургији Његова Светост Патријарх српски ПАВЛЕ са више архијереја СПЦ извршио је хиротонију нареченог Епископа ЈОАНИКИЈА, будимљанског.

Херцеговина, земља Светог Саве, Светог Василија Чудотворца Острошког и Тврдошког, и земља многих српских мученика, новомученика и исповедника, радовала се 4. јуна 1999. године. У Требињској саборној цркви извршено је наречење Епископа хумског ГРИГОРИЈА, викара Епископа захумско-херцеговачког и приморског АТАНАСИЈА. Сутрадан 5. јуна 1999. године, на Светој Литургији хиротонију нареченог Епископа ГРИГОРИЈА са више архијереја СПЦ извршио је Патријарх српски ПАВЛЕ. У овим свечаностима учешће је узео и Епископ рашко-призренски АРТЕМИЈЕ. У његовој пратњи поред игумана дечанског о. ТЕОДОСИЈА било је више монаха из манастира наше епархије.

„Видовдан је освануо тужан.....“ биле су речи народног песника пре више од шестотина година. Тешко је поредити али овај Видовдан 28. јуна 1999. године је од Косова до данас у српском народу најтужнији и најкрвавији. У манастиру Грачаница је уочи пра-

зника Патријарх српски ПАВЛЕ и епископи АРТЕМИЈЕ и АТАНАСИЈЕ служили су бденије, а сутрадан на сам дан празника Свету Литургију. После Литургије на Газиместану је служен парастос свим Србима пострадалим од Косова до данас. Како су вести у то време стизале из разних крајева Косова и Метохије парастос је могао потрајати данима јер су у те дане Срби страдали као никада у својој историји. Цео тај дан–Видовдан Патријарх је провео у Грачаници са својим народом и свештенством.

Као прави пастири, док су други, који су својом погубном политиком до овога довели, са Косова и Метохије бежали, Патријарх Павле, Епископи Артемије и Атанасије су 29. јуна из Грачанице кренули пут Призрена где су након кратког задржавања, сазнавши о стању у Призрену наставили пут ка Ђаковици и Пећи. Ситуација у пећком крају је већ била катастрофална. Већина српског народа из тог краја је под претњама и малтретирањем од стране екстремних Албанаца спас нашла негде ван Косова и Метохије. Тога дана у манастир Пећку Патријаршију су у току послеподневних сати стигли Њихова Краљевска Височанства престолонаследник АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ са супругом КАТАРИНОМ. Као некад његов деда краљ ПЕТАР I Ослободилац и он се налазио тамо где је његовом народу било најтеже. Након двочасовног боравка у Пећи Њихова Краљевска Височанства су се вратила у Црну Гору. Да су нас за време педест година безбожног комунизма уместо комуниста-пустолова водили Црква и Круна, да ли би ми до ове „славе“ стигли, било је питање које се после ове дирљиве посете непрестано наметало. Патријарх и епископи су се истога дана преко Девича вратили у Грачаницу.

Државни секретар САД Медлин Олбрајт посетила је 29. јула 1999. године Приштину, а том приликом и манастир Грачаницу. Био је то моменат да Епископ Артемије са својим сарадницима, госпођу државног секретара, директно обавести о стању Срба на Косову и Метохији. Епископ Артемије је том приликом тражио бољу и ефикаснију заштиту српског живља на Косову и Метохији.

У Сарајеву је 30. јула 1999. године, одржан „Самит пакта о стабилности југоисточне Европе“ у његовом раду учешће је као гост и једини представник Косова и Метохије узео и Епископ рашко-призренски Артемије.

Сходно одлуци који су за време редовног одржавања Светог Архијерејског Сабора у мају 1999. године донели Архијереји СПЦ, у Београду је од 13. до 18. септембра 1999. године одржано ванредно заседање Светог Архијерејског Сабора СПЦ. Сабор се позабавио актуелном ситуацијом у нашој земљи након бомбардовања од стране НАТО пакта, као и многим другим актуелним темама. Сабор је на овом заседању усвојио оставку Епископа захумско-херцеговачког и приморског господина АТАНАСИЈА (Јевтића) и на упра-

жњену епархију захумско-херцеговачку и приморску изабрао Епископа хумског ГРИГОРИЈА (Дурића), викарног епископа те епархије.

Новонастала ситуација на Косову и Метохији побудила је групу људи сабраних око Епископа Артемија да оснују једно тело које би могло до неког бољег времена колико толико заступати интересе Срба, који су одласком свих легално изабраних представника, витално угрожени. Смернице су донесене на сабору у манастиру Грачаници 18. октобра 1999. године, а коначна одлука о оснивању 24. октобра 1999. године. Тако је формирано Српско Национално Веће Косова и Метохије са седиштем у Грачаници. За председника тог тела је изабран Епископ Артемије.

Сентандрејски Сабор одржан у Будимпешти и Сентандреји 12. и 13. новембра 1999. године окупио је представнике демократских снага из Србије и дијаспоре. Циљ овога сабрања био је изналажење заједничког пута за деловање свих демократских снага у отаџбини и дијаспори како би се озбиљно припремили за будуће кораке у циљу спасавања и очувања наше државе и народа чији је, некада велики углед у свету, озбиљно пољуљан десетогодишњом владавином недемократског режима једне породице, њених потомака и њихових партијских пријатеља. Сабор је одржан у организацији српске дијаспоре, а под покровитељством краљевског дома Карађорђевића-Српске Круне.

Седма скупштина Светске конференције религија за мир одржана је у Аману, Јордан од 25. до 29. новембра 1999. године. на овој скупштини учешће је узела и четворочлана делегација СПЦ, у којој су се налазили Његово Високпреосвештенство митрополит дабробосански НИКОЛАЈ, Епископ рашко-призренски АРТЕМИЈЕ, протосинђел САВА (Јањић) и протођакон Радомир Ракић. У оквиру конференције одржан је „Форум верских представника југоисточне Европе“ у чијем раду су представници СПЦ узели најактивнијег учешћа. Опширан извештај са овог скупа донели смо у нашем часопису бр. 4. (28) из 1999. године.

Представници српског народа из четири српске енклаве у којима тренутно живи око 100.000 Срба разговарали су од 10. до 12. децембра 1999. године, у Софији са екипом коју је саставио Институт за мир Сједињених Америчких Држава о могућностима за изграђивање мултиетничке демократије на Косову и Метохији. Разговарано је о питањима од највећег приоритета за косовскометохијске Србе: безбедности, хуманитарним питањима и питању повратка избеглица. Том приликом је усвојена „Софијска Декларација“.

На празник Светог Саве, и дане његовог празновања од 26. до 28. јануара 2000. године Бања Лука је била домаћин Његовом Краљевском Височанству Престолонаследнику АЛЕКСАНДРУ Кара-

Ђорђевићу, његовој супрузи, принцези КАТАРИНИ и синовима принчевима АЛЕКСАНДРУ и ФИЛИПУ. На том скупу су били присутни и представници демократске опозиције Србије, па се том приликом разговарало са домаћинима у духу Сентандрејског Сабора. Поред низа свечаности које је организовала Влада Републике Српске, на дан самог празника у Бања Луци су Свету Архијерејску Литургију служили домаћин Епископ бањалучки ЈЕФРЕМ и Епископ АРТЕМИЈЕ уз саслужење већег броја свештеника и ђакона.

Чланови Међурелигијског Већа Босне и Херцеговине упутили су верским поглаварима са Косова и Метохије позив да их посете и присуствују раду једне њихове седнице. То је била прилика да се 8. и 9. фебруара 2000. године у Сарајеву сви заједно састану и размене искуства како сви у свом верском предању или традицији могу као људи добре воље помоћи у заустављању насиља на просторима који су током протеклих неколико година били захваћени немилосрдним грађанским ратом.

Епископ Артемије је од 17. фебруара до 2. марта боравио у Сједињеним Америчким Државама, и том приликом у више наврата имао успешне разговоре са представницима америчке администрације о стању и потребама даљег рада на заштити Срба на Косову и Метохији. Велику помоћ приликом боравка у Америци Епископу Артемију пружила је новоотворена канцеларија СПЦ у Вашингтону на чијем челу се налази јеромонах Иринеј Добријевић.

Чланови Међурелигијског већа Босне и Херцеговине узвратили су посету верским поглаварима са Косова и Метохије од 13. до 15. априла 2000. године. Том приликом гости су обишли Призрен, манастир Дечане, Приштину, манастир Грачаницу, и учинили сви заједно посету свим верским поглаварима са Косова и Метохије у њиховим резиденцијама. Домаћини су заједно са својим гостима у Приштини, у згради УНМИК-а били гости цивилног администратора Г. Бернара Кушнера.

У згради Патријаршије у Београду ове године од 16. до 26. маја 2000. године одржано је редовно заседање Светог Архијерејског Сабора СПЦ, у чијем раду је активно учествовао и Епископ Артемије. Овогодишњи сабор се бавио свеукупним проблемима у нашој отаџбини са посебним освртом на Косово и Метохију. Плод разматрања овог проблема је је било формирање Одбора Светог Архијерејског Сабора за Косово и Метохију, на чијем челу је Патријарх Српски ПАВЛЕ, а чланови су митрополити и епископи из свих српских земаља и расејања. Одбор има за циљ пружање помоћи Епископу Артемију у његовом раду. Сабор се у току свог заседања, саопштењем обратио недемократском режиму у Београду поводом насилног затварања медија у Србији и неоправданог премлаћивања грађана од стране полиције на протестима који су организовани у знак неслагања са погубном политиком овог режима, а посебно због затварања

поменутих медија. Сабор је своја верна чеда позвао да ничим не изазивају репресију полиције, и проливање братске србске крви.

ОСТАЛО

Након повлачења Војске Југославије и припадника МУП-а Србије са Косова и Метохије, у Призрену, али и на целој територији Косова и Метохије безбедност српског становништва је била готово никаква ако се изузму веће енклаве где је српски народ живео колико толико сигурно. Након два разговора са немачким генералом ФОН КОРФОМ средином јуна 1999. године, и на изричито инсистирање да се српски народ у Покрајини мора заштити, Епископ Артемије није могао добити ни сигурне гаранције за своју личну безбедност. То је био разлог да се приступи нечему што се најмање желело, а то је да напустити Призрен. До тога је дошло 16. јуна 1999. године. Са делом народа после војске и полиције Призрен су напустили професори Призренске Богословије, службеници епархије рашко-призренске и Епископ Артемије. У Призрену су остали само један свештеник и монах који су чували Богословију и Епископију, њима су немачке снаге гарантовале безбедност под условом да не излазе изван поменутих зграда.

Свети Архиепископски Синод СПЦ одржао је своју редовну седницу 5. јула 1999. године, у манастиру Пећка Патријаршија древном трону српских патријараха. Сагледавши сву трагедију српског народа на овим просторима након повлачења Војске Југославије и припадника МУП-а Србије, Свети Архиепископски Синод је са те седнице издао саопштење (објављено у ванредном издању нашег часописа „Година Страдања“).

Петак 24. јула 1999. године, је за цело Косово и Метохију био црни петак, обзиром на вест која је тога дана обишла готово цело свет. У селу Старо Грацко 23. јула 1999. године, недалеко од Липљана убијено је 14 Срба на жетви, од којих један петнаестогодишњак. Међународне снаге на Косову и Метохији УНМИК и КФОР ни до данас нису расветлили детаље тог злочина, а камоли открили његове починиоце.

Епископ Артемије је своју крсну славу Св. Оца Николаја Мирликиског Чудотворца 19. децембра 1999. године прославио у манастиру Грачаница. Ове године његов гост и заједно са њим домаћин је био Епископ АТАНАСИЈЕ бивши захумско-херцеговачки и приморски који је такође био свечар тога дана. У овом молитвеном славу су узели учешће и Епископи ЈУСТИН тимочки и ПАХОМИЈЕ врањски, као и многе званице међу којима представници Срба из свих крајева Косова и Метохије, командант КФОРА ген. Рајнхард и шеф мисије УН на Косову и Метохији г. Бернар Кушнер.

Због останка великог броја свештеника без својих парохија, и безбедносне ситуације на Косову и Метохији братски састанци свештеника за време великог поста одржани су у три наврата и то следећим редом: Гњиланско намесништво у Гњилану 5. априла, Новопазарско и Митровачко намесништво у Новом Пазару 12. априла, а Приштинско и Призренско намесништво у манастиру Грачаница 14. априла 2000. године. Свештеници су још једном били у прилици да сагледају и размотре катастрофалну ситуацију у којој се на територији Косова и Метохије нашао српски народ, а са њим и црква којој је са ових простора у друге делове Србије отишло преко 200.000 верника. И поред тога показана је изузетна спремност да се делује у правцу повратка свих прогнаних и стварања нових услова за живот народа и цркве, на овим светим и вековним српским косовско-метохијским просторима.

На крају да напоменемо да сви наши свештеници и монаси на челу са нашим духовним оцем и Владиком Артемијем и Епископом Атанасијем, који нам својим болним искуством које носи из Херцеговине, неуморно помаже, непрестано, колико је то у нашој моћи бдијемо над судбином нашег народа. Не пропуштамо ниједну прилику, ма са ким разговарали да му макар у неколико реченица изнесемо проблеме који су на терену из дана у дан све већи. На све то нас подстиче само један једини циљ, а то је жеља да се на овим просторима опстане и остане. У нама је увек једна нада, да ће Бог отворити очи и уши оних који треба да виде и чују наше гласе, и на тај начин помоћи свима нама да у свему устрајемо.

Архијакон ЈУСТИН, Дечанац

САДРЖАЈ

УМЕСТО УВОДА

<i>Свѣтѣи Јован Златоустѣи</i> Глас отаца	5
---	---

ДОГМАТИКА

<i>Миодраг М. Пејровић</i> Свети Сава на Жичком сабору 1221. године и латинска јерес	15
---	----

ОГЛЕДИ ИЗ ЦРКВЕНО-КАНОНСКОГ ПРАВА

<i>Желько Којићоранин</i> Можели чланство Цркве у Светском Савету „Цркава“ бити замрзнуто	35
--	----

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

<i>Предраг Р. Дражић</i> Кијук Теологија уметности	41
<i>Јован Пејчић</i> Милан Ракић и српска рана косовска	63

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

<i>Ејпископ Аѣанасије Ракиѣа</i> Протопрезвитер Јован Мајендорф (1926–1992)	71
<i>Живица Туцић</i> Схигуманија Јована	77

БИБЛИЈСКА ТЕОЛОГИЈА

<i>ѣроѣођакон Радомир Ракић</i> Из историје канона новозаветних књига	89
--	----

ДУХОВНИ ЖИВОТ

<i>Нага С. Ацић</i> Дневник дечјег склоништа Св. Николе „Богдај“ у Битољу	103
--	-----

ИЗ СТАРЕ ЦРКВЕНЕ ШТАМПЕ

браћ Архимандрити ... Николај Велимировић у Америци 129

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

Душан Т. Бајићковић Косово и Метохија у плановима
комуниста: Коминтерна, КПЈ и албанско питање 135
Живица Туцић О даровима 147

МЕЂУЦРКВЕНА ХРОНИКА

Живица Туцић Вести из Русије 153
архиђакон Јустин Савремена хроника 165